

Korom Imre

a TEMPLOM

Amikor belépünk egy templomba, szinte lüktetni érezzük azt a szenttel és titokzatosan telített légkört, amelyet a hely sugároz. Minden templomnak van egy olyan varázslatos vonzereje, amely az embert lenyűgözi, amint belép. A lélek olyan dimenzióba emelkedik, hogy az addig átláthatatlan titkok szinte kézzelfoghatóvá, tapinthatóvá válnak. A formák és színek sajátos, művészi ötvözetet elősegíti, sőt serkenti ezeket az érzéseket, olyannyira, hogy a testen és a lelken egyaránt nyugtató, jóleső érzés lesz úrrá.

A latin *templum* szó gyöke a görög kivágni, kihalászni, elválasztani jelentésű ige, amely eredetileg elrekesztett helyet jelölt, hogy Isten számára hajlékot emeljenek. Varro véleménye szerint a *templum* égtájt, sőt magát az eget jelentette.¹

A II. vatikáni zsinat tanítása szerint „a templomok építésénél nagy gonddal kell ügyelni arra, hogy azok alkalmasak legyenek mind a liturgikus cselekmények méltó végzésére, mind pedig a hívek tevékeny részvételének megvalósítására.” (LK 124)

A templom Isten földi szentélye, tisztelőre és dicsőítésére épített ház. A Szentírásban ezt olvashatjuk a templomról: „Te, az Úr, kiválasztottad ezt az épületet, hogy a Te nevedet szólítsák benne, az imádság és a könyörgés háza legyen néped számára.” (1Makk 7,37) Isten háza számunkra az Úr Jézust és az ő mennyi országát jelenti. Jelenti még a krisztusi embert, a Szentlélek élő templomát, és jelképezi Isten földi országát: az egyházat. Isten hajlékában él az oltárszentségben jelen lévő Megváltó. Ő gyűjt maga köré minket, hogy vele együtt, közösen, szándékával és szeretetével egyesülve imádkozunk és mi is áldozatot mutassunk be.²

Bár a kultikus helyek mint olyanok nem tartoznak a keresztény liturgia lényegéhez, az istentiszteleti összefoglaló elnyerésére szolgál, ha vannak ilyen sajátos gyülekezési helyek, amelyek az ünneplést segítik, gazdagítják.³ Az emberek a legrégebbi idők óta külön erre a célra kiválasztott helyeken gyülekeztek közös istentiszteletre. Igaz, hogy bármikor és bárhol tisztelhetjük Istent, aki mindenütt jelen van, két okból mégis kizárólag az e célra szentelt helyet vesszük igénybe: 1.) nem minden hely méltó és 2.) nem minden hely alkalmas ilyen-

fajta érzelmek, párbeszéd és cselekvések kifejtésére. Ezeket a helyeket mindig megkülönböztetett tisztelettel vették körül, ezért igyekeztek művészi díszíteni, széppé tenni őket, hiszen Istennek szentelt épületek voltak.⁴

A művészet célját csak akkor éri el, ha képes az embert tökéletesebbé tenni, ha mindegyik remekmű egy-egy lépcsőfok, amelyeken fölemelkedve a lélek mindinkább közelebb jut eredetéhez, rendeltetéséhez: az Istenhez.⁵ A szakrális művészet igaz és szép, amikor formája által megfelel tulajdonképpen hivatásának: Isten transzcendens misztériuma felelevenítésének és megdicsőítésének a hitben és az imádságban, az igazságban és a szeretet kiemelkedő, láthatatlan szépségének, amely Krisztusban jelent meg „dicsőségének kisugárzása és lényegének képmása” (Zsid 1,3) [...] Az igazi szakrális művészet a teremtő és megváltó, szent és megszentelő Isten imádságára, dicsőítésére és szeretetére vezet el az embert. (KEK 2502)

A szövetség sátra

A pátriárkák korának héberjei nem ismerték a templomot, bár voltak olyan szent helyeik, ahol segítségül hívták Jáhve nevét, mint Bétel (= Isten háza: Ter 12,8; 28,17), Bersaké (Ter 26,25), Szikhem (Ter 33,18). Ilyen hely még a kivonulás Sínai-hegye, amelyet Isten megnyilvánulása szentelt meg (Kiv 3; 19,20). De később Izrael olyan hordozható szentéllyel rendelkezik, amely révén Isten mindig népével marad, amelyet így vezet át a sivatagon. A szent sátor, amelynek eszményített leírását a Kiv 26–27-ben olvashatjuk és amely részben már a jövő templomának képét tükrözi, Isten és a nép találkozásának a helye (Szám 1,1). Itt lakik Isten a kerubok között a szövetség lédáját befedő engesztelő tábla fölött. Itt közli akaratát a néppel (Kiv 38,21; 25,22; 26,33).

A Kánaánban történő letelepedés után, a törzsek közös szentélye egymás után Gilgalba, Szikhembe (Józs 8,30–35; 24,1–28) és Silóba (1Sám 1–4) kerül, megtartva eredetének archaikus jellegét, amely mindig megkülönbözteti a kánaáni, általában kőből épült kultushelyektől: A Sínai-hegy Istenének semmi köze nincs Kánaán pogány civilizációjához.⁶

Dávid király terve és az Úr temploma

Miután Dávid visszaszerezte a filiszteusoktól a szövetség lédáját, Jeruzsálemben állította fel a közös szentélyt (2Sám 6); a

politikai főváros, amelyet most hódított meg, így egyben Jáhve népének vallási központja is lesz. Ahogy uralmának korszerűsítéséhez nekikezd, arra is gondol, hogy a hagyományos kultushelyet is „modernizálja”: miután magának palotát építtetett, azt tervezi, hogy templomot emel Jáhvenak. Így szólt a király Nátánhoz: „Nem látod-e, hogy én cédruspalotában lakom, az Isten lédája pedig bőrök között van?” (2Sám 7,2) Isten azonban nem engedi meg Dávidnak, hogy tervét véghezvigye. Közbelépése kétféleképpen magyarázható: egyrészt a szövetség népének igazi szentélye a múlt sátorhajléka marad, amely kifejezetten a sivatagi tartózkodásra emlékeztet (2Sám 7,6). Másrészt Isten igaz tisztelete kizárja a pogány kultuszok szolgai utánzását: ezek le akarják foglalni maguknak az istenséget (pl. Babel tornya – v.ö. Ter 11,1–9) és beszenyvezi azokat a bálványimádás, a varázslat és az erkölcstelenség.⁷

Jeruzsálem: a salamoni templom

Jáhve tisztelete Dávid, majd Salamon idejében elég erős lett ahhoz, hogy a sínai hagyományokhoz való hűtlenség veszélye nélkül olyan elemekkel gazdagodjék, amelyeket a kánaáni kultúrák ajánlanak fel. Ez a tény magában a templomokban is kifejeződik: középpontjában a szövetség lédája áll. Az 1Kir 6. és 7., illetve a 2Kron 3. és 4. fejezeteinek leírása majdnem teljes képet nyújt a Templomról. Ezt a képet régészeti leletek egészítik ki. A szövetség sátrának mintájára egy bejárati előcsarnokkal bővítették ki. Lehet, hogy ez a kiegészítés a templomépités végző főnőcai mesterek ötlete volt. A Szentek Szentje és a középső helyiség (szentély) külső falait övezve, három emelet magasságban húzódtak a raktárhelyiségek. A kapubejárat két oldalán egy-egy ismeretlen rendeltetésű óriási oszlop állt. A szolgálatot teljesítő pap először keresztülment az udvaron, elhaladt az áldozatok számára létesített bronzoltár (szélessége 11 m, magassága 3,5 m) és a hatalmas bronzmedence mellett, amelyet tizenkét bronzbika tartott, és felment a szentély lépcsőin az előcsarnokba. Ennek nem volt ajtaja, de a középső helyiség bejáratát ciprusfából készült, virággal, pálmával és kerubfaragványokkal díszített és arannyal borított ajtószárnyak takarták. Ebben a helyiségben volt az arany tömjénoltár, az asztal a felajánlott kenyerekkel és az öt pár gyertyatartó. A pap lába alatt aranypadló volt. A Szentek Szentjének díszítő elemeit jól ismerjük a főnőcai elefántcsont faragványok és bronz-

A szerző Petrozsényben született 1979-ben. Gyulafehérváron szentelték pappá 2004-ben, jelenleg a kolozsvári Szent Mihály templom segédlelkésze.

munkák, valamint Salamon más épületeinek díszítései alapján.

Jeruzsálem: a második templom

Salamon templomát Nebukadnezár rombolta le Kr. e. 587-ben. Az állandó fosztogatások nyomán a templom kincstára kiürült, értékei elvesztek. A szomorú babiloni száműzetés ideje alatt vigasztaló hatott Ezekiel látomása az új templomról (Ez 40–43). Amikor a zsidók Kr. e. 537 körül hazatértek a fogságból, hozzákezdtek a salamoni

hívek, hogy együtt imádják Istent és tanulmányozzák a Törvényt. Az összejövetelleket mindig szombaton tartották. A nők és a férfiak egymástól elkülönítve ültek, figyelmesen hallgatták a Törvényből és prófétaiból való olvasmányokat (Luk 4,16), illetve az azután következő magyarázatot, és mindannyian részt vettek a közös liturgikus imádságokon. A zsinagóga azonban nem csak az istentiszteleti hely szerepét töltötte be. Itt volt a helyi iskola és a közösség közigazgatási központja is. A zsinagóga vénei pedig nemcsak a vallási élet

(Jn 1,14), mint azelőtt Izrael sátrában. Feláradása után ez a test, az isteni jelenléte jele itt a földön egy új, átalakult állapotba kerül, amely lehetővé teszi, hogy az eukarisztikus színek alatt minden helyen és minden időben jelen legyen. A régi templomnak most már el kell tűnnie. Jeruzsálemnek Kr.u. 70-ben bekövetkezett lerombolása döntő módon bizonyítja, hogy az ószövetségi templom szerepe véget ért.¹⁰

Az egyház mint új, lelki templom

A pünkösödöt követő átmeneti időben az apostolok és a hívek továbbra is látogatták Jeruzsálem őtemplomát (ApCsel 2,46; 3,1–11). Hiszen amilyen mértékben a zsidóság – vezetőiben és tömegében – nem utasította el az evangéliumot, épp olyan mértékben nem vesztette el a kultusz régi helye sem kapcsolatát azzal az új kultusszal, amelyet Jézus kezdeményezett; a zsidó nép, ha megtér, döntő szerepet játszhat az egész világ megtérésében. De már most észrevehető a nézeteltérések, a szakadások tünetei is. Lassan a keresztények tudatára ébrednek annak, hogy ők maguk alkotják az új templomot – Krisztus testének „meghosszabbításaként”; Szent Pál apostolnál ezt a tanítást már kifejezetten is megtaláljuk: „Nem tudjátok, hogy Isten temploma vagytok, és Isten lelke lakik bennetek? Azt pedig, aki Isten templomát lerombolja, azt lerombolja Isten. Mert Isten temploma szent, s ti vagytok az.” (1Kor 3,16–17) „Ebben az új templomban zsidók és pogányok megkülönböztetés nélkül egyazon lélekben járulnak az Atyához.” (Ef 2,14–22) A hívők maguk, Krisztussal együtt, eleven kövek, olyanok, amelyek lelki épületet alkotnak, hogy „választott nép, királyi papság, szent nemzet, megválasztott nép” (1Pét 2,9) legyenek. Ime a végleges, nem emberkéz által megépített templom: az egyház, Krisztus teste, Isten és az emberek találkozásának a helye, az isteni jelenléte jele a földön.¹¹

Istentiszteleti helyek a keresztény ókorban

Az utolsó vacsora helye

Az Úr Krisztus az utolsó vacsorát tanítványaival az akkori szokásos házi étkezési helyen és ugyancsak a kor szokása szerint római módra tartotta (padlóvánkoston, bal könyökre támaszkodva lapos, alacsony asztallap körül). A zsidóknál – rendszerint a gazdagabb házak elő részén, a bejárat fölött az emeleten – volt egy tágasabb terem, az *alijjah* (héb.), amelyet a Vulgata *coenaculum*-nak fordít.¹² A majdnem zárt kör nyitott oldalán helyezték az ételt középre. Hogy elérhessék az ételt a középre állított tálból, a résztvevők száma nemigen lehetett több 10–12 személynél. Elképzelhető, hogy egy ilyen lakomán a hangulat nagyon közvetlen és barátságos, a kommunikáció könnyed, ami a terem berendezésének is köszönhető.

Az utolsó vacsora e termében szállt le a Szentlélek az apostolokra (ApCsel 2,1), s

A jeruzsálemi „heródesi” templom rekonstrukciós rajza. Forrás: Stuttgarter Biblischer Lexikon

templom újjáépítéséhez. A munkálatokat Kr. e. 515-ben fejezték be. Bár a salamoni templom tervrajzát követték, ez a második templom sohasem érte el az első szépségét, pompáját.⁸

A heródesi templom

A szerény külsejű második templomot Nagy Heródes (Kr. e. 37 – Kr. e. 4) egy pompás új építészeti remekművel helyettesítette. Az építkezést Kr. e. 19-ben kezdték meg, a munkálatok még Jézus korában is folytak (Jn 2,20). Ki tudhatta, hogy az új templom felépülte (Kr. u. 64) után hat évvel Jeruzsálemet lerombolják?! Heródes templomában folytatódott az izraeliták ősi áldozatbemutatói gyakorlata. A templomban számos pap és templomszolga tevékenykedett, biztosítva az áldozatbemutató folyamatosságát. Az ún. „pogányok udvarában” pénzváltók, üzerek kereskedtek az áldozathoz szükséges árucikkal. Ezek ellen kelt szent haragra Jézus és űzte ki őket a templomból (Mt 21,12–14).

A zsinagóga

Templom csak egy volt, de minden zsidó közösség rendelkezett saját zsinagógvallal. Ezekben nem voltak áldozati szertartások. Itt csak azért gyűltek össze a helybeli

vezetők, hanem a társadalmi-művelődési élet irányítói is voltak egyben.⁹

Jézus Krisztus, az új templom

Jézus – a prófétaéhoz hasonlóan – a legmélyebb tisztelettel adózott az ősi templom előtt. Egykor itt mutatta őt be Mária (Mk 2,22–39), ide járt fel maga is az ünnepek alkalmával az Atyával való találkozás helyére (Lk 2,41–50; Jn 2,14). Jézus helyeselte a kultikus gyakorlatokat, ugyanakkor el is ítélte a formalizmust, amely lerontja azok értékét (Mt 5,23; 12,3–7). Számára a templom Isten háza, az imádság háza. Utolsó sóhajának pillanatában a Szentek Szentje függönyének kettéhasadása mutatja, hogy a régi szentély elveszíti szakralitását: a zsidó templom, amely Isten jelenlétének a jele volt, befejezte hivatását. Ezt a funkciót ezután egy másik jel fogja betölteni, magának Jézusnak a teste. János evangéliuma a templom megtisztításának szövegébe helyezi a lerombolt és a három nap alatt felépített szentélyről szóló titokzatos szavakat (Jn 2,19). Hozzáteszi még: „Ő azonban saját testének templomáról beszélt” – s ezt tanítványai a feltámadás után értették meg (v.ö. Jn 2,21).

Ime az új és végleges templom, amelyet nem emberi kéz alkotott, amelyben az Isten Igéje vett lakást az emberek között

ugyanabban – vagy hasonló termekben – ünnepelték meg a jeruzsálemi ókeresztény közösségek a kenyértörést.¹³

„Házi templomok”

A családapa vezette kenyértörés általános kifejezés volt a zsidóság körében az étkezés bevezető mozzanatának jelzésére. Ugyanakkor magába foglalta a kísérő hálaadó imát és az asztaltársak részeseését. A fiatal egyház hívei kis csoportokban jöttek össze közös esti étkezésre olyan házakban, ahol erre alkalmas helyiség volt. Ez különben már általános szokás volt a zsidóknál: közös lakoma baráti körben (*haburah*). Bizonyos napokon (nem említik, melyeken) a keresztények e vacsorák során valószínűleg megünnepelték az eukarisztiát: „Állhatatosan kitarottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban.” (ApCsel 2,42)¹⁴ Azokat a tágas helyiségeket, ahol a keresztények kezdetben megünnepelték az eukarisztiát, rendszerint vagyonosabb hívők ajánlották fel erre a célra. Ilyen volt a második, oszlopcsarnokos udvar, amelyet sokszor tetővel is befödtek, a *peristylum*, az ebből nyíló díszterem: az *oecus*, s ilyen

volt egyes nagyobb paloták mellékhelyisége, az oszlopos *házi bazilika*. A jámbor háztulajdonos olykor az egész házat átengedte kultikus célokra, úgyhogy egyúttal ez lett a püspök, illetve a presbýterek lakóhelye is. Így kapták a *domus ecclesiae* (a gyülekezet háza), vagy csak egyszerűen az *ecclesia* elnevezést.¹⁵ Példa az ilyen házi templomokra az 1930-as években kiásott Eufrátesz-vidéki, Dura-Europos-i istentiszteleti hely, amely a legősibb ismert templomunk (3. század közepe). Itt eukarisztikus ünnepelési helyet, keresztelési helyiséget (*baptisterium*), a bérmlás kiszolgáltatásának termét (*katekumeneion*), paplakot és vendégfogadót (*xenodochium*) tártak fel a régészek. Erre és hasonló mintára épültek a későbbi kolostoregyüttesek, illetve a mai plébániai épületek.¹⁶

A katakombák mint istentiszteleti helyek

Máig megható bizonyítékot nyújtanak az őskeresztények hitéről a katakombák. A szó görög eredetű: *kata kumbasz* = a verem mellett. Künubai a Via Appia melletti mély vermet jelentette. Az első keresztények temetői a gazdagabb családok tágas mauzóleumai mellett, a föld alatt helyez-

kedtek el.¹⁷ Ezekkel a sírfolyosókkal nemcsak Róma körül találkozunk néhány száz kilométer hosszúságban a föld alatt, hanem Alexandria, Nápoly, Syracusa és más városok környékén is. Ezekből a sokáig elfelejtett, de a múlt századokban tudományos szakszerűséggel feltárt földalatti sírfolyosókból rengeteg olyan festmény, dombormű, felirat került elő, amelyek páratlan értékkel bírnak az őskeresztények hitére, életére és vértanúságára vonatkozóan. A katakombák nem elsősorban istentiszteleti, hanem temetkezési helyek voltak, de előfordult, hogy egy-egy vértanú emléknapiján sírja fölött folyt az istentisztelet. Leginkább a nagy üldözések alatt kényszerültek a keresztények arra, hogy a katakombákban tartsák az istentiszteletet, amikor békés időkben épített templomaikat a pogány császárok leromboltatták. Ezekről a templomokról szinte semmit sem tudunk. Ifj. Plinius írja Traianus császárnak, hogy a keresztény templomok annyira vonzzák az embereket, hogy az isteneknek mindjárt nincs ki áldozzon. A legrégebbi katakombák az 1. századból származnak. Ilyenek Rómában a Priscilla- és a Domitilla-katakomba. Ezek eredetileg ma-

Gellérd Judit

AZ ÁLDÁS

II. János Pál pápa emlékére

Egy érintés volt, egyetlen érintés csupán – Isten csókja a homlokomon –, amely életemet új mederbe terelte: II. János Pál pápa atyai áldása a homlokomon parázslék immár, amíg élek.

Tizennyolc évvel ezelőtt a Vatikán pápai fogadásán történt, amit a budavári Mátyás templom kórusával, amelynek tagja vagyok, Rómába zárandokoltunk. Abban biztos vagyok, hogy nemcsak a kórusban, de aznap a sokezer Vatikán-beli zárandok között is én voltam az egyetlen erdélyi és az egyetlen unitárius. Életem alapmotívuma a zárandoklás – cselekedetben és lélekben. A zárandoklat elkerülhetetlenül egybemossa a zárandokok egyéni identitását, elfeledtetni velünk a partikulárist, hogy helyette a nagy egészhez, az emberiséghez-tartozás mámorító érzésével ajándékozzon meg. A hely lehet Róma vagy a Szejkefürdő, Csík-somlyó vagy Tibet; mint zárandokot engem az Istenhez közeledni vágyó testvéreimmel vállalt lelki közösség az, ami felemel. Ahová messzi földről zárandokolnak emberek imádkozni, azt a helyet az ima megszenteli. Ott jó lenni, unitáriusnak is, katolikusnak is.

Mi, unitáriusok, büszkék vagyunk tetteikben megélt vallásosságunkra. Nos, tizennyolc évvel ezelőtt a pápai audiencián én sem hazudtoltam meg ezt a hagyományt. Ugyanis alig egy hónappal ezelőtt tette közzé Ceaușescu a nyolcezer falu listáját, amelyek ellen gyilkos buldózereket tervezett küldeni. Valamit tennem kellett – mert szerencsére mind a mai napig hiszem, hogy egyetlen ember is képes a világot jobbítani, ha Isten munkatársa. Tíznyolc évvel ezelőtt egy korondi háromágú gyertyatartót, ajándékol a pápának. Hittem az abszurd lehetetlenségben. És

„csoda” történt. A számos zárandok kórus közül épp a Mátyás templomét szólították ki a pápa trónusához. Így egyszerűen odaléphettem II. János Pálhoz és a gyertyatartót átadva neki segítséget kértem tőle erdélyi templomaimért. Ő megrendülve sóhajtott: „Ó, Erdély!” és megáldott engem – de nem pápai, hanem atyai áldással. II. János Pál pápa apámmal lett volna egyidős. Apámtól áldást nem kaphattam, mert tragikus halál ragadta el tőlünk. Nekem pedig, aki az univerzalitásban, a mindennek mindennel való összefüggésében hiszek, meggyőződésem, hogy az az áldás apámtól jött – talán Isten így tanít ökümeniára. A pápa érintése egészen olyan volt, mint az apámé.

Néha gondolkodtam azon, hogy mint kívülről, nem „loptam-e” el azt a ritka áldást egy római katolikus elől? De nem érzek lelkiismeret-furdalást – több okból. Az áldás, akárcsak a szeretet, soha el nem fogy. Ha II. János Pál tudta volna, hogy unitárius vagyok, ugyanúgy viszonyult volna hozzám. No meg az áldás Erdélynek szólt, én csak a választott közvetítő eszköz voltam. De az én életemet ez az áldás gyökeresen megváltoztatta. Akkoriban, apám halála miatt, haldoklott az én lelkem is. Hitre szomjaztam, élő hitre. Értelmet kerestem. És Isten megszólított abban a tüzes érintésben. Azóta tudom, milyen a belső feltámadás, a pünkösdi lelkület. Azzal az érintéssel villámszerűen döbent belém a felismerés: *szolgálj!* – bármit is jelent. Akkoriban orvos voltam és a másokat-szolgálás volt a hivatásom. És mégis, a *szolgálat* abban a pillanatban új értelmet és mélységet nyert. Képessé tett arra, hogy feladjam, amit *én akarok*, és elfogadjam Isten akaratát. A pápa „Totus tuus”-át én Isten iránt érzem. Az az áldás elhívás is volt, felhívás arra, hogy én is áldás legyek mások életében. És azóta is csodálom és hálálkodom, hogy amihez hozzáérek, mintha mind áldásmagot hordozna mások számára.

Egy zárandoklattal, érintéssel kezdődött, immár néhai II. János Pál pápa atyai áldásával.

Jó volt a Szent Péter bazilikában énekelni Liszt Ferenc *Tu est Petrus*-át akkor, és jó volt látni most, hogyan gyűlt össze közösséggé százezernyi ember az egész világból egy végső zárandoklatra, a nagy Embertől elbúcsúzni, hogyan nyújtott kezet az oroszán a báránynak a gyász-zárandoklat emberségben egyesítő pillanatában, ott a Szent Péter téren, Rómában.

Isten ekkor ökümeniát tanított a világnak.

A szerző erdélyi születésű amerikai unitárius lelkész (a San Francisco-i gyülekezet segédlelkésze), ideg- és elmegyógyász szakorvos.

gántulajdonban levő temetkezési helyek voltak, amelyeket idővel a tulajdonosok átengedtek az egyháznak temetkezési és istentiszteleti célokból.

A katakombák adják a legtisztább fogalmat a keresztény művészet kezdeti alakulásáról és fejlődéséről. A sírkamrákat és a folyosókat festmények vagy mozaikok díszítették. Gyakran követték a pogány művészetet, de sajátosan keresztény elemekkel ötvözték (pl. hal, horgony, galamb, a Jó Pásztor, a Krisztus-monogram). Ugyancsak gyakoriak a kenyértörésre utaló szimbólumok, különösen a Calixtus- és a Priscilla-katakombákban.¹⁸

Katakombákat csak talajba lehetett vájni. A folyosókat két rendszer szerint vájták: vagy rostélyalakban, vagy ágrendszerben. A talajba vájt sírhelyekbe (*loculus*) egy, két vagy három tetemet helyeztek el, eszerint nevezték *biszonusznak* vagy *triszonusznak*. A *loculusok* fölött boltívek (*arcosoliumok*) voltak, amelyekre márvány- vagy kőtáblát helyeztek el feliratokkal, domborművekkel díszítve.¹⁹ A nagy bazilikák építésének korszakában a vértanúk csontjait ereklyeként kivitték a katakombákból. Most a sírkamrák üresek, de turisták, zarándokok ezreit vonzzák naponta a keresztény hit megélésének legősibb helyeiként.

Constantinus császár és a milánói ediktum

A 4. században az egyház, a császár és a pogány vallás közötti kapcsolat folyton változott. 312 őszén a milviusi hídnál megívott ütközetben Constantinusnak Maxentius felett aratott győzelme, s az, hogy ő ezt a győzelmet a keresztény Istentől segítséget kérő imájára adott válaszként értelmezte, az egyház és az állam számára új korszak nyitánya lett. Ez a keresztény egyház és a (keresztény) császár közötti újfajta viszony határozta meg az állami és egyházi kapcsolatok történetét a késői Római Birodalom és a középkor folyamán.²⁰

Constantinusban mindinkább megérett a „keresztény” meggyőződés, s főleg a milviusi ütközet óta nem kételkedett többé missziójának isteni vétetésében. E mellett mint messzire tekintő államférfi a kereszténységet államerősítő és regeneráló erőként is értékelte.

A keresztények védelmét Constantinus azzal kezdte, hogy felszólította Maximinus Daiát, hagyja abba a keresztényüldözést. Majd Licinust rendelte Milánóba, hogy ott beszéljék meg a kereszténység iránt tanúsított további álláspontot. Milánóban 313-ban közös nyilatkozatot adtak ki, amelyből álljon itt egy pár mondat: „Mi, Constantinus és Licinus augustusok, Mediolanumban összejöttünk, hogy a birodalom érdekeit és biztonságát illető ügyekben tárgyaljunk. Úgy gondoltuk, hogy mindenekelőtt hasznos lesz, ha a vallási kérdést szabályozzuk. Elhatároztuk, hogy a keresztényeknek és mindenki másnak megadjuk a szabadságot, hogy ki-ki azt a vallást gyakorolja, amelyet akar [...] Azért visszavonunk min-

den megszorítást, amely az előző rendeletben [a Galerius-féle, 311-ben kelt rendelet értendő ezen] a keresztényeket illetőleg foglaltatott, s a mai naptól fogva megengedjük nekik, hogy vallásukat gyakorolják anélkül, hogy bárki ebben őket zavarhassa vagy nyugtalaníthassa.” A továbbiakban elrendeli az ediktum, hogy a keresztényeknek vissza kell adni a templomaikat és egyéb javait. Ezzel az egyházat mind jogi, mind erkölcsi „testületként” elismeri.²¹

A constantinusi korszak építészeti emlékei – a bazilikák

Constantinusnak a milánói ediktumba foglalt, minden vallásgyakorlásnak szabadságot biztosító rendelete hamarosan tükröződött a keresztény istentisztelethez használt épületekben is. Maga a császár új templomot emelt Rómában, amely az új korszak kezdetét jelezte. A Lateráni Szent János bazilika volt az, s úgy tűnik, az új templomstílus a birodalom valamennyi fontos központjában gyorsan a házi templom helyébe lépett.

A bazilika (gör. *baziliké*: királyi ház) téglalap alaprajzú terem volt, három, illetve öt hosszahajóval. A központi, szélesebb rész teteje magasabb volt, mint a mellékhajóké. Az ablakok az oldalhajók felett adnak fényt a főhajónak. A bazilikális elrendezésű templomokban a szentélyt lezáró apszisban helyezték el a püspöki katedrát, körülötte a papság ülőhelyeit. Ezek előtt állt a szabadon körüljárható oltár.²²

A bazilika-formát azért követték, mert megfelelt az egyház megváltozott igényeinek. Nyilvánvalóan biztosította azt a teret, amelyet az istentisztelethez összegyűlt, sokkal nagyobb közönség igényelt. A bazilika megkönnyítette a klérus és a laikusok közötti különbségtételt. A papság a szentélyben, a hívek az oldalhajókban helyezkedtek el. A főhajót az alacsonyabb rendű papság és a kórus foglalta el. A katekumének és a vezeklő hívők helye az előcsarnok volt a főhajó hátsó részén. A templomokat rendszerint nyugat felé tájolták, így a felkelő nap sugarai az oltáriszentséget kiszolgáltató pap arcára estek, aki az oltár mögött, a hívekkel szemben állt. A bazilikák díszítésének sajátossága a mozaik volt.

A bazilikában külön keresztelőkápolnákat és a mártírok ereklyéit őrző szentélyeket (mártírúmok) találunk. Ezek a kápolnák központi elrendezésűek voltak. Kupolával főték őket, s úgy kötötték a bazilikához. Ezek a kupolás kápolnák adják a mintát a keleti egyházak templomai számára, amelynek igen sok példáját lehet látni a Szentföldön.²³

Az őskeresztény bazilikák stílusát továbbviszik a kolostor-templomok, amelyek a kultúra fellegvárai voltak a középkorban. A Nyugat-Római Birodalom bukása után (476) új kultúrák jelentek meg a történelem színpadán. Ezek a népek, megkeresztelkedvén, saját elképzeléseikkel gazdagították a művészetet Isten nagyobb dicsőségére.

Felhasznált irodalom

- A Katolikus Egyház Katekizmusa*. Budapest 1994.
- Adam, Adolf, *Grundriss Liturgie*. Leipzig 1989.
- Adriana Botez Crainic, *Istoria artelor plastice* I. kötet. București 1994.
- Bangha Béla, *A keresztény egyház története – Az ősegyház I. kötet*. Budapest 1937.
- Cserhádi József – Esze Tamás (szerk.), *Egyházi épületek és műtárgyak gondozása*. Budapest 1971.
- Dalos József, *A katolikus kultusz szelleme*. Szombathely 1886.
- David és Pat Alexander (szerk.), *A Biblia kézikönyve*. Újvidék 1989.
- Deák Márta (szerk.), *A kereszténység története*. h.n. 1996.
- Dezsó István, *Issten háza és a mennyeország kapuja: A mi templomunk*. Felcsút 1941.
- Dr. Cserhádi József – Dr. Fábán Árpád (szerk.), *A II. vatikáni zsinat tanítása*. Budapest 1975.
- Dr. Mihályfi Ákos, *A nyilvános istentisztelet*. Budapest 1933.
- Gergely József, *Római katolikus szertartás-tan*. Budapest 1917.
- Josef A. Jungmann, *A szentmise*. Eisenstadt 1977.
- Jutta Seibert (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*. h.n. 1986.
- Kiss János, *A szépről és a szépművészetekről*. Budapest 1904.
- Németh János, *A katolikus Egyház kultusza*. Győr 1887.
- Ó- és újszövetségi Szentírás a Neovulgata alapján, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest 1997.
- Vanyó László, *Ars sacra-ars liturgica a 20. században*. Budapest 1994.
- Vanyó László: *Az őskeresztény művészet szimbólumai*. Budapest 1988.
- Várnagy Antal, *Liturgika*. Abaliget 1995.
- Verbényi István – Arató Miklós Orbán (szerk.): *Liturgikus Lexikon*. Budapest é.n.
- Xavier Leon-Dufour (szerk.), *Bibliikus Teológiai Szótár*. Budapest 1986.

Jegyzetek

- ¹ V.ö. Várnagy, 312–313.
- ² V.ö. Dezsó, 5–6.
- ³ V.ö. Várnagy, 312.
- ⁴ V.ö. Gergely, 9.
- ⁵ V.ö. Németh, 141.
- ⁶ V.ö. Léon-Dufour, 1300–1301.
- ⁷ V.ö. uo. 1301–1302.
- ⁸ Alexander, 254.
- ⁹ Alexander, 494.
- ¹⁰ V.ö. Léon-Dufour, 1305–1306.
- ¹¹ V.ö. uo., 1306.
- ¹² V.ö. Várnagy, 316.
- ¹³ V.ö. Mihályfi, 179.
- ¹⁴ V.ö. Jungmann, 20–21.
- ¹⁵ V.ö. Mihályfi, 180.
- ¹⁶ V.ö. Várnagy, 316.
- ¹⁷ Verbényi – Arató. 114.
- ¹⁸ V.ö. Bangha – Borbély, 234–235.
- ¹⁹ V.ö. Vanyó, 36.
- ²⁰ V.ö. Deák, 139.
- ²¹ Bangha – Borbély, 280–281.
- ²² V.ö. Verbényi – Arató, 42.
- ²³ V.ö. Deák, 158–161.

Sas Péter

AKADÉMIKUS, SZERZETES, GALAMBETETŐ

120 éve született Bíró Vencel piarista rendfőnök és történetíró

Bíró Vencel 1885. augusztus 9-én született a Komárom megyei Vértessomlón. Középiskolai tanulmányait az 1896/97. tanévben a piaristák tatai kisgimnáziumában kezdte el, ahol 1900. augusztus 27-én jelentkezett a nagy múltú tanító rendbe. A kötelező noviciátusi esztendő Vácott töltötte, ahol előkészült az iskolai magánvizsgákra is. A noviciátus letelte után az észak-magyarországi Liptó vármegyében, a Vág folyó melletti Rózsahegy főgimnáziumában folytatta tanulmányait, ahol a VIII. osztály elvégzése után, 1904-ben, jeles érettségi vizsgát tett.

Teológiai és egyetemi tanulmányai színvonalon Magyar Gábor piarista rendfőnök Kolozsvárt jelölte ki, ahol a Kalazantinumban és a Ferenc József Tudományegyetemen képezte magát. A fiatal hallgató egyetemi szaktantárgya a történelem és a latin nyelv volt.

A kolozsvári tudományegyetem professzorai közül a legnagyobb hatással Szádeczky Kardos Lajos volt rá, akinél magyar történelmet és diplomatikát hallgatott. Közvetlen, személyes hatására terelődött Bíró Vencel figyelme Erdély történelme, történelmének felé. Mentora és atyai barátja Márki Sándor, a közép- és újkori egyetemes történelem tanára lett, aki mindig támogatta és szakmai érvényesülésében is segítette. Évtizedekkel később hűségese diákként mindkét tanárát elkísérte utolsó útjára és nekrológban búcsúzott tőlük.

Bíró Vencel 1906. december 24-én tett ünnepélyes fogadalmat. Két év múlva papként és tanárként is készen állott – nála nem üres frázis – szolgálatai elvégzésére. 1908. június 11-én, egyetemi tanulmányai befejezésekor summa cum laude minősítéssel bölcsészettudományi oklevelet kapott. (Doktori értekezésének címe: *Forgách Ferenc mint történetíró*). Két héttel később, június 30-án teljesedett ki élete, ünnepélyesen pappá szentelték. Primíciáját, első szentmiséjét július 6-án szülőfalujában, a kis vértessomlói templomban mutatta be.

Középiskolai tanári pályája az 1908/09. tanévben vette kezdetét a nagy múltú kolozsvári római katolikus főgimnáziumban, ahol szaktantárgyain, a történelmen és a latinon kívül hittant, filozófiát és néhány esetben még ábrázoló mértant is tanított. Külön érdekesség, hogy Kolozsvárról soha nem helyezték át más városba, haláláig itt

élt és dolgozott. Egyetemi éveit is beszámítva – 1904 és 1962 között – több mint fél évszázadot töltött kedves városában. Megbecsülésére jellemző, hogy tanársága második éve után a Mária Terézia fiúnevelő intézet igazgatójává nevezték ki, ezt a tisztséget hat éven keresztül látta el.

A piarista rend elismert és tevékeny tudósa, Vass József történetíró életrajzának megírásával maga felé irányította a kolozsvári székhelyű tudós társaság, az Erdélyi Múzeum-Egyesület figyelmét. Veress Endre levéltáros-történész felkérésére 1913-ban külön centenáriumi megemlékezést is írt a rend történetéről.

Tudományos szempontból is egyre inkább az erdélyi katolicizmus története valamint intézményei és nagyjai felé fordult. Ennek volt meggyőző példája *A római katolikusok helyzete és hitélete Erdélyben a jezsuiták első betelepítése korában és Bethlen viszonya Pázmánnyal* című dolgozata. Választott és módszeresen kutató történelmi korszakához, az erdélyi fejedelemség történelmének feldolgozásához sem lett hűtlen. Ebben a tárgykörben írt tanulmányai: *Az erdélyi fejedelmek és a román vajdák* valamint a *Béldi Pál felkelése* mélyreható tárgyismeretét tükrözték.

Az első világháborút követően Erdélyben hat férfi szerzetesrend folytatta munkáját. Az ifjúság valláserkölcsös és tudományos képzését szolgáló kegyes tanítórend négy rendházában (Nagykároly, Máramaros-sziget, Kolozsvár, Temesvár) 53 pap-tanár működött. A békeszerződés elszakította őket a magyar provinciától, szentszéki dekrétum alapján 1921-ben viceprovinciává, 1925-ben önálló romániai rendtartományá szerveződhetek. Nyolc oktatási intézményt tartottak fenn: Kolozsváron főgimnáziumot, a rend papnövédekéi számára a Kalazantinum hittudományi és tanárképző intézetet, Máramaros-szigeten főgimnáziumot és rendi újoncnevelő intézetet, Nagykarolyban főgimnáziumot, elemi fiú- és leányiskolát, Temesváron főgimnáziumot és fiúnevelő intézetet.

Az impériumváltozás Bíró Vencel további életére és munkásságára is jelentős hatást gyakorolt. 1921-ben neki is hűségesek kellett tennie, hogy tanár maradhasson.

A Felekezeti Tanács 1921. július 22-én hozott határozata alapján Patay József rendtársával és kollégájával közösen meg-

írta az *Egyetemes történet a középiskolák 6-7. osztálya részére* című tankönyvet. A hivatalos bírálat után az Erdélyi Római Katolikus Státus Igazgatótanácsa felkérte a szerzőket, hogy tegyék meg a szükséges változtatásokat és dolgozzák át a kifogásolt részeket, különös tekintettel a románok eredetére és *A világháború* című fejezetre. A tankönyv végül Denderle József piarista tanár átdolgozásában 1940-ig volt használatban.

Munkálkodása elismeréséül Bírót az Erdélyi Múzeum-Egyesület már korábban rendes, majd választmányi tagjának választotta. Az Erdélyi Irodalmi Társaság 1921. május 14-én fogadta soraiba. 1923. április 12-én Erdély történelme tárgykörben magántanárrá habilitálta a szegedi Ferenc József Tudományegyetem, ahol első előadását *Erdély és a porta* címen tartotta meg. A Szent István Akadémia is megtisztelte, 1925. február 27-én választotta – Márki Sándor ajánlására – rendes tagjai közé.

Bíró Vencelt az elismerések további komoly munkára ösztönözték. Az 1925-ben megjelent *Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene* című monográfia többszerzős kötetében három fejezet megírása is az ő nevéhez fűződött: *A Báthoryak kora*, *Az impérium változás kora* és *A katolikus restauratio*.

De nem csupán világi elismerésben volt része. A piarista rend is adózott munkássága és képességei előtt. Amikor 1925-ben, a kényszerű történelmi okok miatt önállósult romániai provincia Temesváron gyűlésező első káptalana Patay Józsefet választotta a tartomány főnökévé, Bíró Vencel az asszisztense és a kolozsvári római katolikus főgimnázium igazgatója lett. (Vezetői beosztása miatt tagjává vált az Erdélyi Római Katolikus Státusgyűlésnek is.)

1926-ban, a rend Kolozsvárra költözésének 150. évfordulója megünneplésére öregdiák-találkozót tartottak. Az emlékező főhajtás alkalmából *Öreg diák visszanéz...* címmel György Lajos emlékkönyvet szerkesztett, melyben Bíró Vencel megírta a helyi piarista középiskola történetét.

1927. március 18-án tartotta székfoglalóját a budapesti székhelyű Szent István Akadémián, amelynek tárgyaül gróf altorjai Apor Istvánt (1638–1704), a katolikus vallás „nevezetes oszlopát” választotta. (Távolléte miatt rendtársa, Balanyi György, az Akadémia osztálytitkára olvasta fel értekezését.)

Munkaköre tovább bővült, amikor gróf Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 1928. december 28-án – az Erdélyi Római Katolikus Státus Igazgatótanácsával egyetértően – kinevezte a kolozsvári Báthory-Apor Szeminárium igazgatójává. Új feladatköre egyéb teendői mellett tudományos munkára inspirálta, amelynek eredménye *A Báthory-Apor Szeminárium története* című dolgozata lett.

Az 1928-ban megalakult Erdélyi Katolikus Akadémia rendes tagjává és tudományos szakosztályának elnökévé választotta. Székfoglaló előadását 1929. november 13-án tartotta – Bethlen Gábor halálának 300. évfordulója tiszteletére – *Bethlen Gábor és az erdélyi katolicizmus* címen. A későbbiekben is gyakorta felkérték előadásokra. A katolikus akadémián *Püspökjelölés az erdélyi római katolikus egyházmegyében* és *A kolozsvári piarista templom alapítása*, az Erdélyi Múzeum-Egyesületben pedig *A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola a Bethlen és Rákóczy [!] fejedelmek idejében* című tanulmányait olvas-ta fel, amelyek rendre meg is jelentek.

Báthori István születése 400. évfordulója alkalmából az Erdélyi Múzeum-Egyesület sepsiszentgyörgyi vándorgyűlésén tartott előadását lehetett olvasni a *Katolikus Szemlében* *Báthory István és Erdély* címen. Az évforduló kapcsán még két műve jelent meg Báthoriról, az egyik Kolozsváron: *Báthory István fejedelem*, a másik pedig a Lengyel Tudományos Akadémia által megjelentetett emlékkönyvben (*Étienne Báthory roi de Pologne prince de Transylvanie*).

Báthori István mellett különösen Apor István személye és történelmi szerepe foglalkoztatta. Hosszas kutatómunkája eredménye az 1935-ben kiadott *Altorjai gróf Apor István és kora* című monográfia. Műve megszületését az tette lehetővé, hogy 1927-ben – Herepei Jánossal együtt – megnyerte gróf Bánffy Miklósnak a 17–19. századi Erdély történetéből vett két kisebb monográfia megírására kiírt 40 ezer lejes pályázatát.

Kevésbé ismert, hogy szépirodalmi művekkel is jelentkezett. *Keserű serbet* című történelmi regénye (Kolozsvár, 1930) Rákóczi György korába vezette el olvasóit. Tíz történelmi tárgyú elbeszélést tartalmazó kötete a *Nagyságos fejedelmek idejében* címen jelent meg (Kolozsvár, 1939). A kisebbségi magyar diák életét mutatta be az *Első diákév* című elbeszélés-sorozatában (Kolozsvár, 1939). Alkalmi diákelőadásokra néhány színpadi jelenetet is írt: *Kalazancius megtalálja hivatását*, *Jósika Miklós búcsúja*, *Szegények anygala* és *Báthory István*.

Szemináriumi igazgatósága időszakában az Apor-kötet mellett még egy másik nagy munkája készült el, Majláth püspök életrajza. A *Székhelyi Mailáth G. Károly* címet viselő monográfia – a püspök határozott kérésére – csak halála után, 1940-ben jelent meg.

1934-ben a temesvári káptalan az önállósult erdélyi piarista rendtartomány fő-

nökévé választotta. Komoly felelősséggel és nagy gondokkal járó megbízatást vett a vállaira. A rend jogi személyiségének elismerését korábbi rendfőnök-elődeinek nem sikerült véghezvinniük. A nehézségeket még jobban fokozta Onisifor Ghibu kolozsvári egyetemi tanár, aki címbitorlás és államellenesnek minősített rendi címer használata miatt irredentizmus vádjával pert indított ellene a bíróságon. Vádiratában rámutatott, hogy a rendi címer felett a magyar korona látható, a felette levő betűk – M. A. – pedig azt jelentik, hogy a „Magyar Állam”.

A helyzet végsőkig éleződött, amikor a román kultuszminisztérium végzésben értesítette, hogy nem ismeri el rendfőnöknek. A vád súlyát kellőképpen érzékelteti az a körülmény, hogy 100 millió lej kártérítést követelt tőle a román állam. Hosszas jogi huzavona után a kolozsvári ítélőtábla kötelezte az államot a rend és a rendfőnök elismerésére. 1938-ban a rendi címer kérdésében is megnyugtató, felmentő ítélet született.

Ebben a vészterhes időszakban nyilvánult meg igazán lelki ereje és töretlen akarat. A rend ügyeinek intézése mellett a tudomány elkötelezett munkásaként sem tétlenkedett. A *Pásztortűzben* és a *Jóbarátban* megjelent cikkeiből állította össze a *Képek Erdély múltjából* és a *Történelmi rajzok* című kötetét.

1940 nyarán a rendi káptalan ismételten a rendtartomány főnökévé választotta. Amikor a második bécsi döntés nyomán – Temesvár kivételével – egyesült a magyar piarista provincia, lemondott tisztségéről. Az erdélyi rendtartománnyal kiegészült magyar provincia kormányzását Zimányi Gyula vette át.

A második bécsi döntést követően a magyar művelődés és szellemi élet terén

kimagaslók Corvin-lánc és -koszorú elismerésekben részesültek. Az 1940. október 24-én Corvin-koszorúval megtisztelt tizenhét kitüntetett közé tartozott – Balázs András, György Lajos, báró Kemény János, Kós Károly, Kristóf György, Nyíró József, Szopos Sándor, Tamási Aron, Varga Béla mellett – Bíró Vencel is.

Lelkesen kapcsolódott bele az újjászervező magyar tudományos életbe, az ismét felállított Ferenc József Tudományegyetem Erdély és Kelet-Európa története tanszékének tanára lett. Ott találjuk az újonnan felállított Erdélyi Tudományos Intézet munkatársai között is. Munkássága méltó és igazságos elismeréseként Balany György, Domanovszky Sándor, Mályusz Elemér, Hajnal István, Madzsar Imre, Eckhardt Sándor ajánlására a Magyar Tudományos Akadémia 1941. május 9-én levelező tagjává választotta. Székfoglaló előadását a következő esztendőben, március 9-én tartotta meg *Erdélyi nagybirtokok a 18. század második felében* címmel. Az ülésen egykori noviciustársa, Kornis Gyula elnökölt. A megváltozott történelmi viszonyok között lehetősége nyílt az általa igazgatott kolozsvári főgimnázium félmúltjának a megírására, amely *A kolozsvári rom. kat. gimnázium a román uralom éveiben* címen jelent meg.

Folytatta az erdélyi katolicizmus történetét feltáró munkáját is. A legfontosabb műveit kiemelve: a piaristák Magyarországon való megtelepedésének 300. évfordulója alkalmából megjelent kötetben – *Emlékkönyv a magyar piarista rendtartomány háromszázéves jubileumára* (Budapest, 1943) – több tanulmányt is közölt. A gyulafehérvári Batthyáneum alapítója, gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök születése 200. esztendejében tisztelgett az alkotás és létrehozója előtt. A ferences Boros Fortunáttal együtt írta, szerkesztette és jelentette meg az *Erdélyi katolikus nagyok* című életrajzgyűjteményt.

Történelmi kutatásainak mintegy összefoglalásaként írta meg az *Erdély története* című könyvét, mely a Márton Áron alapította *Erdélyi Iskola* folyóirat felszólítására készült.

Az 1944. évi nyári szünetet szokása szerint Tatán töltötte. Itt érte az augusztusi román fordulat híre. Mint a történelem és a politika jó ismerője, tisztában volt a várható következményekkel. Választania kellett és visszatért Kolozsvárra.

A második világháború befejezését követő igazoló eljárások, az ún. „purifikálások” után a Közoktatásügyi Minisztérium jóváhagyásával ismét taníthatott – új nevén – a kolozsvári Magyar Tudományegyetemen.

A katolicizmus története továbbra is élénken foglalkoztatta. *A kolozsvári jezsuita egyetem szervezete és építkezése a XVIII. században* című tanulmányában a jezsuita rend majd 200 éves helybeli története elevenedett meg. Saját szerzetesközössége története megírását sem hanyagolta el. Alapos levéltári kutatások eredményeképpen tanító rendje múltját elevenítette

fel *A kegyesrend Besztercén, Medgyesen és a kolozsvári főiskola bölcsészeti karán* című munkájában, mely a rend alapítója, Kalazanci Szent József halálának 300. évfordulójára jelent meg.

1945 és 1948 között az új, Bolyairól elnevezett kolozsvári tudományegyetem bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi karának volt prodékánja. 1948. december 1-jétől nyugállományba vonult.

Jelentős feladatot kellett vállalnia a piarista rend érdekében is. Amikor 1947-ben ismét megválasztották a romániai rendtartomány főnökévé, nagyszerű szervező munkája eredményeként a rendi utánpótlás érdekében sikerült megnyitni a nagykarolyi zárdában a noviciátust, a kolozsvári Farkas utcában pedig a rendi főiskolát, a Kalazantinumot.

A belpolitika alakulása véget vetett a felfelé ívelő időszaknak. A nyitányt 1948. július 17-e jelentette, amikor Románia egyoldalúan felmondta a Vatikánnal kötött államközi egyezményt. A katolikus egyházat megfosztották ingatlanaitól, intézményeitől. Az augusztus 3-án kibocsátott 175. számú rendelet, a „kultusz-törvény” állami tulajdonba juttatott minden egyházi ingó és ingatlan vagyont, mely iskolák és más intézmények fenntartásával volt kapcsolatban. Az egyházakat és ezen belül a szerzetesrendeket sújtó rendeletek és törvények nem kerültek el a piarista rendet sem. Iskoláit 1948. augusztus 3-án államosították, majd a következő esztendőben magát a rendet is megszüntették. 1949-ben, a 810. számú rendelettel feloszlattak minden olyan szer-

zetesrendet, amely tanítással, egészségügyi és társadalmi szolgálattal foglalkozott.

A rendi közösségek megszüntetése után a rendtagok a rendház elhagyására kényszerültek. Bíró Vencel az egyház kötelékében maradt, nem lett refugius – szökevény. A volt provinciálisnak, ny. egyetemi tanárnak, Baráth Béla kanonok-plébános nyújtott szállást, ellátást és papi szolgálati lehetőséget a Szent Mihály plébánián. Bekapcsolódhatott a lelkipásztori munkába, a gyóntatás után ő tartotta a 9 órás szentmisét. 1954-től régi templomában, a piarista templomban vasár- és ünnepnapokon az esti 6 órás misén szentbeszédet mondhatott. 1958. július 29-én aranymiséjét is ebben a jezsuiták építtette kedves barokk templomban mutatta be.

Idős éveiben tudományos tevékenységgel is sikerült foglalkoznia. 1957-ben az *Erdély 16–17. századi kereskedelmének történetéhez* című tanulmányával tisztelgett régi barátja, Kelemen Lajos előtt, a levéltáros-történész 80. születésnapjára megjelent emlékkönyvben.

Figyelme a 18. században alkotó festőre, Veress Mátyásra terelődött. Nagy nehézségek árán sikerült feldolgoznia és bemutatnia munkásságát. Írása Entz Géza segítségével jelent meg Budapesten, a *Művészettörténeti Értesítő* 1960. évfolyamában.

1962 tavaszától hosszasan betegeskedett, sokat bajlódott egészségi állapotával, még abban az esztendőben, december 2-án el is hunyt. A Szent Mihály templomban felállított ravatalánál a kolozsvári tudós kollégák képviselőjében Szabó T. Attila, Kris-

tóf György, Jakó Zsigmond, Pataki József a Babeş-Bolyai Tudományegyetem tanárai, Maksay Albert és Imre Lajos, a kolozsvári református teológia professzorai tisztelegtek, élükön rektorukkal, Juhász Istvánnal. A gyászolóknak, a tisztességteljeseknek nemcsak a fáradhatatlan tanártól, történet-tudóstól, hanem a még fáradhatatlanabb rendfőnöktől, lelkipásztortól és szerzetestől is búcsút kellett venniük. Sokáig emlékezetes maradt egykori titkára, Reischel Arthur befejező mondata a sírnál végzett szertartás után: „Atya volt mindennek fölött, szerető, jóságos atya...”

A tudományos munkásság méltatása után említsünk meg Bíró Vencellel kapcsolatban a hétköznapi embert jellemző epizódot is. Kedves időtöltéseinek egyike volt a Kolozsvár főterén oly bőségesen megjelenő galambok etetése. Egy karácsony-környéki időpontban volt egyetemista növendéke, Benkó Samu köszöntött rá egykori professzorára. Megfigyelte, hogy a madarak eleségül szolgáló kenyérmorzsákra nagykabátja zsebéből valamit rászórt Vencel bácsi. Mint kiderült, cukrot hintett a száraz, egyhangú eleségre, hogy legalább ezen a nagy ünnepen megédesítse az életüket.

Bíró Vencel, a piarista rendtartományfőnök, a történetíró és egyetemi tanár emlékeztére írt nekrológiájában egykori rend- és tanártársa, Balanyi György így emlékezett: „Életpályájának legszembevetőbb vonásait zavartalan harmóniája adta meg, egész tevékenységében a keresztény eszmények mellett a szintiszta humanum vezérelte”.

Így éljen a mi emlékezetünkben is!

Paul Poupard bíboros

A NÉPEK ÉS KULTÚRÁK EURÓPÁJA: KERESZTÉNY GYÖKEREK

(részletek)

[...] Napjainkban, úgy tűnik, Európa egyes részei számára idegeneké váltak az élet igéi. Férfiak és nők nagy tömegei távolodtak el Istenről és az egyháztól, egyféle közöny-kultúrának az Isten-napfogyatkozása által. Az évszázadok során Románia, Németország, Franciaország, Spanyolország, Olaszország, Lengyelország, az európai nemzetek nagy többsége a keresztény hitbe mélyítette gyökereit. Európa olyan értékeket merített ebből, amelyeket filozófusai és teológusai, írástudói és művészei, tudósai és államférfiai által, akárcsak szentjei révén, az egész világban elterjesztett. Olyan kultúrát fejlesztett ki, amelyben az egyetemesség, a minden emberi lény méltóságtudata és jogai iránti nyitottság, tartozzék bármely fajhoz, társadalmi réteghez vagy korosztályhoz, a nemzetek számára megannyi jelző fénysugár. Mégis, bár megviselten, néha a gazdasági globalizáció nagy

mozgalma által kiváltott nélkülözések nyomásától zaklatottan, és attól, amit a vágyak kergetése, az élvezethajszolás vagy a vagyon, a tudás és a hatalom megszerzése érdekében felvonultat, megfigyelhetjük a kultúra különös zsibbadtságát, mintha mély feledékenység sújtotta volna. Valóban, hogyan is nyithatnánk meg a kultúra kapuit, ha elveszítettük az olvasás kulcsát, és vele együtt mindazt, ami hozzájárult kontinensünk életének humanizálásához? „Hogy nyelvem ragadjon a szájadlásomhoz, ha elfelejtem emlékedet, Jeruzsálem!” Keresztény hit nélkül mivé lennének a kolostorok, a templomok, a katedrálisok és Románia géniuszának mindmegannyi, nektek drága remekműve, amelyeket öröm újra látni valahányszor szép országotokba visszatérek, és amelyek, akárcsak szerte Európában, két évezred keresztény kultúrájának nyomait viselik.¹

Az egyház a kultúrák kihívásában?

Hogy az Úr szava hallhatóvá váljék, az egyháznak valamenynyire legelőre el kell mennie, hogy a nyáj minden bányáját meglegje. *Tertio millennio adveniente* apostoli levelében néhai II. János Pál az embert kereső Isten misztériumát fejtegeti: „Jézus Krisztusban Isten nemcsak szól az emberhez, hanem keresi is őt. Isten Fiának megtestesülése a tanúság erre: Isten keresi az embert”³. Ez a keresés végigvonul az egyház küldetésén, és az elveszett bárány megtalálásában végződik. (I. Lk 15, 1-7). [...] A keresztény kinyilatkoztatás csodája ez: „Isten maga a szeretet”, ez a szeretet hatja át az egyházat és hajtja a kultúrák széles területei felé: *Duc in altum*. [...]

Keresésére indulván az egyház alázattal kíván az ember szolgálatába állni, hogy eltérítse őt a sehová sem vivő, hacsak nem Ábel vagy az ártatlan aprószentek meggyilkolásához vezető útról. Amikor az egyház a kultúrák előtt jár, azért megy a férfiak és nők előtt, hogy öntözni segítse környezetüket ahol élnek, és lehetővé tegye, hogy a hamisítatlan emberi lét iránti szomjukat oltassák, megnyilván a Teremtőnek Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott szerető szándéka előtt. Ezt fogalmaztam meg a pünkösdi ünnep alkalmával 1999. május 23-án a Pápai Tanács által közölt *A kultúra pasztorációjáért* című írásomban: A hit valamennyi kultúra lényegét képes egyesíteni, hogy megtisztítsa, megtermékenyítse, gazdagítsa azt, és hogy mérték nélküli mértékben kibontakoztassa a krisztusi szeretetet.⁴

[...]

Mi a kultúra?

Miről van szó, amikor az egyház kultúráról beszél? Anélkül, hogy e fogalom meghatározásaiba belemennénk – tengernyi van belőlük – mondanivalónk szempontjából számomra hasznosnak tűnik annak a kettős jelentésnek a tisztázása, amelyet a közhasználat egyáltalán nem különít el, minthogy valójában nem választhatók el egymástól.

– Kultúráról szólni elsődleges értelemben annyit tesz, mint ismeretekről szólni, sőt egy bizonyos minőségi fokot elérő ismeretekről, legyen szó akár alkalmazott ismeretekről, akár művészetekről vagy elméleti ismeretekről. Kiváltképpen önökről, teológiai tanárokról és hallgatókról mondjuk: önök művelt férfiak és művelt nők.

– Akkor is kultúráról beszélünk, amikor egy bizonyos életmódot, gondolkodásmódot, a munka vagy a társadalmi élet szervezési módját jellemezzük. Ugyanígy beszélünk afrikai, angolszász, szláv, mediterrán, francia, román kultúráról is. Természetesen egy adott kultúra tagja ugyanakkor művelt, kulturált ember is lehet. A két szempont azonban különböző. Ami mégis egyesíti őket, ami egységüket biztosítja, az maga az ember, pontosabban az, ami által az ember teljesebb mértékben az, saját ember-létének mikéntjében. Ezen a szinten, az élet mély értelmének szintjén, az emberi boldogságkeresés, valóságvágy, békeszomj, igazságkeresés, szépségsohaj, együttérzésre hajlás szintjén találkozik az egyház üzenete a kultúrákban megnyilvánuló alapvető törekvésekkel.

Ha nem figyelünk oda, az ösztönzések olyan örvényébe kerülünk, amely a János evangélista első levelében leplezett három paráznasághoz hasonló. Ugyanakkor úgy érzékeljük, mint felhívást valami alapvetően mélyebbre. Évezredes kultúránk, a regények és színdarabok, a zene és a festészet, a művészetek és az irodalom, akárcsak a filozófia és teológia, az emberi létállapot mindmegannyi kifejezési kísérlete. A kultúra nagy személyiségei meghatározásokat fogalmaznak, elméleteket dolgoznak ki, vagy – Pascallal szólva – egészen egyszerűen rámutatnak az ember nagyságára és nyomorúságára, vágyaira és korlátaira, ellentmondásaira és gátlásaira, terveire és álmaira; a II. vatikáni zsinattal szólva: *Gaudium et spes, luxur et angor*, az öröm és a remény, a szomorúság és a szorongás jellemzi napjaink emberét.

Hit és kultúra⁵

A humán tudományok korszakát követően, a reneszánsz óta, de különösen az utóbbi két évszázad folyamán, a nyugati kultúra

fantasztikus fejlődést ért el, elsősorban a természettudományok és a technika területén. Ennek egy olyan mértékű humanizáció lett az eredménye, amelyről 18. századi őseink álmodni sem mertek: javult az emberek egészségi állapota, a gyermek- és ifjúkori halandóság visszaesett, megnőtt az élet időtartama és minősége, megsokszorozódtak az ismeretek, és napjaink nagy megvalósulásaként lehetővé vált a tömegek hozzáférése a világ virtuális művészeti múzeumához, a zenéhez, előadásokhoz, könyvekhez és kiadványokhoz. Ezek az eredmények olyanok voltak, hogy a meghatározhatatlan mértékű haladás illúzióját keltették. „Egy iskola megnyitása annyit tesz, mint bezárni egy börtönt” – mondta Victor Hugo. Sajnos, ma már tudjuk, hogy ez nem igaz. Azok az elmék, akik Olaszországban a Vörös Brigádokat felfegyverezték, az egyetemen szociológiát oktatnak. Az iszlám terroristák hálózata nem külvárosi, elhagyott fiatalokat toboroz, hanem orvosi- és joghallgatókat, valamint a különféle technológiákban jártas személyeket.

Az évszázadok során a keresztények Krisztus-hite és szellemi élete alapvetően meghatározta a kultúra különféle kifejezőit. [...] Manapság egy kicsit mindenhol jelen vagyunk a világban, olyan változásokkal szembesülve, amelyek megrendítették a hagyományos keresztényt, vagy az évezredes vallási hagyományoktól áthatott kultúrákat – mint Afrika és Ázsia esetében is. A gazdaság világméretű fejlődése egységesítő hatással van a magartásformákra, a nyereség öncélú keresése elemberteleníti a munka és az emberek közti kapcsolatok kiterjedt világát, a családokra gyakorolt katasztrofális következményeiről nem is beszélve.

Az alapjait elvesztő világ egyféle nagymértékű megrendülésének vagyunk tanúi, mely Isten halálának hangoztatása után a tehetetlenségtől bénultán szemléli a maga keltette sivatagban bolyongó, elbizonytalanodott ember agóniáját. Ettől kezdve már arról van szó, hogy a hitnek a kultúrákhoz kapcsolódva kell újra életre keltetnie a keresztényietlenné vált világot, hogy visszaadja azoknak az értékeknek, amelyek még mindig irányítják a társadalmat, evangéliumi életnedvüket, a jézusi „élet vizét”, az örök életre fakadásért. A nagyvilág, amelyet az egyház és a kultúrák közötti párbeszéd – pontosabban a Kultúra Pápai Tanácsának missziója – miatti felelősségemből fakadóan szüntelenül járok, Rio de Janeirótól Brazíliáig, Sowelétől Dél-Afrikáig, az angliai Oxfordtól a bosznia-hercegovinai Sarajevóig, az indiai Goától az oroszországi Moszkváig és a fehéroroszországi Minszkig, mindenütt olyan új kulturális helyzeteket mutat, amelyek az egyház számára mindmegannyi kihívást jelentenek, ugyanakkor új területeket nyitnak az evangelizáció előtt, ahol Krisztus hangja erőteljesen kéri, hogy meghallgassák.

Redemptoris missio enciklikus levelében II. János Pál úgy írja le korunkat, hogy az „drámai és lenyűgöző is egyben”.⁶ Drámai, mert férfiak és nők egész tömegei érték meg *Isten napfogyatkozását*, miközben a vak terror által beszervezett siralmas egyének a legszorongatottabb tettekre képesek, amelyeket – mekkora istenkáromlás! – Isten nevében követnek el. Végtelen szomorúsággal gondolok ugyanakkor az emberi örültség gyermekáldozatainak tömegére: ideológiai célokért a harcok élvonalában áldozatul eső gyermek-katonák gátlástalan bevetésére, a minél nagyobb nyereség megragadásában könnyen irányítható munkáskéz kihasználására, és annyi másféle bajra, mely ezekre a gyenge ártatlanokra szakad – a prostitúciótól a pedofíliáig –, akik az emberiségben testvéreink, akiknek joguk lenne a jövőhöz, de akik a leghitványabb vágyak és a legszégénylenebb üzérkedés játékszereivé válnak.

Nem szabad azonban az új évezred hajnalának kultúrájában a vétkes és megalázó dimenziókra összpontosítanunk, ezáltal mintegy azt sugallván, hogy a keresztény hit csupán a siránkozásnak ad helyet: mi, keresztények, a remény hordozói vagyunk. II. János Pál mondta nekünk: korunk *lenyűgöző*. Valóban, a tudományos kultúra hatalmas eredményei, az emberek közti távolságoknak a közlekedési eszközök és technikák példa nélküli fejlődése által megvalósuló lecsökkentése, a társadalmi és közösségi gondok iránti fokozódó érdeklődés – még a teljesen *idegen* régiókban is, amelyek egyféle ellenhatás révén egyre kevésbé lesznek *idegenek* – az emberi lét mindmegannyi területe, amelyet fel kell fedoznünk, hogy az élet misztériumának szépségét hirdessük, az

igazságon és egymás szeretetén alapuló létezés nagyságát, és az egyetemesség felé nyitott kultúra nemességét, amely – megőrizvén évszázadok és évezredek során türelemmel összegyűjtött humánus örökségét – nem fél a más népekkel való kapcsolat által gazdagodni.

A kultúrák közötti párbeszéd kihívása

A jelenlegi Európában, akárcsak egész mostani világunkban, a politikusok és az őket megválasztó állampolgárok számára az egyik legnagyobb kihívást a kultúrák identitása jelenti. Önök számára itt Romániában ez éppúgy felvetődik, mint szülőhazámban, Franciaországban a korzikaiakkal, a baszkokkal vagy a bretonokkal kapcsolatosan. Felvetődik továbbá a kivándorlás növekedése és a hagyományos kultúrák megingásának vélt vagy valós kockázata szempontjából is. A világ egyes részein tragikus jelleget ölt, láthatunk Ruandán és Szudán esetében Afrikában, a volt Jugoszláviában Európa szívében, és a hatalmas ázsiai kontinens különböző régióiban, Indonéziában és Indiában. Világméreteket akkor öltött, amikor 2001. szeptember 11-ének délutánját követően a földgolyó férfiai és asszonyai kabáltságukból hirtelen felébredve, megdöbbenésükben felismerik a végtelenen erőszakos, barbár cselekedetek elkövetésére képes földalatti terrorista hálózatok mindaddig nem sejtett megsemmisítő erejét. A látványos romboló cselekmények vizsgálata – amelyek erejét az egész világ televíziós és internet hálózata továbbította – láthatóvá tette a terror ördögi stratégiájának arcát, amelynek nincs más célja, mint félelembe taszítani az embereket, és ezáltal eltéríteni őket abbéli hivatásuktól, hogy testvérként, egyéni jellemzőik tisztelőben és az egymás kultúrájából való gyarapodás vágyában éljenek.

[...] Az egyház számára a kultúrák közötti párbeszéd kihívásának az az egyedüli feladata, hogy az összes nemzetekhez tartozó embereket magához gyűjtse. „Egy kultúra eredetisége, bármily távol álljon is attól, hogy lezártságában azonosítsa önmagát, magában hordozza az egyetemességre való nyitottságot. Az egyház keretén belül a kulturális pluralizmus nem az ellentétes világok egymás mellé helyezését jelenti, hanem a változatos megjelenésű gazdagság kiegészíthetőségét.”⁷⁷ Valójában ennek az az oka, hogy a kultúrák az emberiség hordozói és ezáltal nyitottak a világra, ahol a közöttük létrejövő párbeszéd nem csupán lehetőség, hanem a népek közötti hallgatólagos gyarapodást elősegítő elvárás. Számos példa tanúsítja ezt, elsősorban a művészetek területén: mint a koreai karmester, Myung-Whun Chung is, egy ázsiai, aki a német, olasz vagy francia klasszikus zene előadásában tűnik ki. Csakugyan, egy nép kultúrája, abból kiindulva, hogy autentikus, egységében valamiféle egyetemeset hordoz. [...]

A népek és kultúrák Európája

Mit takar *Európa* eszméje? Ha felvetődik a kérdés, azt jelenti, hogy annak földrajzi meghatározásában nem találunk meggyőző választ. Valójában egy „kulturális” felfogásról van szó, mely két évezrednyi történelemmel gazdag, és egy olyan folyamatból született, amely alapvetően a keresztény hitből ered. Tény, hogy a mai Európa világi nemzeteknek az együttese, azonban valamennyinek keresztény alapjai vannak, akkor is, ha ők – vagy legalábbis vezetőik –, úgy tűnik, mára ezt elfelejtették, egyenesen tagadják, vagy legalábbis hallgatnak róla; feledékenység, tudatvesztés, ez egyébként egészen új jelenség.

Két ezredév során a keresztény hit egész Európa területén elterjedt, templomok és kolostorok, egyetemek és könyvtárak, iskolai létesítmények és egészségügyi intézmények hatalmas hálózatát hozta létre. Áthatotta a kultúrát, megváltoztatván az embereket és a nemzeteket. Olyan hatással volt az emberi tevékenységekre, mint kovász a tésztára. Fokozatosan termékenyítőleg hatott a különböző kultúrákra és a népek hatalmas sokféleségére, és akár a cement, az egység szilárd alapját hozta létre, az evangéliumból eredő közös értékekhez való csatlakozásra serkentvén az embereket. Valójában még abban az időszakban is, amikor Európa úgy jelent meg mint egy vitathatatlannal nagy egység,

tulajdonképpen mindig is a népek és nemzetek különféleségének gazdagságával tűnt ki. Rendelkezésére állt ehhez egy egységesítő eszköz, a keresztény hit, amely hét évszázadon át fenntartotta megoszthatatlanságát.⁸

[...]

Robert Schuman szerint Európának újra meg kell találnia *lelkét*, azaz azt az elvet, amely élteti és amely önmagává teszi, önazonosságával és saját küldetésével együtt, a harmadik évezred küszöbén. A racionalizmus, amely azt állítja, hogy az embert kiszabadította a sötétségből, fennmaradása érdekében valójában saját mítoszait kelti életre. Ez már nem a nagy eszmék időszaka, amikor Feuerbachtól Sartre-ig heves egyházellenes ateizmust gerjesztettek. Megállapíthatjuk, hogy ezek az eszmék teret engedtek egyfajta „értékmitizálásnak”, amelyre a politikusok a jövő társadalmát alapozzák. Erről szól Ratzinger bíboros mélyenszántó elemzése az *Egy európai fordulat. Ténymegállapítás és előrejelzés az egyház helyzetéről a világban* című munkájába illesztett *Politika és erkölcs*-ről szóló felszólalása. A jövődöbéli XVI. Benedek pápa megállapítja, hogy a nagy ideológiák elbuktak, de figyeljen arra, hogy a politikai mítoszok nem tűntek el: amögé rejtőznek, amit „*az értékek mitizálásának*” nevez. Ezen az értékek egyoldalú elárulását érti, amelyek önmagukban valódiak ugyan, de az *együtt-élés* vitathatatlannal szabályainak és követelményeinek kizárólagos feltételeiként akarják feltüntetni őket a lelkiismeret előtt. Ez a három érték, amelyeket „szüntelenül mitizálva egyoldalúsítanak”: a haladás, a tudomány és a szabadság. És az újkori Európa két bűne: a technikai észérvek racionalizmusa és totalitarizmusa, és az erkölcsi öntudat lerombolása.⁹

Bizonyos, az egyház nem ellenzi sem a haladást, sem a tudományt vagy a szabadságot: évezredek óta egyetemek, kórházak és szociális intézmények révén szüntelenül támogatta az ismeretek fejlődését, a tudás népszerűsítését és a tudományok elmélyítését, az igazságszolgáltatás fejlődését és az együttérzés növekedését, a népek fejlődését és az ember személyes méltóságának védelmét. Az egyház számára tehát csak akkor létezik haladás, szabadság és tudomány, ha az az ember javát szolgálja. Az egyház szerint a politikai demokráciában, a közös szolgálatban vitathatatlannal az ember személye az egyedüli szempont: Isten ezért akarta saját képére és hasonlatosságára teremteni, és összehasonlíthatatlan és érinthetetlen méltóságot adott neki egyesülvén vele Jézus Krisztus megtestesülése által, az Atya örök Fiával, aki az angyali üdvözlés reggelén testet öltött a názáreti Szűz Mária méhében. Felszabadítani az embert annyit jelent, mint kiszállítani emberi méltóságát és hatalmat adni neki, hogy betöltse önnön küldetését: megszabadítani őt a korszerűség varázslatától, amely végülis a gazdasági haladás áldozatává tette, az erkölcsi törvények nélküli tudományosságtól, a mindenáron megszerzendő nyereség illúziójának kufáraitól, akik az élvhajzás hálójába ejtik, a kábítószerek kotelékeitől, az érzelmeik rabságától. Nem a vallástól kell az embernek megszabadulnia, hanem az Istenre való hivatkozás nélküli társadalom mítoszáétól, amely egy lélektelen és önazonosság nélküli emberiség eszméje lenne. Megszabadítani az embert annyit tesz, mint kivonni az államfilozófiává emelt pozitívizmus hatása alól, megadni neki a szeretet, az igazság és a béke társadalmának felépítési lehetőségét, egy olyan Európáét, ahol a valódi felekezetenküliség, mintegy a világosság visszajaként, megengedi a vallási pluralizmus elismerését, tiszteletben tartja a vallások teljesen nyilvános létét és valós részvételüket a társadalom vitáiban, tétjeiben és emberi megoldásaiban.

Népek és kultúrák Európája

Európa inkább kulturális kontinens, mint földrajzi. Kultúrája, amely évszázadok során alakult ki és evangéliumi forrásokból táplálkozott, közös identitást adott neki. Európa keresztény gyökereit újra kifejezve II. János Pál pápa és a maga során XVI. Benedek nem a múlt, mint már elmúlt utal. Meggyőződésem: a történelem a jövő emlékezete. Miközben a náci totalitarizmus alóli felszabadulás 60. évfordulóját készülünk megünnepelni, ne feledjük, hogy Európa újjászületése – a történelem ezen sötét órái után,

amelyek a legszörnyűbb atrocitások tanúi voltak – olyan politikusoknak köszönhető, mint Schuman, Adenauer, De Gasperi, Európa atyjai, akik távol álltak attól, hogy elérjék Krisztus-hitüket, ellenkezőleg, éppen onnan merítettek sugalmazást és ott találtak ösztönzésre alkotó bátorságukhoz; a meggyőződésben, hogy a legádázabb ellenségek is testvérekké válhatnak, hogy a szeretet erősebb a gyűlöletnél, hogy a legvézőbb sebek és az évszázados ellentétek felett is a békéé lehet és kell hogy legyen a végső szó.

(Elhangzott a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen 2005. május 20-án)

Farkas Júlia fordítása

Jegyzetek

¹ Paul Poupard bíboros és Bernard Ardura, *Európai gyökerű apátságok és kolostorok*, Cerf Histoire, 2004.

² P. Poupard, *Az egyház a kultúrák kihívásában. Művelődés és evangelizáció*, Desclée 1989.

³ II. János Pál, *Tertio millennio adveniente* Apostoli Levél, 7.

⁴ A Kultúra Pápai Tanácsa, *A kultúra pasztorációjáért*, 1999. május 23., 3.

⁵ Paul Poupard bíboros, *Hit és kultúra az új ezredfordulón*, CLD 2001.

⁶ II. János Pál *Redemptor hominis* enciklika, 1979 március 4., 14 sz.: „Ez az ember az egyház útja, út, amely úgy bontakozik ki, mint az egyház által követendő valamennyi út alapja, mert Krisztus az embert, kivétel nélkül minden embert megváltott, mert Krisztus valamiképpen egyesült az emberrel, kivétel nélkül minden emberrel, akkor is, ha ez utóbbi ennek nincs tudatában: »Krisztus mindannyiunkért meghalt és feltámadt, és megadja az embernek, minden embernek, valamennyiünknek... a világosságot és az erőt, hogy megfelelhessen nagyon is magas küldetésének.«”

⁷ Iratok az *Új humanizmus a harmadik évezredért* Nemzetközi Kollokviumról, amelyet a Kultúra Pápai Tanácsa és az UNESCO Nemzetközi Katolikus Központja közösen szervezett 1999. május 3-4. között Párizsban, 16.

⁸ A Kultúra Pápai Tanácsának 1993. május 27-én Klingenthalba összehívott kollokviumán: *Kereszténység és nemzeti identitás. Egy eszme Európáról*. Párizs, Beauchesne, Coll. Politiques et Chrétiens, 1994.

⁹ Joseph Ratzinger bíboros, *Fordulat Európában: ténymegállapítások és előrejelzések az egyház és a világ helyzetéről*, Saint Augustin 1996.

GYÓGYÍRT MEMÓRIA ZAVAR ELLEN

Paul Poupard bíboros, a Kultúra Pápai Tanácsának elnöke válaszol Bodó Márta kérdéseire

Bodó: Az első kérdésem az új pápára vonatkozik: sokat írtak és mondtak már róla, nálunk az emberek nagyon örülnek, hogy európai a pápa, hogy ismeri Erdélyt és problémáit. Egy picit a személyes vonatkozások érdekelnének, hogyan ismeri kúriális bíborosként a jelenlegi pápát, hogyan dolgoztak együtt?

Poupard: Nagy örömmel beszélek szeretett szentatyánkról, XVI. Benedek pápáról, elmondhatom, hogy abban a privilégiumban van részem, hogy már több mint 25 éve ismerem. Párizsban voltam az Institute Catholique rektora, mielőtt Rómába hívtak volna, s ebben a minőségben fogadhattam II. János Pál pápát, amikor 1980-ban Franciaországba látogatott. Azután kért meg az akkori szentatyá, hogy Rómában, a kúriában a nem-hívőkkel való párbeszéd titkárságának legyek az elnöke a nagy-névű König bíboros utódaaként. Kinevezésem után három hónappal volt az első püspöki színódus, azóta mindegyiken részt vettem, ahol már Ratzinger bíboros volt a fő referens. II. János Pál létrehozta a Kultúra Pápai Tanácsát, amelynek a vezetőn kívül öt évre kinevezett tagjai is vannak, s itt Ratzinger bíboros kétszer öt évig volt tagja a tanácsnak – amelynek én elnöke vagyok. Mivel pedig a hit és a kultúra összetartoznak, mivel Ratzinger bíboros a

Hittani Kongregáció prefektusa volt, én meg a Kultúra Pápai Tanácsának elnöke, egy alkalommal megkértem, hogy együtt dolgozzunk ki egy dokumentumot az inkulturációról. A nemzetközi teológus bizottság elnöke is új volt, ezért az ő felelős szerkesztése alatt jelentettük meg ezt a dokumentumot. A római dikasztériumok élén álló bíborosok általában más bizottságok tagjai is egyben. Ez nemcsak annyit jelent, hogy együttműködnek, hanem a plenáris üléseken gyakran találkoznak, együtt vitatják meg a felmerülő különböző problémákat. Mi Ratzinger bíborossal februárban és márciusban is találkoztunk a Nevelésügyi és az Istentiszteleti Kongregáció megbeszélésein. Tehát szoros együttműködés, gyakori találkozás jellemezte eddig kapcsolatunkat. Ehhez hozzátenném még azt: könyveim közt van egy olyan, amelynek címe *Katolikus hit*, amely olaszul jelent meg és lefordították franciára. Ekkor megkértem Ratzinger bíborost, hogy jöjjön el a 15000 kötetet számláló magánkönyvtáramba, és ott ő mutassa be ezt a könyvet az újságíróknak – lévén, hogy a hit a témája. Ratzinger bíboros készségesen vállalkozott arra, hogy meglátogat a könyvtáramban, ahol 14 kötetem van azokból a könyvekből, amelyeket ő írt, s amelyeket franciára fordítottak. Ezekből ő maga személyesen ajándé-

kozott és dedikált nekem. Amikor legutóbbi könyvét dedikálta, mosolyogva mondtam, hogy most cserébe én is adok egyet neki, amelyben arról van szó, hogy a római püspök az egész egyháznak az atyja...

Bodó: Térjünk most át kolozsvári látogatása témájára! A kultúráról tartott előadásában említette, hogy Ön a Vatikán kulturális minisztere, ezt jelenti az ott betöltött funkciója. Ilyen minőségében kérem, vázolja, mi a Vatikán kultúrpolitikája, van-e ilyen, miben áll az?

Poupard: Mindenekelőtt megkímélem attól, hogy azt a százötvenhárom fogalmat elmondjam, amelyet az amerikai Snow a maga könyvében a kultúra meghatározása során használ, felsorol és kifejti. Én egyszerűen azt válaszolom kérdésére, hogy a katolikus egyház számára a kultúra egy nép lelke. Ez egy tudat alatti valóság – hangsúlyozom: tudat alatti, mert azáltal fejeződik ki, ahogy az ember öltözködik, ahogy szeret, ahogy szenved, amit tesz. Egyszerűen szólva a kultúra nem más, mint tudat alatti viselkedésmód, tehát kultúra mindaz, amit életmódunk jelent, ahogyan megéltük férfi, női, ember voltunkat, ahogyan viselkedünk, amilyen a kapcsolatunk saját magunkkal, az embertársakkal, a természettel, a Teremtővel, mindennel. Ami most új a kultúrában, az a pluralizmus.

Hiszen régebb beszéltünk arról, hogy Európa keresztény, Afrika animista, Ázsiát megosztotta a buddhizmus meg a konfucianizmus. Ez most már nincs így. Most egyszerűen egy nagy keverék van, a fentebb felsoroltak elege. Ebből persze vesztély is származik: az egyik a fundamentalizmus, a másik ennek ellentéte: a relativizmus. Ezért van, hogy nem bújhatunk a sztereotípiák mögé, hanem identitásunkat megőrizve párbeszédet kell folytatnunk. Nem adhatjuk fel az identitásunkat, s meg kell hallgatnunk a másikat, ugyanakkor meg kell osztani a másikkal, ami sajátosan a miénk.

Bodó: Ez így általánosan, világszinten érthető és követhető. A kérdés az, amikor nem Európáról általában van szó, nem a távoli Afrika vagy Ázsia kulturális párbeszédéről, hanem rólunk, akkor hogyan kell eljárni? Mennyire tudna vagy merne konkrét megoldásokat javasolni a mi speciális helyzetünkben? Hogy lehet lefordítani az erdélyi, a romániai helyzetre ezt a kölcsönös elismerést, meghallgatást, a sajátos kincsek megosztását?

Poupard: Abból indulunk ki, ami az emberi, mert az ember az, ami közös. Még egy ilyen helyen is, mint itt, ami kézzel fogható – Kolozsváron, Gyulafehérváron –, az az érték, a közös örökség. Hogy több nemzetiség él itt, több vallásfelekezett, ettől nem lehet eltekinteni, de nem is kell, hanem meg kell találni benne a közöset, és ami közös benne, az maga az ember, az emberi értékek. Nem szabad ezt elfelejteni, márpedig sokan szinte nem is akarják ma tudomásul venni, hogy mindannyian teremtett lények, Isten gyermekei vagyunk. És ha megtaláljuk a közös utat Isten felé, akkor azt is felfedezzük, hogy egymásnak testvérei vagyunk. Erre kell a hangsúlyt fektetni: ami közös mindenki számára, mert vannak olyan kultúrák, amelyek ezzel ellenkeznek. Mondjunk egy szót: gyűlölet. Ha ezt le tudjuk építeni, akkor maradnak a közös értékek, s azok üdvözítének.

Bodó: Mi van akkor, ha egy olyan kisebbségnek a része vagyunk, amely valamikor egy elnyomó többséget alkotott, s felgyűlt a történelem során elég sok feszültség – majd ebből a népből Erdélyben vallási és nyelvi kisebbség lett a történelmi okok miatt? Hogy lehet ebben a helyzetben megélni, amit Ön mond? És hogyan segít minket a Szentszék megtartani a kultúránkat – mert úgy tűnhet, hogy az ortodoxiával való kibékülés miatt egy kicsit feláldoztak minket...

Poupard: Erre azt válaszolom, hogy a jövő nem lehetséges anélkül, hogy őszintén a múltunkba ne néznénk, és hogy ne gyakorolnánk a megbocsátást. *Kölcsönös megbocsátásról* van szó: mi megbocsátunk azoknak, akik minket megbántottak, és kérjük, hogy ők is bocsássanak meg. És ezt franciaként mondom! A saját családomból van erre nagyon konkrét és nagyon elevenbe vágó példám. Az édesapám a háborúban a németek ellen harcolt, s amikor én arról meséltem neki, hogy vannak német barátaim, édesapám ezt sértésnek vette, a tényt magát: hogyan lehetnek nekem német barátaim! Volt egy nagy konfliktus a két nemzet közt, s a következő generáció úgy nőtt fel, abban élt: vissza kell vágni, a németek által elvett területeket vissza kell venni – s ki is robbant a háború 1914-ben, milliók halálával járt, óriási áldozatokkal, úgymond' vissza is vágtak... Ebben az időben volt pápa XV. Benedek, aki az egészet egy óriási polgárháborúnak tekintette, főlöskéges emberáldozatnak. Édesapám 1918-ban jött haza a háborúból, mindössze 20 év telt el, s újra szólt a harang, ismét háborúba hívtak. Ez a folyamat nem mehet a végtelenségig: a kölcsönös harc, az elveszem-visszaszerzem-visszavágók sorozata! És jött két keresztény, két katolikus ember, Konrad Adenauer német és Robert Schumann francia részről, akik azt mondták: ebből elég. Újraolvasták Izajás prófétát, aki azt mondta, hogy a fegyverekből kovácsoljanak ekevasat, s ami az egész háborúskodást kiváltotta: az acél- és szénipari egyezményt megkötötték, ezzel élet véve a konfliktusnak. Ez lett a magja a mai Európai Uniónak. A II. világháború 1945-ben ért véget, azóta 60 év telt el; nos, most ott tartunk, hogy ha valaki arról beszélne, hogy Franciaország és Németország közt háború törhetne ki, az emberek kinevetnék, nem hinnék el. Ami a szüleink számára még nyilvánvaló volt, egy háború lehetősége – sőt, elkerülhetetlennek tűnt –, az mára elképzelhetetlen! Ez Európa: ami egykor evidens volt, mára eltűnt, nem lehetséges. Valamikor Nagy-Britannia és Franciaország is eredendő ellenségek voltak. Ugyanígy lesz, amikor Románia is belép majd az Unióba, de így volt ez a folyamat során, amikor sorra bővült az Unió újabb és újabb tagokkal, hogy ezzel a béke erősödött és erősödik, a háború rémképe egyre inkább távolodik. Ez olyan óriási nyereség, amely megér némi lemondást a tagok, a belépők részéről.

Bodó: Románia most áll az EU-közöbén. Ön szerint mi vár ott minket, mennyire egységes egyáltalán Európa és Európa kultúrája, mennyire keresztény? Mennyire találjuk ott meg, amit Romániában az emberek jelentős része vár az EU-tól, azaz mit kaphatunk mi az EU-tól és mi az, amit mi vinni, felajánlani tudunk?

Poupard: Az európai kultúra az egyes, azt alkotó kultúrák összessége. Ugyanarra alapoz: az emberre, aki egy keresztény számarra Isten gyermeke – ez a kiindulópont. A kultúrák mind ennek a különböző kifejezései. Akarjuk, nem akarjuk, a globalizáció *történik*, s ezt az emberre kell bízni. Mindenek előtt – akár Romániát, akár Olaszországot, akár Franciaországot nézzük – egységet kell létrehozni, egységben kell lenni ahhoz, hogy megmaradhassunk. Mit tapasztaltam itt Gyulafehérváron is, ahol a katolikus érsek vendége vagyok, de épp most tértem vissza a szomszédban álló ortodox érsekség látogatásáról? Van egy közös identitás. Igazából az a fő, hogy egy nagyobb egységet hozunk létre, ami nem azt jelenti, hogy fel kell adni a kisebb identitásokat! Ha egy példát akarok mondani, a magam példáját kínálom: én Franciaország nyugati részéből származom, egy franciaországi kisebbséghez, az anjoukhoz tartozom. A legelső identitásom az, hogy én ez vagyok, majd később rádöbbentem arra, hogy én francia vagyok. Ehhez egy bizonyos szinten túl kellett haladnom előző identitásomat. Amikor Rómába kerültem, rájöttem: én európai vagyok, ami nem azt jelenti, hogy nem vagyok francia, vagy hogy meg kellene tagadnom azt, hogy én észak-francia vagyok. Tehát ha van egy nagyobb egység, és ráébrednek, hogy van egy közös kultúra, ez nem azt jelenti, hogy

Bodó Márta fotói

a korábbiakat, ennek a részeit meg kellene tagadnom. Tulajdonképpen ezt élem meg Rómában folyamatosan, munkámban, a Kultúra Pápai Tanácsának keretében, ahol

például az elnök és a titkár francia, az altitkár spanyol, az fősztályvezető erdélyi, és van köztünk angol, mexikói indián, olasz. Ezt kifejezetten akarom, szorgalmazom is, mert mindenki magával hozza az ő sajátos identitását, és mégis egységet alkotunk. Ezt találja Románia is az Unióban. És hogy Románia mit ajánlhat Európának? Hát ezt a sokszínűséget, amit megél, azt a tapasztalatot, amit e téren felhalmozott.

Bodó: Hogyan tud a keresztény kultúra ma hatni, hogy a közömbösség – mert szerintem elsősorban ez a jellemző, a teljes közömbösség, az értékekben való hit elvesztése – ellenében valami értéket tudjon mégis felmutatni?

Poupard: Ahogy barátom, Pierre Emmanuel, a fiatalon meghalt francia költő mondta, a világ ma ontologikus amnéziában, memóriavesztésben szenved. Amit tehetünk a memóriavesztés következtében kialakult közömbösség kiküszöböléséért: segíteni az ebben szenvedő embernek megtalálni azt a három alappontot, amely az eligazodásban, önmaga megtalálásában segíti – ki vagyok, honnan jövök és hová tartok. A mi dolgunk keresztényekként: a memóriazavarban, memóriavesztésben szenvedő, gyökereit és lényegét elfelejtett világot ráébreszteni arra, ki ő. Mi Jézus Krisztus követői vagyunk, Isten fiát, Mária

gyermekét követjük. S ellentétben a nem hívó filozófia tanításával, mely szerint a világnak azzal vége van, hogy meghalunk, mi állítjuk és hisszük, hogy ennél sokkal több. Nem a halál az utolsó szó. A jövő a békéé, a derűé, a szereteté. Nem azonnali öröm ez, nem nyújt azonnali kielégülést, hanem tartósabb jó érzést. Abban a mediatisztikus kultúrában, amelyben élünk, ennek ellenkezőjét sulykolják a kommunikációs eszközök, s tagadják a szenvedést, a halált. Amit sugallnak, hogy a hűség, a szeretet nem érvényes, nem kell várni, amit azonnal el lehet érni, azt meg kell ragadni, mindegy, milyen áron, mert aztán jön a szenvedés, és azzal vége mindennek. A szenvedéssel mindenki találkozik, de a mi horizontunk ennél nyitottabb, a halállal nem ér véget minden, nekünk távolabbi perspektívánk van. Amnéziás kultúránkban mi, keresztények, katolikusok, Isten gyermekei, Mária gyermekei, ezt a hitet jelenítjük meg. Gabriel Marcel mondta, hogy ha egy fiú egy lánynak azt mondja: szeretlek, ez azt jelenti: te nem halsz meg. Isten szereti az embert, nem akarhatja, hogy a barátja meghaljon, s neki a hatalma is megvan erre, hogy ne engedje meghalni. Számomra a három isteni erény így fejezhető ki: a remény hit a szeretetben. Ez a mi perspektívánk, s ezt tudjuk kínálni a világnak.

KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV

SCHÉDA MÁRIA: BOLDOG VAGY, SÁRA?

Salkaházi Sára útja a vértanúsáig

„Óvakodjatok a farizeusok kovászától, mely a képmutatás. Képmutatás. Másnak akarni látszani, mint ami vagyok. Nem jónak lenni, de jónak látszani. Igen, mert olyan nehéz a jóságig eljutni, mert olyan nagyon fárasztó az út, mert olyan sok mindenről le kell mondanom, mert le kell mondanom a legnagyobbról és nekem legkedvesebbről: a saját akaratomról, azért választom a képmutatást, az olcsó komédiát, a jóság látszatát: nem jónak lenni, de jónak látszani. Oh, ha egészen be-

csületes lennék, akkor legalább nyíltan és őszintén és mindenki előtt megmutatnám hitványságomat, aljasságomat” – írta Salkaházi Sára 1930. november 16-án naplójába. Egy olyan ember, szociális testvér, elkötelezett keresztény életet gyakorló személy önvalomása ez, akiről a külső szemlélő szemrebbenés nélkül azt állítaná: ha valaki, ő bizonyosan megtartja a parancsokat, tehát a tisztaság útján jár. Hiszen élete egésze ezt bizonyítja, s kiemelten annak vége, tanúságtévő halála. Boldog-

gá, szentté avatására várunk – s ő saját maga ellen tanúskodik?! Friss életrajza szerzője így magyarázza ezt a jelenséget: „Sokáig azt hittem, az úgynevezett önismeret a modern pszichológia felfedezése. Aztán megtaláltam ezt a fogalmat Sienai

Szent Katalinnál. S utána a legtöbb misztikusnál, Keresztes Szent Jánoson át napjainkig. Salkaházi Sára magát a szót nem emlegeti gyakran, a mögöttes tartalom göröngyös útjáról azonban nemegyszer (áldott önróniával) őszinte vallomást tesz.”

Magát a könyv „főhősét” nem kell különösebben bemutatni az olvasónak. Lapunk hasábjain írtunk már róla, személye, életpéldája ismert az erdélyi katolikusok előtt. Teljes életrajzát most a Szociális Testvérek Társaságának tagja készítette el részben saját belső igényből, részben a példaképkeresés és -állítás igényétől vezelve, részben pedig a boldoggá avatási folyamat elindulásától is ösztönözve.

„Egy sor, szenteket bemutató életrajz az emberi jó szándék manipulációival keveredett. Célzatosan rózsaszínűre szíretné festeni a kaleidoszkópot, visszavetít az útra olyan álfényeket, amelyek emberi szemmel láthatóak. A legenda bővületében mellékesnek tartja, sőt eltitkolandónak véli a megigazulás bukdácsolásainak tényét. »Új hagiográfiára van szükség« – véli a protestáns Walter Nigg, és a 21. század emberének perspektíváit látva egyet kell értenünk vele.” Schéda Mária Nigg-től vett krédóját ebben a könyvben próbálja meg egy magyar szent életét bemutatva valóra váltani. Elmondhatjuk kritikaként, hogy talán nem Salkaházi Sára az a személy, akinek túlzottan rózsaszínűre festett képét ki kellett volna szabadítani a ráakódott rétegek alól, már csak azért sem, mert időben túl közel van hozzánk ahhoz, hogy sok szépítés, kozmetikázás érte volna. És tény az is, hogy a feladatként szabott „új hagiográfia” Nigg szerinti értelmezése kicsit dokumentaristább megközelítést jelentene, míg ebben az esetben egy már a prologusban bejelentett (és kissé túl érzelmesre sikerült) „asszociatív, esszészzerű életrajz” készült. Mégpedig olyan, amelyben a rajongás és elfogultság jelei egyértelműek, amelyeket a szerző nem is titkol.

Amikor mindezt kimondjuk, nem azt jelezzük ezzel, hogy Salkaházi Sára személye, életpéldája, áldozata ezt ne érdemelje meg! Ellenkezőleg: tevékeny élete, közéleti szerepvállalása, újságírói pályája és szépírói próbálkozásai, szerzetesi élete magában is értékes, és nem csak saját társaságának. A nyilas nyomás ellenében gyakorolt embermentő kiállása, s az ezért tudatosan vállalt életáldozata pedig olyan kiemelkedő, példaértékű tény, amely a hősi fokban gyakorolt erény klasszikusa. Amikor tehát Schéda Mária hagiográfiai kísérletét olvasva mégis megfogalmazzuk, hogy a rajongás érzésének kevésbé kellene átsütnie az életrajz során, akkor csak annyit állítunk, hogy ez az élet önmagában van annyira erőteljes és rejlik benne annyi vívőerő, hogy a szikárabb, elfogulatlanabb megközelítés jobban aláhúzza volna a hős kivételességét. Hiszen

az életút állomásai önmagukért beszélnek, a hagiográfia alanya saját szavaival, szerénységével, bátorságával, elkötelezettségével együtt jelenik meg előttünk, s nem szorul védőügyvédre. Ha a szerző többet rá mer bízni olvasójára, s kevesebb értelmezést és szubjektív érzést kínál, jobban megközelíti saját eszményét, a 21. századi, modern hagiográfiát. Ugyanakkor kétségtelen erénye a munkának, hogy a könyv második részében jó és jellemző válogatást kínál a bemutatott hős saját műveiből: magánjellegű és közéleti írásokból, novellákból.

Salkaházi Sára életfelajánlását életben több mozzanat készítette elő: családi vonatkozások, megoldhatatlan és kibékíthetetlen ellentétek és sötétségek megélése, majd az egész magyar közélet alakulása, s a világhelyzet billenése. 1940 pünkösdjén letett örökfogadalmakor választott mottója két részből állt: az Alleluja mellett az izajási *Ecce ego mitte me!*, azaz Itt vagyok, engem küldj... 1943-ban ez egy titkos (csak két előjárója által ismert) életfelajánlással egészült ki, amelyben életét és halálát, szenvedését mint a társasága áldozatát kínálta Istennek. Schéda Mária könyvében sokszor hivatkozik Salkaházi Sára írásaira, azokat idézve mutatja be hősét fejlődésében, munkája, vívódásai, lobogása közepette. Salkaházi Sára kivételes elkötelezettségre, szeretetre és bátorságra valló életfelajánlását *Fény és illat* című misztériumdrámájával teszi hitelesebbé és hozza közelebb az olvasóhoz. A darab története önmagában is Sára testvér élete utolsó szakaszához hasonlít, hiszen a Dolgozó Leányok Szent József-napi, Erkel Színházban tartott díszgyűlésére készítették elő bemutatását, azt megelőzően tanulmánypróbálták, mégsem került sor a bemutató előadásra, mert azt az ünnepi szónoklatok, zeneszámok nyomán a nyilas hatóságok már nem engedték, a gyűlést leállították. Az Árpád-házi királylány, az életét népe és országa érdekében Istennek ajánló Margit a darab hőse – a téma és főhősválasztás is Salkaházi Sára akkori gondolkodását jellemzi, s a darab egyik jelenetében Margit vállalásával egyedül marad, Krisztushoz imádkozva pedig úgy közeledik a Megfeszítetthez, hogy társait eltakarva, az Úr figyelmét magára vonva a többieket védje: „Csak őt lássa, csak őt verje, csak őt büntesse, de irgalmazzon véreinek!”

Egy kivételes lélek történetét olvashatja a remélhetőleg igazi értékekre még nyitott olvasó. Hiszen a sok beszéd helyett hiteles tanúkra kíváncsi a 21. századi világ. És ki lehetne igazabb tanú, mint aki valószínűleg életét adta (nem is vele egy hiten lévő) embertársaiért?

(Új Ember Kiadó, Budapest 2004)

Bodó Márta

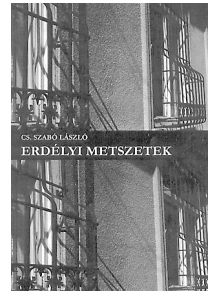
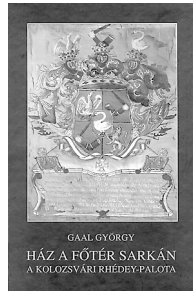
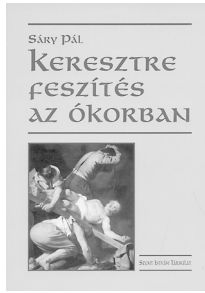
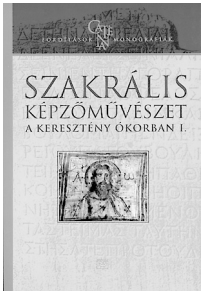
LAPTESTVÉREK

(Vigilia 2005/6, Távlatok 2005/1, Domonkos Szemle 2005/1) —

A júniusi **Vigiliát** a szerkesztők *Hans Urs von Balthasam*ak szentelték, a nagy teológus munkásságával három tanulmány foglalkozik. Ezek: **Anton Strukelj**: *Krisztusban élt élet. Hans Urs von Balthasar teológiájának eleven középpontja: a keresztény élet-állapotok*, **Jan-Heiner Tüek**: „*Csak a szeretet hiteles*”. *Változatlanul aktuális szempontok a mai teológiának*, **Puskás Attila**: *Hans Urs von Balthasar drámai szotériológiájának súlypontjai*. Ezek Balthasar teológiájának különböző részeit elemzik és mutatják be az olvasónak. Ehhez a blokkhoz kapcsolódik **II. János Pál** pápának a *levele Ratzinger bíboroshoz Balthasar temetése alkalmából*, hiszen a mostani pápát az egykori római püspök a maga nevében delegálta, személyes képviselőként a temetési szertartás végzésére. Ezt követően olvasható **Joseph Ratzingernek Hans Urs von Balthasar gyászmisszején mondott szentbeszéde**. Innen tudjuk meg, hogy Balthasar, bár „nem akart pap lenni, [...] egyszer csak rátalált saját »fügefájára«: egy Bázeli közeli erdő egyik fája alatt köszöntött rá a bizonyosság pillanata.” **bm**

A magyarországi jezsuiták folyóirata, a **Távlatok** ideai első számának színes kínálatából a következőkre hívjuk fel Olvasóink figyelmét: **Kiss Ulrich**: *Globalizáció vagy párbeszéd?*, **Jacques Dupuis**: *A vallások közötti párbeszéd*, **Nemeshegyi Péter**: *Egyház és kisközösségek*, **Szabó Ferenc**: *Teilhard, Krisztus tanúja korunkban*, **Varga B. József**: *Ökológiai válság és keresztény teológia*. A „Magyar Figyelő” rovatból kiemelünk az egyház közéleti szerepvállalásával foglalkozó három szöveget, a **Fasang Árpádét** (*Egy népszavazás hordaléka*) és az elgondolkodtatóan termékeny **Szabó Ferencét** (*Politizálhat-e az egyház?, Egyház, vallásos hit, politika*). A „Kultúra és élet” rovatból feltétlenül említést érdemel **Keresztesné Várhelyi Ilona** írása *Munkácsy Krisztus-trilógiájáról*.

A **Domonkos Szemle** új számában jószerevével egyetlen szerző egyetlen írását kaphatjuk kézbe: **Soós Viktor Attila** nagy terjedelmű tanulmányát a domonkos Badalik Bertalanról, a közös Austro-Hungarica Domonkos Provincia utolsó előjárójáról és a független Magyar Provincia első tartományfőnökéről. Badalikot a hálás utókor messzemenően és többrétűen is értékelheti: lelkipásztori módszerei alapján a legmodernebb papok közé sorolhatjuk, aki ugyanúgy „szakértő” volt a szegények istápolásában, mint a kultúra szerepének megértésében, nem szólva kiváló prédikátorteljesítményéről. **jt**

Szakrális képzőművészet a keresztény ókorban I-II.

Paulus Hungarus – Kairoz Kiadó, Budapest 2004

(A Pécsi Tudományegyetem Patrisztika Központja, a Paulus Hungarus és a Kairoz Kiadó közös sorozata. Fordítások – 6. Sorozatszerkesztők: Heidl György és Somos Róbert)

A kérdés, hogy a keresztények mikor és miért kezdtek képeket alkalmazni a szakrális szférában a VIII-IX. századi bizánci és frank képvita óta foglalkoztatja a modern közvéleményt.

A hatalmas intellektuális erőfeszítés ellenére azonban mind a mai napig nem sikerült konszenzust kialakítani számos kérdésben, és gyakran elfogult, vagy hibás nézetek ismétlődnek a kézikönyvekben vagy a szakirodalomban. Ezért a legfontosabb feladat, hogy a kutatók és az érdeklődők számára hozzáférhetővé tegyék az ismert forrásokat. Kötetünk a keresztény szakrális képiségre vonatkozó szövegek lehetőség szerint teljes gyűjteményét nyújtja a legkorábbi időkre vonatkozóan, valamint a képzőművészet vitái kitöréséig a probléma legfontosabb teológiai feldolgozásait mutatja be.

Az olvasó első kézből lehet tanúja egy vita kibontakozásának a helyes istentiszteletről, valamint a művészet szerepéről. A kérdés kontextusának jobb megértése végett e forrásokat kiegészíti egy-egy válogatás a művelt pogányság körében zajló képvita dokumentumaiból, a késő ókori zsidó irodalom ide vonatkozó megnyilatkozásából, valamint olyan keresztény szövegekből, melyek a kereszt tiszteletére, a császárképpel, s általában a kultikus tárggyakkal szemben tanúsítandó helyes magatartásra reflektálnak.

Sárly Pál:

Keresztre feszítés az ókorban

Szent István Társulat, Budapest – 2004

Az evangéliumok Jézus keresztre feszítéséről rendkívül tömören tudósítanak. Nem részletezik a kivégzés menetét, nem fűznek magyarázatot a megrázó eseményhez. Erre az ókorban nem is volt semmi szükség. Az ókori ember számára a nyilvánosan végrehajtott keresztre feszítések

elválaszthatatlanul hozzátartoztak a mindennapok borzalmához. Antik forrásaink – történeti, szépirodalmi és jogi források egyaránt – bőségesen tartalmaznak keresztre feszítésekre vonatkozó adatokat. Sárly Pál könyve e források bemutatása, rendszerezése és értékelése alapján kíván minél teljesebb képet adni az ókor legborzalmasabb kivégzési módjáról.

Gaal György: Ház a főtér sarkán – a kolozsvári Rhédey-palota

Polis Könyvkiadó, Kolozsvár – 2004

„Ha ezek a falak beszélni tudnának...” – gondolhatja a kolozsvári gróf Rhédey-palota udvarára betérő látogató. A háznak ugyanis nem csak lakói és bérlői vannak, hanem ennek a háznak „lelke” van, élete és története, amely századokat ölel fel, s ősi alapjai révén messzi korokat idéz meg. Megindítja az ember fantáziáját a középkori boltíves pince, a nyomokban megmaradt sok faragott-míves kő, az ikerháza nőtt belső udvaros mediterrán enteriőr, a két hosszanti oldalt összekötő „sóhajok-hidja”-szerű átjáró, a méltóságot hordozó főlépcsőház valamint a címerbe rejtett családsors és történelem.

Cs. Szabó László: Erdélyi metszetek

Komppress Kiadó – Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár – 2004

Aki Erdélyhez ragaszkodik: a magyar múlthoz ragaszkodik, és ennek a történelmi múltnak a körében ott van a teljes régi Magyarország, a teljes magyar szellemiség. Cs. Szabó László nemcsak Erdélynek volt a krónikása, hanem a Dunántúlnak, az Alföldnek és a Felvidéknek is, és nemcsak Kolozsvárról rajzolt tudós, egyszersmind vallomásos lírai portrét, hanem Szombathelyről, Egerről, Debrecenről, Kásáról és persze Budapestről is. A harmincas-negyvenes évek magyar irodalma, magyar szellemi élete felfedezte a magyar vidéket: a történelmi magyar régiókat, és az akkor „divatos” szellemtörténeti érdeklődés értelmében megpróbálta leírni ezeknek a régióknak a lelkiségét, megragadni a karakterüket. Nos, a dunántúli

szellemiséget kutató Várkonyi Nándor, az erdélyiséget értelmező Makkai László vagy éppen a „kassai őjárátot” végző Márai Sándor mellett Cs. Szabó László volt az, aki a legszebben tudott beszélni a történelmi magyar tájakról: ezeknek a tájaknak a lelkéről és költészetéről, egyéniségéről és hagyományairól.

Wagner Péter: Feneketlen a múltnak kútja... Szék népi építészetének dokumentumai Fényképek és felmérési rajzok a hetvenes évek elejéről

Europrint Kiadó, Nagyvárad – 2005

Ez a könyv nem más, mint a hetvenes évek első harmadában rögzített látélet, dokumentumsorozat egy falu építészeti arculatáról, eltűnőben lévő építészeti kultúrájáról, amely falu a külvilág számára elsősorban nem erről volt ismert, nem emiatt volt jelentős. A kötetben huszonhárom épület felmérési rajzai találhatóak, a hozzájuk tartozó fényképanyaggal együtt, mely az épületek megismeréséhez, állapotuk, karakterük rögzítéséhez, a rajzok értelmezéséhez feltétlenül szükséges. A fentieket további fotográfiák egészítik ki, a falu akkori képének: az utcáknak, az archaikus építési formáknak, jellemző épülettípusoknak a bemutatásával. A fekete-fehér fényképek nem csupán az épületeket dokumentálják, hanem az azokat létrehozó és a bennük élő emberek mindennapjaiba is bepillantást nyújtanak.

Nem véletlenül van ez így, hiszen az építés, az építészet mindig is a legalapvetőbb, legtermészetesebb emberi szükségletek, a lakás, az élet mindennapi kereteinek megteremtését szolgálja. Hatványozottan így van ez a falusi építészet esetében, ahol „idegen” beavatkozás, tudniillik harmadik személy, az „építész” kiiktatásával, közvetlenül a felhasználó igényei szerint, az ő szellemi és fizikai képességei által valósul meg az építészeti alkotás. Ezek az épületek – természetesen valamennyi népi építészeti alkotással megegyezően – a funkció, a forma és a szerkezet hármasságát valósítják meg a lehető legarchaikusabb, legegyszerűbb és ugyanakkor a legtökéletesebb módon.

Rüsz-Fogarasi Enikő

SZOCIÁLIS GONDOSKODÁS KOLOZSVÁRON A REFORMÁCIÓIG

Szociális gondoskodáson az egyéneknek és közösségeknek a társadalom rászorultjaival – szegényekkel, özvegyekkel, árvákkal, betegekkel – való tudatos, felelősségteljes, többé-kevésbé szervezett foglalkozását és törődését értjük.

A középkori társadalomban az egyház jelenléte a mindennapi élet összes területén meghatározó volt, így a rászorultakon való segítségnyújtásban is. A középkori városok kialakulásával és fejlődésével azonban olyan *kizárólag* városi intézmények is létrejöttek, amelyeknek működése, aktivitása valamilyen módon a szociális gondoskodáshoz is köthető, ez pedig az egyház bizonyos mértékű térvésztségéhez is vezetett e területen. Itt természetesen elsősorban az ispotályok és céhek szerepére gondolunk.

Kezdetben az ispotályok egy része a szerzetesrendek szervezésében működött, másokat a plébániatemplomok patronáltak. A középkor végére azonban egyre több helyen vette kézbe a városi vezetés ezeknek az intézményeknek az adminisztrálását. Az ispotályok mellett a világi vallásos társulatok karitatív tevékenysége is számottevő, ezek azonban csupán a szegények és betegek, esetleg idegenek eltemetésére irányultak. Ezek a testületek olykor természetbeni adományokban részesítették a rászorulókat: élelmiszert szétosztva időről időre a szegények között.¹ Kolozsváron ilyen szerepet tölthettek be a polgárok Szent Katalin, Szent Péter, Mária Magdolna, Szent Mihály, Szűz Mária, Szent László, Mindenszentek nevét viselő vallásos egyesületei, illetve „kalandos társaságai”.²

Ezekkel a polgárok által szervezett vallásos testületekkel már a céhek problémáját is érintjük, mivel ezek a vallásos társulatok bizonyos mértékben sokszor összemossodnak a céhes szervezettel – például a Szűz Mária testület a szűzcéhé, a Szent László confraternitas a lakatosok céhéé volt.³

A céhek szociális intézkedései azonban nem csupán a vallásos társulataikkal hozhatóak kapcsolatba. A céhes gondoskodásnak más gyökerei voltak. A céheken belül a szociális feladatokat személyes és anyagi, pénzbeli segítség révén juttatták kifejezésre.⁴

A kézműves mesterségek fejlődésével és intézményesedésével egyre több céh jelent meg és statuálta tevékenységét. A céhek státútumaiban a bajba jutott céhbellekről, megbetegedett céhtagokról is rendelkeztek. Gondoskodtak arról, hogy ha egy céhmester megbetegedett, akkor a többi mester segítségével az ipar (vagyis a termelés) tovább menjen. Előírták azt is, hogy a mesterlegények sorban örökjdenek a beteg mester ágyánál. Az egyes céhstátútumok ezekkel a rendelkezésekkel azt akarták elérni, hogy a céhtagok betegsége vagy az esetleges szerencsétlenségek ne hassanak ki a műhely működésére, de azt is, hogy a család könnyebben veszelje át a válsághelyzetet.

A céhes státútumok az özvegyek kérdését is pontosan szabályozták; szinte mindegyik céh meghatározta, milyen körülmények között viheti tovább a „mívet” a meghalt céhmester felesége.⁵ A céhtagok temetésére szinte mindegyik szabályzat kitért, apró részletekig leírva a segítség természetét és helyét.

Anélkül, hogy a céhek karitatív tevékenységének jelentőségét lebecsül-nénk, persze azt is meg kell jegyeznünk, hogy a céhes gondoskodás arra is irányult, hogy a műhelyek termékei minőségileg ne romoljanak egy-egy céhmester betegsége vagy halála következtében, hiszen ezáltal a céh hírneve is csorbát szenvedett volna.

Mindezek mellett minden kétséget kizárva kijelenthetjük, hogy a középkor legjelentősebb szociális intézménye az ispotály volt.

A magyar ispotálykutatást erősen meghatározzák a forrás-adottságok. A források léte és feldolgozottsági szintje még elég sok lehetőséget nyújt az érdeklődők számára.

A régebbi irodalom talán inkább a középkori orvoslás, gondozás szem-szögéből közelítette meg a kérdést. A 19. században Ratzinger György két-

kötetes könyvében az egyházi szegényápolás történetével foglalkozik⁶, Friedrich Müller a segesvári Szent Antal ispotály fontosabb iratanyagát közli⁷, Wertner Mór pedig a középkori magyar orvosokról és gyógyszerészekről írt.⁸

Az orvosokról, orvoslásról, gyógyszerekről folyamatosan jelentek meg tanulmányok, főleg az orvostörténeti közleményekben és az Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményeiben.⁹ Az ispotályok kérdése azonban nagyon ritkán és érintőlegesen jelent meg e munkákban.

Az utóbbi időben viszont egyre többen foglalkoztak a középkori ispotályok kérdésével. Szép számmal készültek dolgozatok egy-egy ispotály történetéről, vagy régészeti feltárások eredményeit közlő tanulmányok. Így Kubinyi András még 1982-ben a pásztoi Szentlélek ispotály¹⁰, Valter Ilona a sárospataki Krisztus Teste, majd a gyöngyösi Szent Erzsébet¹¹, Pusztai Tamás a kelkibányai Szent Katalin ispotály régészeti és történeti leírását¹² adja. De nem csupán az egyes ispotályok feltárásában történt előrelépés, hanem több olyan összefoglaló feldolgozás is készült, amely a középkori szegény- és beteggondozás kérdésével foglalkozik. Kubinyi András az ispotályok kérdését az orvoslással, gyógyszerészek és fürdők kérdésével együtt veti fel az egyházi társadalomról írott kötetében¹³, egy másik tanulmányával az ispotályok és városfejlesztés közötti kapcsolatot hangsúlyozza.¹⁴ Marie-Madeleine de Cervins tanulmányában arra keresi a választ, milyen mértékben voltak jelen a szegények és betegek gondozására alkalmas intézmények a középkori magyar városokban, és ezek mennyire tudták ellátni a rájuk háruló feladatokat.¹⁵ A karitatív intézményeknek az említett szerző külön fejezetet szentel könyvében, és arra a következtetésre jut, hogy Magyarországon az intézményesített gondoskodás viszonylag későn alakult ki, de feltehetően megfelelt a kor társadalmi igényeinek.¹⁶

Az *ispotály* tág fogalom, a szó jelentése helyenként és koronként is változott. Míg a nagyváradi ispotály szegény diákokat szállásolt el¹⁷, a brassói a török fogságból kiváltott embereknek nyújtott menedéket.¹⁸ A kolozsvári ispotályok öreg, beteg embereknek és árva gyermekeknek biztosítottak hajlékot.

A középkori magyarországi ispotályok adatait Pásztor Lajos¹⁹, Somogyi Zoltán²⁰ könyvei és az egyéb források alapján Kubinyi András gyűjtötte össze.²¹

Ezen összefoglaló munkák alapján állíthatjuk, hogy a középkori Magyarországon 117 ispotály működött (leprásházzal együtt), ez a szám azonban messze elmarad a nyugati ispotályok számától. Franciaországban a 14. század elején 2000 körül volt csak a leprásházak száma!

A történeti Erdélyben Besztercén kettő, Brassóban kettő, Kolozsváron három, Mordgyesen kettő, Szebenben kettő, Segesváron kettő, Gyulafehérváron egy, Enyeden egy, Rozsnyón egy, Székelyvásárhelyen egy, Tordán egy, Tövisen egy és Királynémetin egy ispotály volt. A közel százhusz ispotályból csupán húsz volt Erdélyben (nem számítom a Partiumot és a Bánságot). Ezen kívül a magyarországi ispotályok méreteikben egyáltalán nem hasonlíthatók a nyugatiakhoz. A magyar középkori ispotályok csupán rendkívüli helyzetben közelítették meg az ötven bentlakót. Az általános, Nyugat-Európa mértékadó szabály, mely szerint ezer lakosra jutna egy ispotály, Magyarországra nem volt érvényes. Ha szemügyre vesszük az ispotályos településeket és azok népességét, akkor Magyarországon az arány, négyezer lakosra csupán egy ispotály.²²

A középkori kolozsvári ispotályokról csupán Jakab Elek *Okmánytár Kolozsvár történetéhez* című munkája²³ nyújthat egylőre forrást, de az ispotályok levéltárának ismertetése és anyagainak közreadása teszi majd lehetővé ezen intézmények középkori történetének megírását. Az erre vonatkozó források a kolozsvári Szent Mihály plébánia levéltárában találhatóak, egylőre azonban nem kutathatók. A közelmúltban Benkő Elek Kolozsvár magyar külvárosáról írt könyve is újabb támpontokat nyújt az itteni ispotály-kérdésről.²⁴

A kolozsi főesperesség 1332. március 8-án keltezett tizedjegyzékében egy Heluicus nevű kolozsvári ispotály megbízott befizetését jegyezték fel.²⁵ Ennek alapján tudhatjuk, hogy Kolozsváron már 1332-ben ispotály működött, amelynek képviselője egy „procurator hospitalis” volt.

Az 1366. május 22-én Nagy Lajos által a Szent Erzsébet ispotályról kiadott oklevél már mint létező és régtől működő intézményről beszél.²⁶ A csertőri malom gabonamalommal való átalakításáról intézkedik a fent említett adománylevél. Magát a megerősítést az ispotály mestere, Szász Jakab kérte, hogy az ispotályban „lakó és különféle gyötrelmei közt szenvedő erőtlének Krisztus ezen szegényeknek testi táplálását és élelmezését előmozdítani kívánna.” Egy 1496-ban keltezett végrendelet a Szent Erzsébet ispotályt a külvárosba helyezi.²⁷ Hasonlóképpen egy 1525-ben kiadott oklevél is a város

falain kívül fekvőként említi a Szent Erzsébet ispotályt.²⁸ Egy 1527-ben Gyulafehérváron keltezett mentesítő levél is a külvárosba helyezi ezt az intézményt.²⁹ Később, egy 1539-ben kelt oklevélben Hospitalis Beate Elisabeth vidul extra muros Civitatis Colosuarensis trans fluvium Zamus vocatum fundati³⁰-ként jelenik meg. Ugyanígy a Szent Erzsébet ispotály külvárosi fekvéséről beszél Izabella királyné és fia is egy 1558-ban kiadott oklevélben.³¹ 1572-ben a Báthori István által kiadott törvénykönyvben „Xenodochium Sancte Elisabeth vidul in suburbio... Civitatis Coloswar Hyducza vocato³²”-ként jelölik. Az ispotály érdekében kötött 1628-as szerződéslevélben az ispotály mesztérét úgy említik, mint: „Magister Xenodichi beate Elisabeth vidul in urbis via Civitatis Coloswar ultrapontano fundati³³”.

A Szentlélek és Szent Jobb ispotályokról kevesebb adat áll rendelkezésünkre, és ezek csupán a 15. századból valók – különböző végrendeletek feljegyzéseiben.³⁴ A Szent Jobb ispotály csupán két alkalommal jelenik meg a 15. századi forrásainkban, ami ennek az ispotálynak rövid pályafutását is jelentheti.

A kolozsvári ispotályok anyagi háttérét a különböző királyi adományok és végrendeleti adományozás útján kapott javak alapozták meg. Itt gondolok a már említett malom jövedelmére, és a kétezer kősóroló szőlő adományra, amelyről a fejedelmek (Bethlen Gábor, Rákóczi György, Apafi Mihály) gondoskodtak.³⁵

Izabella királyné szíven viselte a kolozsvári ispotályok helyzetét, több ízben is olyan intézkedéseket fogantatott, amelyek célja segíteni a városnak beteg-, öreg- és szegénygondozással foglalkozó karitatív intézményeit.³⁶

A legjelentősebb végrendeleti adományokban, a kolozsvári ispotályok a 15. század végén és 16. század elején részesültek. Kautusch Mihály és felesége, Margit 1496. december 20-án Ádám Jakab ispotálymester, Márkos János bíró és az esküdt polgárok előtt megfogalmazott és elfogadott végrendeletükben kolozsvári házukat a Szent Erzsébet ispotálynak hagyták. A végrendelet alapján a jelenlevők egyetértettek abban, hogy sem a házat, sem az udvarát az ispotály soha nem adhatja el, és a ház utáni kötelezettségeket az ispotály fizesse.³⁷

György kőfaragó felesége, Magdolna, 1531-ben fogalmazott végrendeletében minden vagyonát a kolozsvári egyházakra, kápolnákra és szegényházakra hagyta. Külön a Szentlélek ispotály szegényeire 50 dénárt és egy kisebb ansztalt hagyott.³⁸ Johann Schlessler özvegye, Margit, végrendeletében ugyancsak a Szentlélek ispotálynak 50 hordó bort hagyott.³⁹

Márton ötvös felesége, Katharina végrendelete alapján a Szent Erzsébet és Szentlélek ispotály, valamint a Szent Egyed kolostor négy-négy forintot és egy-egy hordó bort kapott.⁴⁰

Demetherfy Máthé özvegye, Orsolya asszony a Szentlélek és Szent Erzsébet ispotályok szegényeinek egy-egy forintot hagyott az 1530-ban keletkezett végrendeletében.⁴¹

Az egyik legnagyobb adományt a Szent Erzsébet ispotály kapta 1525-ben Dezső Antal mérai nemes és felesége, Anna, végrendelete alapján, akik beköltöztek az ispotályba, és a birtokukban lévő Méra falu felét minden jövedelmével és minden tulajdonával az ispotályra hagyták.⁴² Itt felsorolnak szántóföldeket, legelőket, kaszálókat, patakokat, malmokat, halastavakat, szőlőhegyeket. Ezek mellett még az adományhoz tartozott a Nádason levő kétkerekes malom, öt darab szőlős, hat kocsiba való és három hatású, 40 ökör, 16 nagy, 16 kisebb szarvasmarha, 250 juh, 150 kisebb és nagyobb sertés és 32 méhkas. A vagyonba való beiktatás nem ment zökkenőmentesen, mivel a végrendelezők atyafiai per által ellentmondtak a végrendeletnek.⁴³ A per eredményeként azonban 1525-ben ellentmondás nélkül beiktatták az ispotályt a mérai birtokba.⁴⁴ Ezt a határozatot 1538-ban János király is megerősítette.⁴⁵

Szintén végrendeleti úton a Szentlélek és Szent Jobb ispotályok 1559-ben Nagy Salathiel és felesége Király utcai házáat kapták meg minden hozzátartozóval együtt.⁴⁶

A reformációig a katolikus egyház intézményei által biztosította az ispotályokban lakók lelki gondozását, sőt bizonyos esetekben nemcsak a lélekgyógyítás, hanem ezeknek a szeretetotthonoknak a vezetése is a kezükben volt. A Szent Antal és Szentlélek rend Európa-szerte számos ispotályt szervezett és vezetett.

A középkor folyamán egyre szaporodtak a városok által szervezett ispotályok, sőt az adminisztráció még a rendi ispotályok esetében is fokozatosan átkerült a világi hatalom, a város kezébe. A reformáció nyomán a szociális gondoskodást a városi közösségek ispotályai, a céhek veszik kezükbe, csupán a lelki gondozás marad még jó ideig az egyes felekezetek feladata. Az

egyházi vagyonok szekularizációjával a kialakult felekezetek már nem rendelkeztek kellő anyagi erővel ahhoz, hogy a lelki támasz mellett az anyagiakban is támogathassák a kor szociális intézményeit és törekvéseit.

Jegyzetek

- ¹ Cervins, Marie Madeleine de, *A szegények és a betegek gondozása a középkor végi magyar városokban*, In: Korall, 2003. 58.
- ² Gross, Lidia, *Confreie medievale in Transilvania*. Cluj-Napoca 2004.
- ³ Uo. 262.
- ⁴ Jeney-Tóth Annamária, *Míves emberek a kincses Kolozsvárott*. Kolozsvár 2004. 111–113.
- ⁵ Rüs-Zfogarasi Enikő, *Mesterözvegyek a XVI. századi kolozsvári céhekben*, In: *Emlékkönyv Kiss András születésének nyolcvanadik évfordulójára*. Kolozsvár 2003. 482–486.
- ⁶ Ratzinger György, *Az egyházi szegényápolás története*, I–II. Budapest 1887.
- ⁷ Müller, Friedrich, *Programm des evangelische Gymnasium in Schässburg*. Wien 1959.
- ⁸ Wertner Mór, *Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek*, In: *Századok*, 27 (1893). 599–608.
- ⁹ Ld. Schultheisz Emil, *A hazai orvostudomány története a nagyszombati orvosi kar felállításáig*, In: *Tanulmányok a középkor és a reneszánsz orvostudományáról, Orvostörténeti Közlemények*. Suppl. XXI (1997). 185–195.
- ¹⁰ Uő., *Short history of epidemics in Hungary until the Great Cholera epidemic of 1831* uo. 202–218.
- ¹¹ Kubinyi András, *A pásztói Szentlélek ispotály a középkorban*, In: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest 1999. 249–253.
- ¹² Valter Ilona, *A gyöngyösi Szent Erzsébet – volt ispotály – temploma*, In: *Quasi liber et pictura*. Budapest 2004. 607–613.
- ¹³ Pusztai Tamás, *A telkibányai Szent Katalin-ispotály*, In: uo. 429–436.
- ¹⁴ Kubinyi András, *Ispotályok és városfejlesztés a késő középkori Magyarországon*, In: Neumann Tibor (szerk.), *Várak, templomok, ispotályok. Tanulmányok a magyar középkorról*. Budapest–Piliscsaba 2004. 187–195.
- ¹⁵ Cervins, i.m., 11–12, 47–75.
- ¹⁶ Uő., *Az Egyház a késő középkori magyar városokban*. Budapest 2003. 46–55.
- ¹⁷ Jakó Zsigmond, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei*. Budapest 1990. I. kötet, NR. 562, 327–328.
- ¹⁸ Pásztor Lajos, *A magyarság vallásos élete a Jagellók korában*. Budapest 1940. 50, 63.
- ¹⁹ Uo.
- ²⁰ Somogyi Zoltán, *A középkori Magyarország szegényügye*. Budapest 1941.
- ²¹ Kubinyi András, *Orvoslás, gyógyszerészek, fürdők és ispotályok a későközépkori Magyarországon*, In: *Főpapok...* 253–269.
- ²² Cervins, *Az Egyház a késő középkori magyar városokban*. 48.
- ²³ Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár történetének első kötetéhez*. Buda 1888, 366–40.
- ²⁴ Benkő Elek, *Kolozsvár magyar külvárosa a középkorban*. Kolozsvár 2004. 46–51.
- ²⁵ Jakó Zsigmond, *Erdélyi okmánytár*. Budapest é.n. II. kötet. 402. nr. 1110.
- ²⁶ DRH, C, nr. 62, 123–124.
- ²⁷ Jakab, *Oklevéltár...* 309.
- ²⁸ Uo., 1525, „Hospitale Ecclesie Sancte Elisabeth eztra muros Civitatis Kolosvariensis fundate.”
- ²⁹ Uo., 1527. 30.
- ³⁰ Uo., 1539. 306.
- ³¹ Uo., 1558. 307.
- ³² Uo. 1572. 307.
- ³³ Uo., 1628. 307.
- ³⁴ Jakó, *A kolozsmonostori konvent...* I., 448, 523, 721.
- ³⁵ Jakab, *Oklevéltár*. 395–398.
- ³⁶ Jakab, *Oklevéltár*. II-III, 26–27. – 1556 jún. 2. 1557, 1558, I, 387–389.
- ³⁷ Jakab, *Oklevéltár*. 307–308, 599.
- ³⁸ Uo. 1531, 598.
- ³⁹ Jakó, *A kolozsmonostori konvent...* 488.
- ⁴⁰ Uo., 721.
- ⁴¹ Uo., II., 523.
- ⁴² Jakab, *Oklevéltár*, I, 363–365.
- ⁴³ Jakó, *A kolozsmonostori konvent...* II., 458.
- ⁴⁴ Uo., 458.
- ⁴⁵ Jakab, *Oklevéltár*, I, 384–387.
- ⁴⁶ Uo., 391–392.

Tánczos Vilmos

AKIT A CSODÁK ELKÍSÉRTEK

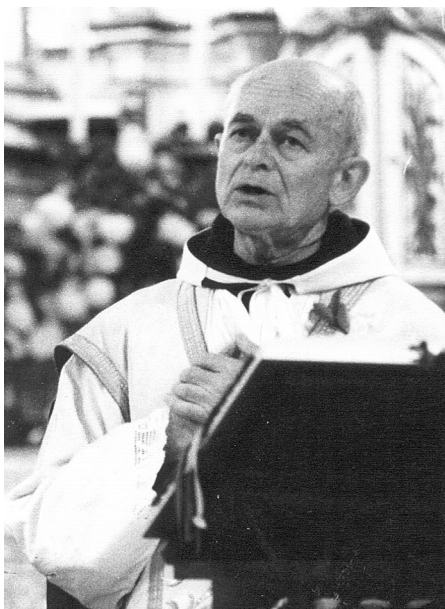
A gyémántmisés P. Daczó Árpád-Lukács köszöntése

„Mielőtt megalkottalak anyád méhében, ismertelek téged, mielőtt kijöttél méhe száján, megszenteltelek, és prófétául rendeltelek a nemzetek között” – mondotta az Úr Jeremiás prófétának.

Ha visszatekintünk a ma ünnepelet P. Daczó Árpád-Lukács ferences atya és néprajzkutató életpályájára, meggyőződhetünk arról, hogy vannak emberek, akiknek egész életútját, ideértve a tudományos munkásságukat is, a gondviselő Isten különös kegyelme igazgatja.

Rendkívül nehéz, nélkülözésekkel teli gyermekkor után negyedikes gimnazista korában a szászrégeni fűrésztelepen egy egész esztendeig végzett nehéz, nem gyermeknek való testi munkát. Az alultáplált, vézna munkásfiúban hiába élt olthatatlan tudásszomj és a környezetéből való kitörési vágy, minden emberi számítás szerint csak inasiskola várt reá. De ekkor, életében először – mint ahogy ezután még nagyon sokszor – valódi csoda történt vele: a nincstelen proletárgyereket felvették a székelyudvarhelyi ferences szerafikumba, és így később lehetősége nyílt arra is, hogy a rend vajdahunyadi főiskoláján a teológiát is elvégezze. Hatvan évvel ezelőtt 1945. május 19-én, pünkösd-szombatján, azaz éppen a csíksomlyói kegytemplom búcsús ünnepén, szentelte pappá Márton Áron püspök a ferences rend gyulafehérvári kis templomában. Amikor a szertartás központi részénél a püspök a feje fölé emelte a kezét, látomása támadt: minden eltűnt körülötte, hatalmas sugárözön szakadt rá, és érezte, hogy teljesen megtelik a csodával.

A csodák élete további részében is elkísérték. Felszentelése után Marosvásárhelyen lett zárdalelkész, ahol az ifjúságra tett nagy hatása miatt 1949–50-ben le tartóztatták. 1950. szeptemberben pincebeli zárkájában börtönnel és imával kilencedet tartott Szent Mihály tiszteletére, kérve az erdélyi egyházmegye harcos védőszentjét, hogy szabadítsa ki a kommunisták fogságából. És a csoda ismét bekövetkezett: 1950. szeptember 29-én Szent Mihály ünnepének estéjén váratlanul megnyitották cellája ajtaját és ő kiszabadult. Az erdélyi ferences rend elleni 1951. augusztus 20-i nevezetes támadás után öt év lágerélet következett Máriaradnán és Eszterneken. Újabb csoda volt, hogy 1957-ben, amikor az internálás korszaka befejeződött, a három felterjesztett ferences személy közül a bukaresti állami hatóság egyedül az ő kinevezését hagyta

jóvá Csíksomlyóra, és így 13 esztendeig a Csodatevő Mária közvetlen közelébe került.

Voltaképpen a csíksomlyói kegytemplomban és kolostorban kezdődött el P. Daczó Árpád-Lukács vallási néprajzi munkássága, mégpedig a vallási néprajzi tárgyi értékek gyakorlati megmentésének terén: összegyűjtötte a kolostor szétszóródott értékeit, csíki népművészetbe öltöztette a kegytemplomot, visszaállította a Kis-Somlyó keresztúti stációit és ledöntött keresztjeit. A kommunista diktatúra nehéz éveiben itt ismerkedett meg a népi Mária-tisztelet mélységével is. Ez az értékmentés és a népi vallásosság iránti érdeklődés a részéről ekkor még öntudatlan volt, mondjuk úgy, hogy nem volt több, mint egy vallásos kultúrember természetes magatartása, hiszen korábban a teológián semmiféle ilyen irányú tudományos képzésben nem részesült.

A vallási néprajzzal való tudatos foglalkozásnak az igénye a gyimesi csánigó vidékhez tartozó Kostelegen merült fel benne, ahová 1973-ban került, és ahol először találkozott a népi Mária-kultusz egyik sajátos, ősrégi formájával, a Babba Mária tiszteletével. Itt döbbsent rá arra, hogy neki a vallási néprajzzal tudományosan és hivatásszerűen is foglalkoznia kell, úgy, ahogyan azt számos előtte járó katolikus pap (például Ipolyi Arnold, Kálmány Lajos, Székely László) vagy református lelkész (például Illyés Endre) tette.

A felismerés nyomán a kolozsvári egyetem Magyar Nyelv és Irodalomtudományi Tanszékével (például Gálffy Mózes nyelvészprofesszorral) valamint a Román Akadémia kolozsvári Folklór Intézetével, nevezetesen Faragó József tudományos főkutatóval került munkakapcsolatba, akik terepmunka végzésére ösztönözték. Így születtek meg első tudományos publikációi a Faragó József által szerkesztett *Népismereti Dolgozatok* sorozat 1980-as és 1981-es kötetében a gyimesi Babba Mária tiszteletéről és a gyimesi rekegő hiedelmekéről.

Ezek a munkák voltak azok, amelyek P. Daczó Árpád-Lukács nevét tudományos körökben ismertté tették, hiszen a népi Mária-tisztelet addig ismeretlen vonatkozásaira (például a holdkultusszal összefüggő képzetekre) és a gyimesi hiedelmvilág ősi történeti rétegeire irányították a figyelmet.

A különböző erdélyi plébániákon szolgálatot teljesítő Lukács atya ettől kezdve rendületlenül gyűjtötte a néprajzi adatokat, de a csíksomlyói Mária tisztelet megnyilvánulásait és a történelmi idők kódébe vesző gyökereit bemutató könyvének megírására csak nyugdíjazása után, a dési kolostor csendjében, a 90-es évek második felében keríthetett sort. Ekkor már látása erősen meggyengült, de a tervezett nagy munkáját a Szűzanya segédelmével nyolcvanéves korára sikerült befejeznie. A *Csíksomlyó titka* összetett, „korszerű” szóval mondván: interdiszciplináris módszerrel született munka, hiszen a szerző a vallásos folklór adatai mellett az élő nyelv emlékeit, a helyneveket, az írott történelmi forrásokat és a művészettörténeti emlékeket is vallatóra fogta, és merész következtetésekig jutott. A 2000-ben kiadott könyv valódi sikerkönyv lett, azóta is több utánpótlása jelent meg.

A vallási néprajzi gyűjtőmunkával való évtizedes foglalkozás eredményeként, a korábbi gyűjtések anyagából, Takács György magyarországi néprajzkutató segítségével egy másik nagyon fontos könyvet is sikerült egybeszerkesztenie. A *Hosszú utak megszorodának. Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából* című, 2003-ban a budapesti Magyar Napló kiadásában megjelent kötet tudományos jelentősége ugyancsak óriási, hiszen a Székelyföldről és Belső-Erdélyből az általa gyűjtötteken és itt közöltekön kívül alig rendelkezünk tetemesebb mennyiségű archaikus népi imaszöveggel, és sajnos ma már nincs is remény

arra, hogy e téren valaha is számottevő gyűjtés szülessen.

A két könyv mellett P. Daczó Árpád-Lukács számos kisebb közleményt is megjelentetett különböző romániai és magyarországi néprajzi szakkiadványokban valamint az egyházi sajtóban. Ezek közül a *Népünk hitvilága* című, 1992-ben megjelent kis füzetét emelhetjük ki, amely a hivatalos és népi vallásosság viszonyának fogas kérdését taglalja személyes emlékek és gyűjtési élmények alapján.

P. Daczó Árpád-Lukács a Kriza János Néprajzi Társaság alapító tagja, vándor-

gyűléseink és konferenciáink állandó résztvevője és előadója, az erdélyi népi vallásosság jeles kutatója most ünnepli pappá szentelésének 60. évfordulóját. Nagy öröm számunkra, hogy a 10 évvel ezelőtti Csíksomlyón celebrált aranymise után most a dési ferences templomban bemutatott ünnepélyes gyémántmisén is részt vehetünk, hiszen a 85. életévébe lépett ferences atyában egyik tevékeny tagtársunkat és szeretett kollégánkat tiszteljük.

Ezen a szép ünnepen a Kriza János Néprajzi Társaság, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antro-

pológia Tanszéke és az egész néprajzosi szakma nevében kívánok neki további örömteli éveket és olyan egészségi állapotot, hogy minden még hátralévő tervét és önként felvállalt feladatát megvalósítsa. Kérjük a csíksomlyói Szűzanyát, akinek valamilyen sorsszerű rendelés folytán életreszólóan szolgálatába szegődött, hogy ezután is aranyozza be a mindannyiunk által tisztelt kollégánk és barátunk öregkorát! Isten éltesse sokáig!

(Elhangzott 2005. május 27-én a dési ünnepség alkalmával.)

Ozsváth Judit

ELKÖTELEZETLEN A KIENGESZTELŐDÉSRE (2)

90 éves a taizéi Roger testvér

1952–53 telén, egy csendes lelkigyakorlat során írta meg Roger testvér a *Taizéi Szabályzatot*, amiben gondosan került minden, kötelezettségekre vagy feltételekre utaló kifejezést. A Szabályzat nem írja le, hogy a testvéreknek miként kell eltölteniük a napjukat, milyen ruhát kell viselniük vagy hogy az imádságoknak miként kell lefolyniuk. Arra figyel, amit valóban lényegesnek tart ahhoz, hogy közös életük egymással való osztozás legyen, hogy az egyén megőrizhesse elidegeníthetetlen szabadságát, és így a közösség ne csupán egymás mellett élő egyénekből álljon, hanem közös alkotásként szülessék meg. Ennek a közös életnek a napi három ima igazi ritmust ad, s a megújulásnak olyan forrásait nyitja meg, amelyekhez mindig újra vissza lehet térni.

Bár XXIII. János pápává választása után a testvérek megkapták az engedélyt, hogy minden feltétel nélkül használják a taizéi kis templomot (szentmise-bemutatásra is), az ötvenes évek végére már „kinőtték” azt. Egyre nagyobb számban és egyre távolabbi országokból érkeztek ugyanis hozzájuk a csendes imára, osztozásra vágyó emberek – főleg fiatalok.

A testvérek eleinte idegenkedtek a látogatók rohamaitól. Lassanként azonban tudomásul vették, hogy a hivatásukat: a közösség parabolájának, példázatának megvalósítását sokkal tágasabban kell értelmezniük.

Ekkoriban történt, hogy az Aktion Sühnezeichen nevű szervezet küldöttei fölkeresték Taizét. Ezt a szervezetet német keresztények hozták létre a világháború után, hogy kiengesztelődésüknek jelét adják azokban az országokban, amelyek sokat szenvedtek a náci időkben. Taizét tartották a legalkalmasabb helynek arra, hogy a kiengesztelődés szimbólumává legyen Franciaország és Németország között. Felajánlották, hogy adományokat gyűjtenek és önkéntes munkásokat toboroznak egy új templom építéséhez. Így történt, hogy – szinte akarata ellenére – Roger testvér beleegyezett egy templom építésébe, holott ennek a kívánságnak már jó ideje ellenállt.

Az építkezés másfél évig tartott. 1962. augusztus 6-án, a színeváltozás ünnepén szentelték fel az új, nagy méretű templomot, amelyet Roger testvér A Kiengesztelődés Templomának nevezett el. „Az ember átlénygülésének képe kezdettől fogva sokat mondott nekem, talán Petrus Venerabilis clunyi apát miatt, aki a 12. szá-

zadban ezt az ünnepet bevezette a monostorában, s innen elterjedt az egész nyugati egyházban. Ez az ünnep Keletről származik. A színeváltozás valósága erős visszhangot váltott ki bennünk. Krisztust ünnepeljük benne, aki magára veszi mindazt, ami nyomást bennünket, és átváltoztatja azt, amit nehezen viselünk el önmagunkban. Isten átjárja bennünk ezeket a kemény, hitetlen, nyugtalanító területeket is, amelyekkel nem tudunk mit kezdeni. Szentlelkének életével járja át, s ezáltal a saját képére formálja egész lényünket. Krisztus önmagába öltözteti az embert, átváltoztatja őt” – írta.

Az 1962. augusztus 5-e és 7-e közötti ünnepségre Taizébe látogatott az Egyházak Ökumenikus Tanácsa központi bizottságának néhány tagja, Boegner lelkész a Francia Protestáns Szövetség elnökeként, Kurt Scharf püspök pedig a német protestáns egyházak elnökeként. Martin roueni püspök képviselte a katolikus egyházat. Meliton metropolita a konstantinápolyi pátriárka nevében, Oliver Tomkins püspök pedig a canterbury-i érsek különleges megbízottjaként jelent meg.

Bár építéskor Roger testvér túl nagyra találta a templomot, már 1963 húsvétján kicsinek bizonyult az oda érkezők befogadására. Nyolc év múlva le kellett bontani a bejárati falat, s hatalmas kapukkal helyettesíteni, hogy így megnövelhessék a teret.

1962-ben véget ért a nyolc évig tartó algériai háború, amely a helyiek és a franciák között robbant ki. Ezekben a nehéz időkben néhány testvér Algériában telepedett le, ott jött létre az egyik első fraternitás. Deszkabarakkban laktak, a szegény arab negyed életkörülményei között, és ott maradtak végig, a háború idején.

A testvérek mindig tudatában voltak annak, hogy imádságukkal azok életében kell osztozniuk, akiket a legtöbb szenvedés sújt – ezért hozták létre fraternitásaikat, ahol ma is többen tevékenykednek közülük.

„Ha a világod középpontját önmagadba helyezed – írja Roger testvér –, akkor egocentrizmusba süllyedsz, s teremtő energiáid elfecsérelődnek.” Ugyanezt az elvet lehet alkalmazni a közösség életére is. Taizé hivatása arra szól, hogy egyre inkább megnyílják mások felé, s egyre tágasabb méreteket válnak a közösség parabolájává. Ezért soha semmi sem volt fontosabb számukra, mint a ki-

engesztelődés keresése minél többekkel. Ez a kiengesztelődés nem csak azokat érinti, akik kifejezetten kereszténynek vallják magukat, hanem az egész emberiséget.

Az 1966-ban írt, *Egység a sokféleségben* című könyvében Roger testvér pozitív képet rajzol a pluralizmusról, ami többeknek súlyos gondot okozott a II. vatikáni zsinat utáni időszakban. A pluralizmus konstruktív erővé is válhat – vallja. A zsinat egyik felismerése mélyen megérintette: a keresztény hit ismeri „az igazságok hierarchiáját”. A hitnek nem minden eleme egyformán lényeges: némelyek elengedhetetlenül fontosak, vannak viszont másodlagos igazságok is. Ez a tény reményt ad a kiengesztelődésre: a sokféleség akkor érték, ha az egység központi pillérére épül. Rámutat arra is, hogy minden közösségnek szüksége van néhány alapvető elvre, amely körül a kifejezőmódok sokfélesége kialakulhat, mégpedig annál szabadabban, minél biztosabb az egység. Roger testvér megrajzolja a közös élet alapirányait, ám részletekbe nem bocsátkozik, hogy a közösség megőrizhesse rugalmasságát és meg ne merevedjék el sietve hozott mellékes szabályok következtében.

Az *egység sodrában* címmel írt könyvében (1965) Roger testvér felveti a kérdést: miután a vatikáni zsinat választ adott a reformáció által a 16. században fölvetett kérdések többségére, nem kellene-e a protestantizmusnak az ebből adódó következtetéseket levonnia, visszatérnie az átmenetiségnek ahhoz a lendületéhez, amely annak idején létrehozta? Igazítsa ki, vagy ahol kell, egészítse ki a katolicizmust, de ne rendezkedjék be időtlen időkre. Először ízben veti fel írásban is azt a kérdést, amely ismételtlen foglalkoztatja majd a következő években: „Ha az egyház minden egyes közösség élére olyan embert akar állítani, aki az egységről gondoskodik, nem kellene-e elfogadni valakit, aki mind a pásztoroknak, mind a gyülekezeteknek pásztorja lehetne, hogy összetartásukról fáradhatatlanul gondoskodjék.”

A II. vatikáni zsinat befejezése után néhány hónappal Roger és Max testvér közösen kiadott egy kis könyvet *Élő szó a zsinaton* címmel. Ebben nemcsak a testvérek római életét ismertetik, hanem közlik a kinyilatkoztatásról szóló zsinati konstitúció (*Dei Verbum*) francia fordítását is, részletes kommentárral. Az előszót a jezsuita Henri de Lubac, a későbbi bíboros írta.

Ebben az időben a társadalomban nemigen akadt olyan fórum, ahol az idősebbek a fiatalabb nemzedékek életében lezajló, mélyreható változások megértésére törekedtek volna. Már 1966 nyarán, az első taizéi nemzetközi találkozóan megállapították, hogy „a fiatalok türelmetlensége hamarosan robbanásig feszül, mivel az idősebbek nagy része elutasítja azokat az eszméket, amelyek a fiatalok lelkiismeretét mozgatják.” Taizében már ekkor érzékelték azokat a jelenségeket, amelyek 1968-ban szerte a világon robbanásokhoz vezettek.

A *békesszerszeretők erőszakja* (1968) című könyvében Roger testvér megpróbált választ adni az erőszak alkalmazásának jogsultságára. Abból indult ki, hogy minden ember hajlamos az erőszakra. A keresztények egy része ezt elnyomja magában és passzivitásba húzódik, mondván: elég, ha imádkozik. Mások viszont igent mondanak erre a romboló erőre, mivel nem látnak más kiutat arra, hogy hangot adjanak az igazságtalanság és a szegények elnyomása elleni tiltakozásuknak. „Létezik-e harmadik út?” – kérdezi Roger testvér, és ismét a színeváltozásra utal. Vajon elképzelhetetlen-e, hogy az emberben rejlő erőszakot Krisztus benső tűzzé változtassa át azokban, akik a nyolc boldogságból élnek: a békesszerszeretők erőszakjává?

Ebben a könyvben először tett közzé rövid részleteket a naplójából Roger testvér. Számításba vette, hogy a fiatalokat elsősorban nem érvekkel lehet meggyőzni, hanem az étellel. Sohasem logikai érvekkel fejtegette ki gondolatait, hanem inkább egymást követő apró meglátásokkal. E könyv után már csak naplórészleteket jelentetett meg a taizéi prior.

1969-ben és 1970-ben súlyos válságokon ment át a világ, s ez az egyházból is éreztette hatását, a zsinat által fölkellett remények összezsavarodtak. Egy télen át tartó elmélkedés és sűrű levélváltás kezdődött különböző országokban élő fiatalokkal. Mindezek után, 1970 húsvétján, így fogalmazták meg az örömhírt: „A feltámadt Krisztus eljön, hogy az ember szíve mélyén élővé tegye az ünnepet. Az egyház tavaszát készíti elő számunkra, a hatalmától megfosztott egyházét, amely kész arra, hogy minden-

nek a sorsában osztozzék, és amely az egész emberiségnek fölkinálja látható közösségét. Krisztus elegendő fantáziát és bátorságot fog adni nekünk ahhoz, hogy megépítsük a kiengesztelődés útját. Készségessé formál bennünket arra, hogy odaadjuk az életünket azért, hogy az ember ne válhassék többé a másik ember áldozatává.” Ezen a húsvéton az örömhír valóságba ültetéséhez „ifjúsági zsinatot” hirdettek meg. A zsinat meghirdetése előtt néhány hónappal Roger testvér elmondta tervét VI. Pál pápának, s ezt a választ kapta: „Fogjanak hozzá!”

A zsinat viszont csak négy évvel később kezdődött meg, mivel hosszán tartó előkészületet igényelt. Az előkészület legfontosabb állomásai az évről évre megrendezett húsvéti találkozók voltak, hiszen a taizéi imádságok és a hit egyéb megnyilvánulásának középpontjában mindig a föltámadás, a húsvéti misztérium állt.

A nyugati világ fiataljait megosztó feszültségek átmenetileg a taizéi ifjúsági találkozókat is sújtották. Ez odáig vezetett, hogy egy időben a testvérek már az elköltözés lehetőségét fontolgatták. 1968 után az egyre nagyobb tömegekben oda tóduló fiatalok már-már túlságosan nyomasztó terhet jelentettek. Roger testvér így ír erről: „Egy nap az egyik testvér azt mondta nekem, hogy nem maradhatunk itt tovább, el kell vonulnunk valahová, a pusztába. Így nem mehet tovább, különben eltorzul a hivatásunk.” Más testvérek is

A világ legszegényebb részein kis közösségekben élnek taizéi testvérek: Ázsiában, Afrikában, Dél-Amerikában. Itt: Roger testvér Manilában. Fotók: Les Presses de Taizé

hasonlóan vélekedtek. Heteken át folyt erről a beszélgetés. Roger testvér még a környéken lakó barátait is elhívta, hogy tanácsukat kérje. Végül aztán a helyben maradás mellett döntöttek.

Roger testvér fiatalok iránt érzett rokonszenvének mély gyökerei vannak. Ifjúsága éveiben maga is gyakran beleütközött a felnőttek közönyébe, amikor gondolatait elmondta. Ezért egész életében igen fontosnak érezte, hogy a fiatalok valódi meghallgatásra találjanak. Néhány évvel később felnőttek is egyre nagyobb számban érkeztek Taizébe, hogy részt vegyenek a nemzetközi találkozókön.

1974 augusztusának végén nyílt meg az ifjúsági zsinat. A pápa, a konstantinápolyi pátriárka, a canterbury-i érsek, az Evangélikus Egyházak Tanácsa és különböző protestáns egyházak is elküldték képviselőiket Taizébe. Köztük volt a bécsi érsek, König bíboros is. A különböző kontinensekről negyvenezer fiatal gyűlt össze több napra a burgundi kis faluban, hogy közösen imádkozzék és együtt keresse a kiengesztelődés útját. Ezt az utat azonban egyre nehezebben lehetett megtalálni, a helyzet egyre áttekinthetlenebbé vált, és ők is belátták, hogy hosszabb érlelődési időre van szükség, mint ahogyan korábban gondolták. Több napos összejövetelükkel nem érték el a kívánt célt, ezért Roger testvér kijelentette, hogy a zsinatot egy időre befagyasztották ugyan, de alkalmas időben valamilyen formában újra összehívják.

Közben megérlelődött bennük az elhatározás, hogy a kiengesztelődést nem „megbeszélni”, hanem élni kell – ehhez az élthez kíván útmutatókat adni a közösség a heti találkozók alkalmával.

Egység – csak az eukarisztia által

A taizéi közösség kezdettől fogva a katolikus és ortodox egyház tanításának megfelelően értelmezte az egyházat és az eukarisztiát. Kezdetben azonban csak olyan testvérek tartoztak hozzájuk, akik a református, evangélikus és anglikán egyházból érkeztek. Több kísérletet tettek arra, hogy a közösség paraboláját katolikusokra is kiterjessék. Ha azonban egy katolikus fiatal be akart lépni közéjük, a testvéreknek vissza kellett őt utasítaniuk, mivel egyháza nem adott rá engedélyt. Azt pedig Taizé nem akarta, hogy valaki az ő kedvéért elhagyja a maga egyházát. Épp ellenkezőleg: a testvérek gyakran segítettek a belső válságba jutott

Amikor II. János Pál pápa 1986-ban zarándokként Taizébe látogatott, ezeket a szavakat mondta: „Áthaladtában letér az utazó a taizéi forráshoz, majd szomját csillapítván folytatja útját.”

katolikusokat, hogy visszataláljanak hitük gyökereihez. Sok, hivatását elhagyni készült katolikus pap is ebben az időben Taizében kapott lelki segítséget ahhoz, hogy hűséges maradjon eredeti elkötelezettségéhez.

Roger testvért azonban gondolkodóba ejtette, hogy egyre több katolikus kéri fölvetelét a közösségbe. Különböző püspökökkel – elsősorban a francia püspöki kar elnökével – folytatott erről megbeszéléseket. 1969 húsvétján végül egy fiatal belga orvos beléphetett a testvérek közé, elsőként a katolikus egyházból. Marty bíboros, az akkori párizsi érsek megadta hozzá a jóváhagyást. Hamarosan újabb katolikus fiatalok érkeztek Spanyolországból, az Egyesült Államokból, Nyugat-Németországból, Kanadából, Lengyelországból, Ausztriából, Olaszországból, később Kínából, Kenyából, Puerto Ricóból, Írországból és Togóból. Egy környékbeli pap is belépett közéjük. Jelenleg ő a plébános a környék falvainak – köztük Taizének is.

E testvérek csatlakozása természetesen feltételezte azt, hogy a többiek mindnyájan lojálisan elfogadják a katolikus egyházat. A Testvérek Tanácsának 1969 szeptemberi ülése alkalmával írásban is kifejezésre juttatták a Róma püspökével való egységüket: „A katolikus testvérek pusztá jelenlétének ténye arra ösztönöz bennünket, hogy egyre láthatóbban megvalósítsuk az egységet, s közösségben érezzük magunkat avval a férfival, aki Isten szolgáinak szolgálaként a vezetés szolgálatát elvállalta. Senki sem kívánja tőlünk azt, hogy megtagadjuk a saját egyházunkat, hiszen belőle merítettük a hitünket. De arra törekszünk, hogy a mi életünkben kiengesztelődjenek egymással a katolikus egyház és a többi egyházak, amelyeket jelenleg sajnálatos szakadék választ el egymástól.”

Már *Az egység sodrában* című könyvében ezt írja Roger testvér: „Az ökumenikus közeledés hulláma megtorpan, ha nem jön el hamarosan az a nap, amikor mindazok megáldozhatnak, akik hisznek Krisztus valóságos eukarisztikus jelenlétében, akkor is, ha más felekezethez tartoznak. Így egyetlen asztal köré gyűlhetnek össze.” Ez a kijelentés sokakat gondolkodásra késztetett, többek között Bea bíborost is, aki a Keresztények Egységittárságát ve-

zette Rómában. Meglepte őt, hogy Roger testvér nem azt kívánja, hogy minden feltétel nélkül áldozhasson meg bárki, hanem csupán azok számára kéri ezt a lehetőséget, akik rábizzák magukat a katolikus hitre.

A bíboros ezen az alapon elképzelhetőnek tartotta, hogy a taizéi közösség tagjai a katolikus eukarisztiához járulhassanak. „Őn egészen katolikus módon hisz az eukarisztiában” – mondta Roger testvérnek. Felkínálta, hogy megszerzi VI. Pál pápa engedélyét. De Roger testvér attól félt, hogy egy ilyen kivételes engedmény Taizé számára sokakban visszatetszést keltene és vitára adna okot. Hogy elkerüljön egy esetleges polémiát, azt kérte a bíborostól, hogy ezt az engedményt máshol is adják meg, legalább néhány helyen a világon. Azt hitte, hogy az ökumenikus mozgalom ebben az irányban fog előrehaladni. A bíboros megértette Roger testvér szempontjait, de nem ismert egyetlen olyan közösséget sem, amelyiknek hasonló engedményt lehetne adni, ezért az ügy abbamaradt.

Az áldozás kérdésében a helyi püspök jóváhagyásával találtak átmeneti megoldást Taizé számára. Az interkommuniót nem vezették be, ám a katolikus szentáldozás mellett a református úrvacsora-vételre is lehetőséget biztosítanak.

Egy igazi zarándoktárs – Kalkuttai Teréz

Roger Schutz 1976-ban néhány napot Kalkutta egyik nyomornegyedében töltött, fontosnak tartotta, hogy a fiatalokkal közösen folytatott keresés új korszakát ebben a környezetben készítse elő.

Néhány szerzetessel azon a helyen lakott, ahol korábban Teréz anyja megkezdte a munkáját. Roger testvér többször beszámolt róla, hogyan gondoskodott Teréz anyja a legszükségesebbekről számukra. Hozatott nekik egy fából készült tabernákulumot, hogy ott őrizhessék az eukarisztiát. Néha részt vett a közös imádságukon is. A testvérek minden nap a legszegényebbek között dolgoztak: vagy a haldoklók, vagy a leprások között, akiket a Szeretet Misszionáriusai gondoznak. Roger testvér a délelőttöket a beteg gyermekek otthonában töltötte.

A szerzetesek Kalkuttába érkezése előtt Teréz anyja ellátogatott Taizébe, ekkortól datálódik életre szóló barátságuk kezdete – több levelet, imádságot is írtak együtt. Amikor együtt voltak Kalkuttában, közös felhívásban foglalták össze látomásukat a kiengesztelődésről:

„A mai világ szenvedése nem hogy nyugodni egyikünket sem. Az emberiség sebei láttán a keresztények közötti szakadások elviselhetetlenné válnak. Fel tudjuk-e adni elkülönülésünket, egymástól való félelmünket? Miért kell minden nézeteltérésben azt keresni, kinek volt igaza, kinek nem? A kiengesztelődés keresése közben megtanuljuk-e azt, hogy magunkból a legjobbat vegyük észre a másokban? Hogy úgy szeressük egymást, ahogyan Jézus szeret bennünket?” A felhívás aztán hálaímádságban folytatódik: megköszönik Krisztusnak azt a sajátos adományt, amelyet a katolikus egyház, „az eukarisztia egyháza”, az evangélikus egyház, „a szó egyháza”, és az ortodox egyház őriz, amelynek tagjai „hűségükben nemesyszer eljutottak oda a történelem folyamán, hogy a végsőkig szeressenek”.

Teréz anyja Kalkuttában azt javasolta Roger testvérnek, hogy egész nap viselje fehér liturgikus ruháját. Nézete szerint az embereknek manapság szükségük van látható jelzésekre és konkrét utalásokra. Kalkuttai tartózkodása idejére a taizéi prior megfogadta Teréz anyja javaslatát, és mindenütt fehér ruhában járt. Teréz anyja maga szabott neki könnyű, az indiai éghajlatnak megfelelő anyagból készült ruhát, s részben maga varrta is. Európában nem viseli mindenütt, a testvérek pedig csak az imádság idejére veszik fel a fehér kapucnis köpenyt.

És a világ jutalmazott

A kitüntetések és jutalmak nem illenek Roger testvérhez. 1974-ben közölték vele, hogy Templeton-díjat adományoznak neki a válási élet előmozdításáért (egy évvel korábban Teréz anyja kapta meg a magas kitüntetést). Londonba kellett utaznia a díj átvételére. Mivel megtudta, hogy a díj odaítéléséről döntő bizottság keresztényekből, buddhistákból, hinduistákból, mohamedánokból és zsidókból áll, elfogadta azt, bár a Francia Becsületrendet előzőleg

viSSzaautasította. A kitüntetéssel járó jelentős pénzüsszeget nem a közösség céljaira fordította, még csak nem is a taizéi találkozók költségeinek fedezésére, pedig a kassza éppen üres volt. A pénzt elsősorban a déli földtekén élő fiataloknak juttatta el, az összeg egy részét a brit szigeteken hagyta, részben az afrikai és ázsiai menekülteket fogadó fiatalok javára, részben pedig az Észak-Írország kiengesztelődésén fáradozó fiatalok segítésére.

1974-ben a német könyvkiadók egyesülete azzal a békedíjjal kívánta kitüntetni Roger testvért, amelyet korábban Albert Schweitzer, Romano Guardini, Paul Tillich, Hermann Hesse és mások kaptak. Roger testvér ismét habozott – nem áll-e ez távol a testvérek küldetésétől? Végül is elfogadta a kitüntetést. Úgy vélte, hogy ezek a díjak beszédes jellel válhatnak elsősorban az idősebbek szemében, és segíthetnek abban, hogy a fiatalok nagyobb megértésre találjanak.

Roger testvér nem ad autogramot, mondván, hogy nem film sztár vagy sportbajnok. Nem dedikálja a könyveit. Zavarba jön, ha fényképezik. Úgy véli, hogy az egyházi embereket nem szabad kitüntetni az Isten szolgálatáért, lelkipásztori feladatuk teljesítéséért. Egy testvér akar lenni a testvérek között.

A közösségen belül sohasem akarta, hogy priornak szólítsák. Ő azt a különleges feladatot vállalja el, hogy a testvérek közötti közösséget naponta erősítse és újra felelőssé. Az áldást egyszerű laikus módjára adja. Ha útra kel, akkor letérdelve fogadja a testvérek közös áldását.

Zsinat helyett világméretű zárandoklat

Hatvanéves kora után Roger testvér egyre gyakrabban utazott – a kiengesztelődés elősegítése, a legelesettebbekkel való osztozás hajtotta. A fiatalok zsinatának megnyitása után felismerte: új jelét kell adnia annak, hogy az emberiség egyetlen családot alkot, s hogy az egyház feladata ez: részt venni minden ember szenvedésében, s a kiengesztelődés, a bizalom és a béke kovászává lenni a föld egyik határától a másikig. Felismerte azt is, hogy erről nem elég beszélnie – szükség van személyes jelenlétére is. Új utakat keresett tehát. Ez a felismerés vezette el a föld legtöbb nyomorúsággal sújtott néhány területére. Így jutott el 1975-ben Chilébe, amelyet politikai harcok dúltak fel, majd 1976-ban Kalkuttába, a kínai szigetekre, Dél-Chilébe, Oroszországba.

1979-ben egy ideig a dél-chilei Temuco városában élt, hogy ott vállaljon szolidaritást a legszegényebbekkel. Ez alkalommal is minden földrészről elkísérte a fiatalok egy csoportja. Ekkor vált benne világossá, hogy célszerűbb lenne, ha a „fiatalok zsinatát” „a kiengesztelődés zárandokútjával” folytatnák. A kezdeményezés nemsokára „A bizalom zárandokútja a földön” nevet kapta. Ez a zárandokút azonban nem csupán külső és látható eseményekben nyilvánul meg, ennek az útnak mélyen meg kell gyökereznie a résztvevők szívében is. 1980 végén, a földrengés sújtotta Dél-Olaszországban egy lakókocsiban írta meg a *Levél Olaszországból* című írását, amelyben arra szólítja fel a fiatalokat, hogy váljanak „a kiengesztelődés zárandokaivá”. Nem az a fontos, hogy messzire elutazzanak, hanem az, hogy azon a helyen lépjenek a kiengesztelődés zárandokútjára, amelyet Isten jelölt ki számukra. „Kezdd önmagadban a zárandoklatot. Egyszer aztán egész életed zárandokúttá lesz.”

1986 októberében Roger testvér Kelet-Berlint és Varsót kereste fel. Kelet-Berlinben a sok ezer fiatal közös imádsága egyszerre folyt a katolikus és az evangélikus székesegyházban. Varsóban tiszteletbeli doktorrá avatták Roger testvért „a keresztények és az emberi család kiengesztelődéséért folytatott munkásságáért és a lengyel fiatalok iránti rokonszenvéért”.

Újabb zárandoktárs – II. János Pál pápa

II. János Pál pápa és Roger testvér régóta ismerték egymást. Krakkói érsek korábban Karol Wojtyła kétszer is ellátogatott Taizébe. Roger testvér pedig egyszer egészen sajátos körülmények között élvezte a krakkói bíboros vendégszeretetét. Krakkótól nem messze, a Piekary-hegyen, minden évben nagy zárandoklatot rendeznek a felső-sziléziai bányászok. Május utolsó vasárnapján gyalog kapaszkodnak föl a Mária-szentélyhez, miközben az asszonyok a

plébániatemplomokban imádkoznak. Az első két alkalommal, amikor Roger testvért meghívták, még Karol Wojtyła volt a krakkói érsek, s ő is beszélt a bányászokhoz. A legelső alkalommal Roger testvér három napot töltött a bíboros palotájában. Ekkor ismerte meg annak az embernek a kivételes képességeit, akiből később II. János Pál pápa lett. Megválasztásakor Roger testvér már tudta, hogy az új pápa a kor embere lesz, aki új lendületet fog adni az egyház egyetemes kibontakozásának.

A beiktatása utáni napon az új pápa fogadta a Rómába érkezett delegációkat. Köztük Roger és Max testvért, néhány másik testvérrel együtt. „Dicsérettessék a Jézus Krisztus, hogy ilyen jó pápát adott nekünk” – mondta Roger testvér, amikor a pápa köszöntötte őt. Ezt a választ kapta: „Roger testvér, gyakran látogasson el hozzám!” Roger testvér éppen Afrikába készült, s néhány szót szolt erről a kontinensről. II. János Pál végül így szolt a résztvevőkhöz: „Mielőtt elválunk, fogjunk egymással kezét annak jeléül, hogy a kiengesztelődésre törekszünk.” Aztán, mintegy megerősítésért, Roger testvérhez fordult: „Hiszen a kiengesztelődésre törekszünk, ugye Roger testvér?”

II. János Pál pápának igen jó érzéke volt ahhoz, hogy megértse a mai ember gondolkodását, vélte Roger testvér. A *Redemptor Hominis* című enciklikájában a pápa egyértelműen és határozottan kimondja, hogy Isten szeretete Krisztus eljövetele által az üdvösség forrása lett minden ember, minden nép és faj számára. Az ilyen kijelentések erős visszhangra találnak Roger testvér gondolkodásában, hiszen minden erejével arra törekszik, hogy az egyház ne önmaga körül forogjon, hanem az egész emberi család szolgálatára szentelje magát.

A pápa elleni merénylet után két héttel Roger testvér újra részt vett a bányászok zárandoklatán Lengyelországban, majd útban hazafelé meglátogatta őt a Gemelli klinikán. Nagy csokor mezei

A közösség minden testvére egész életre szóló hármastestvére fogadalmat tesz a nötlenségre, a közösségi életre és az egyszerűsége.

virággal érkezett meg, amelyet aznap korán reggel a pápa szülőföldjén szedett.

Roger testvér kapcsolata II. János Pál pápával más, mint az előző pápákhoz való viszonya volt. E találkozásoknak köszönhetően a pápa közvetlenül látta, hogyan élnek Taizében, milyen kérdések foglalkoztatják a testvéreket.

A remény egy jelének tekintették sokan, hogy a pápa franciaországi útja során, 1986 október végén, ellátogatott Taizébe. Rövid köszöntésében Roger testvér ezt mondta a templomban, amelyet több hatalmas sátorral bővítettek ki: „Emésztő tűzként perzsel bennünket a vágy, hogy Krisztust kövessük, akitől minden közösség származik. Készek vagyunk elmenni akár a világ végéig is, hogy utakat keressünk, kérjünk, sürgessünk, ha kell, könyörögjünk. De sohasem akarunk kívül járni. Mindig belül akarunk maradni annak az egyedülálló közösségnek a szívében, ami az egyház. Kedves Szentatyá, hadd mondjam a szív teljes egyszerűségével, hogy mi, testvérek, szeretjük Önt, és mélységesen bízunk az Ön egyetemes lelkipásztori szolgálatában. Szívünk mélyéből örülünk annak, hogy eljött Taizébe.”

II. János Pál pápa közvetlen hangon szólt a fiatalokhoz: „Miként ti is, taizéi zárándokok, a közösség barátai, úgy én, a pápa is csak átutazóban vagyok itt. De úgy megyünk el Taizé mellett, mintha forrás mellett járnánk. Az utazó megáll, szomját oltja, majd továbbindul. Tudhatjátok, hogy a közösség testvérei nem tartóztatnak benneteket.” Beszéde végén a pápa letérdelt a templom hajójában, s együtt imádkozott a testvérekkel. Az imádság végén külön is találkozott a közösség tagjaival:

„Ellátogattam hozzátok akkor is, amikor még fiatalok voltatok; most még fiatalabbak vagytok – mondta. – Nem gondolhatunk másra, mint hogy ezek a fiatalok az Úr ajándékaként és eszközeként jöttek hozzátok azért, hogy összetartsanak benneteket az örömben és friss elevevényben megőrzött hivatásokban. Így váltatok tavasszá mindazok számára, akik az igaz életet keresik. [...]

Jól tudom: a közösség egyedülálló, sajátos és bizonyos értelemben átmeneti hivatása sokakat csodálkozásra készítet, másokban talán értetlenségre, sőt ellenszenvre talál. De él bennetek az egyház iránti szeretet és az a szenvedélyes vágy, hogy a keresztények kiengesztelődjenek és egységes közösségre lépjenek egymással. Biztos vagyok benne, hogy ez hozzásegít ahhoz, hogy olyan utakat találjatok, amelyek ezután is az Úr szándékait szolgálják. Figyeljétek oda a különböző egyházakhoz és egyházi közösségekhez tartozó keresztények kritikájára és javaslataira, s ebből fogadjátok el azt, ami jó. Folytassatok dialógust mindenkiel, de merjétek megfogalmazni saját elvárásaitokat és terveiteket is. Így nem fogtok csalódást okozni a fiataloknak, hanem eszközeivé válhattok annak a Krisztus kívánsága szerinti törekvésnek, hogy Testének látható egysége létrejöjjön az egy közös hitben.”

1985 karácsonya előtt a fiatalok néhány taizéi testvérrel együtt tizenhét hónapra át készítették elő az interkontinentális találkozót a dél-indiai Madrasban. De Roger testvér nem akart csupán a találkozó idejére megérkezni. Azt akarta, hogy már előtte ott éljen egy darabig ebben a szegény nyomornegyedben. Nem neki jutott eszébe, hogy Indiában találkozót rendezzen a fiataloknak. Két évvel korábban, szinte egy időben két meghívást is kapott: az egyiket az anglikán és metodista egyházak uniójából keletkezett Dél-indiai Egyháztól, a másikat a katolikus ifjúságért felelős katolikus püspöktől.

Negyvenöt országból sok ezernyi fiatal érkezett, hogy „a bízalom világméretű zárándokútjának” keretében részt vegyenek az első ilyen jellegű találkozóon Madrasban. India minden tájáról érkeztek, Ázsia húsz országából, de szinte minden európai országból is jöttek.

1987 nyaráról Taizében nyaranta szervezett interkontinentális találkozókra hívják a fiatalokat. Taizé a korabeli világ kihívásaihoz alkalmazkodva így próbálja mindig lépésről lépésre megkeresni a megfelelő választ.

A közös élet csodája

Jelenleg közel száz testvér tartozik a taizéi közösséghez. A testvérek elsősorban a közös életből merítik erejüket, a mindnyájukat egyesítő közösségből és a szemlélődő várakozásból. Többségük laikus, de vannak papok is közöttük.

Különböző nemzetekből származnak, többen távoli földrészekről. Minden korcsoport képviselve van, anélkül, hogy nemzedéki ellentétek lennének közöttük. Többen közülük orvosok, mérnökök, zenészek, képzőművészek, szociológusok, közgazdászok, informatikusok, mások olyan különböző területeken dolgoznak, mint a mezőgazdaság, a könyvkiadás vagy a kerámia-művészet.

A közösségnek saját kiadója és nyomdája, kerámia- és tűzománc-műhelye van. Mindez biztosítja anyagi függetlenségüket, mivel nem fogadnak el semmilyen adományt vagy ajándékot, még a testvérek személyes örökségét sem. Nem akarnak tartalék tőkét gyűjteni. Ha az évi költségeket kifizették, és még marad pénzük a kasszában, azt szétosztják másoknak.

Az új testvérek belépése a közösségbe igen egyszerűen történik, az esti ima alatt. Ennek során Roger testvér rájuk adja a fehér liturgikus ruhát. Nem novíciusoknak, hanem fiatal testvéreknek nevezi őket. Nincs mindenki számára egyforma kiképzésük sem. Inkább készületi időről beszélnek, ezalatt egy-egy testvér kíséri

őket. Nem az a lényeg, hogy az új testvér egy sor magatartási szabályt megtartsa, hanem hogy belülről megérezze, mit jelent a közös élet. Napirendje nem különbözik lényegesen a többi testvérekétől, legfeljebb abban, hogy valamivel több időt szán a hit-örömeire, a Szentírásra és az egyházi tanulmányozására.

Körülbelül három év elteltével kerül sor a fogadalomtételre. Ez több ígéretet tartalmaz, ezek alig módosultak azóta, hogy az első testvérek 1949-ben fogadalmat tettek.

Az ígéret sorában nincs említés a szegénységről. „Ez a szó sérti a fülünket – vallja Roger testvér. – A szegénység önmagában még nem erény.” Szívesebben beszél a javak közös elosztásáról, amely „nem zárja ki a szegénység lehetőségét”. Szorgalmazza viszont az egyszerű életmódot: az egyszerűség elválaszthatatlan az örömtől és az irgalmasságtól, s ez a három szó foglalja össze a nyolc boldogság tanítását. Öröm nélkül az egyszerűség rideg szigorúsággá változhat. Irgalmasság nélkül pedig mások fölötti ítélkezéssé torzulhat.

Ugyanígy kerülnek az engedelmisség szót is. A fogadalomtételkor a testvérek arra kötelezik magukat, hogy elfogadják: a közösségen belül egyvalaki a közösség szolgájaként azt a lelkipásztori szolgálatot vállalja, hogy folytonosan megújítja a közösséget a testvérek között. Roger testvért nem a közösség élén állónak tekintik a testvérek, sokkal inkább annak közepén látják, ő együtt folytatja a keresést a többiekkel.

A taizéi közös imák alapvető felépítése a monasztikus zsolozsmák sok évszázados hagyományát követi. A zárándokok számának növekedése, az általuk beszélt nyelvek és kulturális eredetük különbözősége azonban változtatásokhoz és egyszerűsítésekhez vezetett. A szentírási olvasmányok szükségszerűen rövidek, hiszen több nyelven olvassák föl őket. Minden nap litániaszerű könyörgést végeznek a hagyományos liturgia mintájára. Minden kért más nyelven énekelnek.

A taizéi énekeket kezdetben szükségmegoldásként találták ki azért, hogy együtt énekelhessen a sok, különféle nyelvet beszélő ember. Egy párizsi zenész segítségével a közösség lassan kialakította az éneklésnek azt a módját, amely „egyszerre meditatív és népszerű”. Ezek az énekek egyetlen rövid, latin vagy más nyelvű mondatból állnak. A szöveg könnyen megjegyezhető, a dallam könnyen megtanulható. Kánonszerűen, hosszasan ismételnék egy-egy dallamot, amelyhez nagyobb tömegek is könnyen tudnak csatlakozni. A sokszor ismételt szentírási szövegek, egyszerű énekek lassan olyan intenzíven átjárják az embert, hogy sokszor aztán a szíve mélyén önkéntelenül is tovább visszahangoznak.

„Imádságuk, ki tudja, mióta, nem más, mint egyszerű, de folyamatos hívogatása Isten jelenlétének. Az ilyenfajta imádság öntudatlanul is folytatódik a munkában, a mozdulatainkban, beszélgetéseinkben, mindenben” – vallja Roger testvér.

A csend igen fontos szerepet játszik a taizéi imádságokban. Ezt nagyon lényegesnek tartják, hiszen az emberi szavak mindig szegényesek maradnak.

A testvérek soha sincsenek mindnyájan együtt Taizében, hiszen a világ különböző részeinek szegénynegyedeiben elszórva vannak fraternitásaik. Taizé ma két egymást kiegészítő formában van jelen Észak-Amerikában: a testvérek ott élnek New York központjának egyik szegénynegyedében, ahol főleg Puerto Ricó-iak laknak. És időről időre részt vesznek azoknak az ifjúsági találkozóknak a megszervezésében, amelyek a bízalom zárándokútjának részeként összefogják Kanada és az Egyesült Államok különböző vidékein élő fiatalokat.

Nem sokkal azután, hogy néhány testvér Észak-Amerikában letelepedett, a közösség figyelme Latin-Amerika felé fordult. Néhány testvér Brazíliában telepedett le, azóta ott élnek. Egész Brazíliából érkeznek hozzájuk fiatalok, hogy egy-egy napot imádságban és elmélkedésben töltsenek el.

Mindegyik fraternitásban van egy kis kápolna, ikonokkal és mécsesekkel díszítve, s – a helyi katolikus püspök engedélyével – ott őrzik az eukarisztiát is.

A fraternitások mindig ideiglenesek. Az éveken át azonos helyen működő fraternitások létjogosultságát is újra meg újra felülvizsgálják. A fraternitásokban élő testvérek váltják egymást, s egy idő után visszatérnek Taizébe. Ázsia több országában is éltek test-

vérek. Kalkuttában, Dakkában, Banglades fővárosában, Szöul és Tokió szegénynegyedeiben és máshol is.

Taizének van képvisellete Rómában és az Egyházak Ökumenikus Tanácsában is. Kelet-Európában nem működik fraternitás, de gyakran keresik fel a testvérek ezeket az országokat is.

„Nincs olyan napja az életnek – mondja Roger testvér –, amikor már a fölkeléstől kezdve ne töltsen el a csodálkozás Isten iránt, aki oly különböző utakon vezet bennünket.”

1980-tól kezdtek el az év végi európai találkozók szervezését, melyek a bizalom zarándoklatának nagy állomásai. Ilyenkor az egyházi vezetőkön kívül a politika felelős vezetőit is meghívják közös imáikra. Az első évben az Egyesült Államok és a Szovjetunió képviselői Genfben folytattak leszerelési tárgyalásokat. Roger testvér elhatározta, hogy megpróbál találkozni mindkét féllel. Egyetlen kikötése volt: csak úgy tárgyal az egyik fél képviselőivel, ha találkozhat a másikéval is. Akkor nem, ám 1983 áprilisában Madridban sor került egy hosszabb beszélgetésre először a szovjet, majd az amerikai nagykövettel. A találkozón – ahova minden földrésről származó gyermekeket vitt magával – az államfőknek szóló üzenetet adott át a nagyköveteknek.

A horizont kitágul...

Roger testvér a mai ember számára alapvetően fontosnak tartja azt, hogy tudjon meghallgatni másokat. Ez a magatartás különösen fontos az egyházközösség misztériumában. Ma sok keresztény felfedezi, hogy az egyház ott kezdődik, ahol ki-ki él. Minden lakás, a legszegényebb szoba is „családegyházzá” válnak, az imádságnak és az alázatos meghallgatásnak helyévé.

A keresztények hivatásához hozzátartozik, hogy ne zárkózzanak be önmagukba. Aki Krisztust követi, az a szeretetet választja. S a szeretet néha azt jelenti, hogy együtt szenvedünk másokkal. Nem az emberiséggel általában, hanem azokkal, akiket Isten ránk bízott.

„Ha Isten arra hív, hogy másoknak útítársai legyünk, akkor ajándékoz nekünk olyasvalakit is, aki bennünket kísér együttérző

szívvel. A magam részéről nem tudnék nélkül élni” – mondja Roger testvér.

Taizé priorja bízik benne, hogy az egyház horizontja kitágul. „Az egyház sok utat végigjárt már keresésben. Az újjászületés folyamata igen sokáig tart.”

Ő egyetlen családnak látja az emberiséget, amely sokféleképpen szétszakadozott. Az egyház azonban az emberiség szívében bizalmat és kiengesztelődést teremthetne.

Ami a keresztények közti kiengesztelődést illeti, abban jelenleg azt tartja Roger testvér a legfontosabbnak, hogy mindenki a saját bensejében járja végig a kiengesztelődés rejtett útját: „Anélkül, hogy bárkit is megtagadnánk, a szívünk mélyén engeszteljük ki egymással az Isten szavára hallgató figyelmet, amelyet a reformáció egyházai annyira szeretnek, s az ortodox egyház lelkiességének kincseit és a katolikus egyház közösségének karizmáit, s legyünk készen arra, hogy a hit titkának bizalmat ajándékozzunk.”

Meg van győződve arról, hogy egy kis embercsoport is képes arra, hogy a történelmi folyamatokat megfordítsa, ha a reménytelenség ellenére is kitart a reményben. Az embereknek elsősorban a gyanakvást kell legyőzniük magukban, vagyis „azt a lehetőséget, hogy félremagyarázhatjuk a másik szándékait. Ma már nincsenek ugyan főinkvizítorok, de az inkvizíciós hajlamú kisemberek igen jól értenek ahhoz, hogy különböző megbélyegző címkéket ragasszanak mások homlokára vagy szívére”. A gyanakvás leküzdésére Roger testvér nem lát más utat, mint a megbocsátást.

Arra a kérdésre, miképpen fog folytatódni Taizé, a priornak nincs más válasza, mint hogy továbbra is kitart a fiatalok mellett, akik ezrével keresik fel a Dombot. Közösségük feladata a vetés, nem az aratás. Taizé minden időben a közösség Krisztusára mutató jel kíván maradni a világban.

Felhasznált irodalom

Roger testvér, *Taizé forrásai*. Budapest 1997.

Spink, Kathryn, *Roger testvér - Taizé alapítója*. Budapest 1989.

Teréz anya – Roger testvér, *Az imádság mint üdítő forrás*. Szeged 2001.

Roger Schutz

CSATLAKOZZUNK A SZEGÉNYEK VILÁGÁHOZ

Szegénység szeretet nélkül: árnyék fény nélkül

Ez a szó: szegénység, bántó kifejezés. Amikor Taizé *Reguláját* írtam, alig mertem használni, nem illett a tollamra. Arra gondolva, hogy a szegénység szelleme mindenek előtt egyszerű és szívből fakadó osztozást kíván, inkább az anyagi javak közösségére való elkötelezettségéről beszéltem, amely – lehetőleg – a szegénységig terjedjen.

Gyakran érvényesül az a puritán nézet, hogy legyünk szegények, valahogy úgy, hogy legyünk szürkek; holott e mögött a szürke mögött anyagi tartalékok húzódnak meg. Ha a szegénység szelleme a szomorúsággal és komorsággal egyenlő, vajon megfelel-e a Hegyi Beszéd első boldog-

ságának? A szegénység szelleme nem más, mint az öröme annak az embernek, aki Istenben vetette bizalmát. S ez az öröm külső jelekben is kifejezésre jut.

Miért nem figyelünk fel azoknak a munkásoknak a reagálására, akik csak nagy nehezen viselik el az evangéliumnak ezt a nyelvét? Azt gondolják, hogy a keresztények idealizálják a szegénységet, hogy alsóbbrendű helyzetben tartsák a munkásosztályt és alávetésük a kizsákmányolóknak. Meg kell értenünk azt az emberi és szociális előrehaladás utáni vágyat, amely ezeket az embereket sarkallja.

A „szegények egyháza” kifejezés ma-napság sokakat foglalkoztat. Föl akar rázni

minket, új öntudatot akar adni az evangélium egy követelésével kapcsolatban. Örülünk, hogy olyan kompromittáló jelenségre mutat, amely csak időleges. Azonban ennek a kifejezésnek csak nevelő és teljesen átmeneti értéke van: az Egyház mindenkié, még ha a szegényeknek különleges helyük is van benne.

Egyre többet hallatszik a keresztények között a szegénységre való felhívás. A fiatal nemzedékek könyörtelenek a jólét minden megnyilatkozásával szemben. Ezeknek a világban élő fiataloknak erős kritikája tiszta szándékból fakad, de tudnunk kell, hogy ha lemondásról van szó, ez nemcsak az anyagi javakra vonatkozik. Az a tény,

hogy kevés dologgal rendelkezünk, még arra készíthet minket, hogy másfajta biztonságot keressünk, másutt és tudunkon kívül; például uralkodni akarunk mások lelkén, saját kategóriáinkba akarjuk kényszeríteni őket.

A szegénység szelleme átöleli a lét egész teljességét. A szegénység külső jelei nem elegendők; nem akadályozzák meg azt, hogy emberi ambíciókat tápláljunk, hatalmi vágyat, a társainkon való uralkodás kívánságát, amit a külső látszat álcáz csupán.

Ha olyan eszményt tűzünk ki, amely elérhetetlen egy jólétben élő társadalomban, állandó konfliktusba kerülnek azok, akik az evangélium szerinti szegénységben akarnak élni: az elérhetetlent kívánják megvalósítani. Az evangélium a személyiséget nem rombolja le, csupán egészséges nyugtalanságot akar felkelteni. A lehetetlen követelés krízisbe vezet. Vannak olyan indítások, amelyek e belső konfliktusban gyökereznek.

Bizonyos körökben nem neojanzenizmus feléledésének vagyunk tanúi?

Ha a szegénységre való elkötelezettség a kényszer szellemével párosul, nemcsak hogy nem épít, hanem a benne lévő keserűséggel rombol. Akik szegénységi fogadalmat tettek, ne feledkezzenek meg a családapákról és családanyákról, akiknek gyermekeikről kell gondoskodniuk. A mi szükségleteink nem azonosak az övéikkel. Ez terhet jelenthet az ő számukra, és fogadalmainkat érthetlenné teszi számukra. A barátságátalanul szegény lények ijesztők.

Bárcsak ne keményedne meg a szegénység lelkülete, bárcsak ne elítélés fakadna belőle! Bárcsak ne magasztalnák az egyik boldogságot a többi rovására! A lelki szegény szelíd. Jahve szegénye marad, és egyedül Istentől függ a mában is.

Ezeket a területeken elengedhetetlen, hogy megőrizzük az egyensúlyt. A szegénység szeretet nélkül semmi, árnyék fény nélkül. Aki felebarátja fölött a szegénység nevében gögősen ítélkezik, bizonyos lehet, hogy tévedésben él.

Az első boldogság megvalósítása _____

A szegénység szelleme állandó valóra váltást kíván. Az északi félgömbön állandó jelenség a gazdasági felemelkedés és a gazdasági haladás. Ezért nagyon gyorsan elmennek amellett, hogy sok szegény él szerte a világon. A szegénységet a múlténnak tartják.

Pedig a déli félgömbön élő szegények világa a nyugati keresztények előtt Isten figyelmeztetése lehet, amely segíti őket abban, hogy ne zárkozzanak el jómódú társadalmukba, hanem szabadítsák ki magukat az önelégültség folyamatából, amely jellemző minden előregedett társadalomra. Ezért fontos, hogy az ökumenizmus szellemében a szegények világához kapcsoljuk magunkat. Máskülönb a két világ találkozási apokaliptikus megrázkódtatással válhat a népesség emelkedése miatt, amely a déli félgömbön napról napra csak erősödik.

A nagy feszültségeknek ebben a korszakában az aggiornamento, a korszerűsödés feltétlenül szükséges. Jóval több ez, mint felületi korszerűsítés: lelki magatartásunk szorult rá a legmélyebb reformokra, mind a gondolkodás, mind az emberi elkötelezettség szintjén. Hogy erre eljussunk, Krisztus szegényei jönnek segítségünkre. Létezésük gondolkodásunk átalakítására készít minket.

A velük való kapcsolat lehetővé teszi, hogy önmagunkat háttérbe szorítsuk. A velük való kapcsolatban átalakulunk, különben fennáll a veszély, hogy túl aktív és az emberi tevékenységek circulus vitiosus-ába zárt keresztény közösség kialakulását segítjük elő nyugaton.

Hogy a szegényekkel kapcsolatban valamennyien, különböző felekezetekhez tartozó keresztények együttesen teljesítsük aggiornamentónkat, az első boldogságot két lépésben valósíthatjuk meg:

A szegénység szellemét kell újra megtalálnunk a velük való kapcsolatban. Kapunk kell, mielőtt adnánk, helyünkön maradvá, vagy hozzájuk menve. Fedezzük fel újból az Isten gondviselésének értelmét.

Dolgozzuk ki az ökumenizmus szociális tanítását; találjunk közös nevezőt, hogy valamennyien együtt, közösen találkozzunk a szegények világával.

Nem túlzás azt állítani, hogy az ökumenizmus egyik erővonala a szegények világán halad át.

Éljünk a szegénység szellemében _____

Isten Izraelében volt egy közösség: Jahvé szegényeinek közössége. Isten színe előtt éltek, mindentől megfosztva, s várták a Messiás eljövételét. Egész létükkel az ígért közelgő beteljesedésére vártak. Anyagi javakat gyűjteni annyi lett volna, mint meghazudolni reménységüket. Szűz Mária is ehhez a közösséghez tartozott. Készenlétben, az Urat várva hűséges szívvel tudta kimondani az „igen”-t.

A világon ma élő sok nyomorult, szenvedő közt sokan vannak, akik Krisztus szegényeinek közösségébe tartoznak. Többkérésesebb intenzitással újra jövételének várában élnek. Akik szolidaritást akarnak vállalni velük, az egyik legnagyobb evangéliumi kincset találják meg náluk: az Isten gondviselése iránti érzéket, amit elveszítettek a nyugati keresztények, akik elfásulnak a fejlődés gyorsulásában. A szegénységgel való kapcsolatban biztosan újra érzéket nyerünk az iránt, hogy mi a sürgető; ugyanakkor azonban újra rátalálunk a várakozás lendületére, s ezáltal képesek leszünk megérteni azt, amit eltompult lelkünk nem tudott fölfogni.

A szegénység lelke, a mindentől megfosztottság annyit jelent, hogy gyöngék vagyunk azzal együtt, aki gyöngé, és engedjük magunkat fölemelni a bukások napján. Ki gyöngé – közel vagy távol, nagyon távol a világon, hogy én ne lennék gyöngé? Ki esik el – saját vallásom közösségében vagy más felekezetben –, hogy én ne akarnék elébe menni? Nemde nagyon hosszú ideig

azt gondoltuk, hogy a szolidaritást csak saját vallási közösségünkben kell megvalósítani, s ne érdekeljen bennünket ennek vagy annak a gyöngésége, aki egy másik felekezetben él és elbotlik?

A szegénység szelleme egyszerűséget kíván az ideiglenes javak használatában. Az Istennel való kapcsolatunk ezáltal szabadabbá válik. Fogadjuk el egyszerűen azt, amit ma kapunk, és ne engedjük a kísértésnek, hogy tartalékokat halmozzunk föl.

A pusztában Izrael népe el akarta tenni az égből hullott mannat másnapra, de az megromlott.

Ha az embert a szegénység szelleme járja át, csupán Istentől függ. Szegények vagyunk, ügyességünket, szegényes eszközeinket tekintve: de Ő az, aki eltölt minket. Mindenféle biztonságot halmozni annyi, mint meghazudolni bizalmunkat. Ha mindezt elhagyjuk, Isten keresésében élünk s csak őbenne van megingathatatlan biztonságunk.

Legtöbbünk számára megvalósítható-e másként az első boldogság, mint hogy szerényen élünk az anyagi javakkal és állandóan az Istent keressük?

Igaz, hogy sok ezer ember lelkében, akik szegénységi fogadalmat tettek, radikálisabb felszólítás hangzik. Mivel szegénységük nem ítélt el senkit, a világiak előtt is feltárul ennek értelme: nem más ez, mint Krisztus újra jövételének várása és szolidaritás a világon élő összes emberrel, akiknek nincs meg a mindennapi kenyerrük. Együttal ez a keresztény lelkiismeret szava is azokkal szemben, akik visszaélnék a föld javaival. Az ember azért kapta a földet, hogy szolgálatába állítsa. A szabadság eszköze, nem pedig mások szabadságának megsemmisítésére való.

Dolgozzuk ki az ökumenizmus szociális tanítását _____

Az ökumenizmus abban a veszélyben van, hogy megreked nyugati kereszténységünk körülményei között. Aki ismeri, milyen sok hatalmi viszály volt már keresztény társadalmunkban és milyen sok harc folyik ma is, bizonyos megbékülések ellenére is, az előtt felvetődik a kérdés: nem vagyunk-e nagyon messze attól, hogy megtaláljuk a munkateret, ahol kiemelkedhünk gondolkodásunkból, hogy megtaláljuk az utat a kibékülés felé?

Ma az emberiség kétharmad része éheznek. Mi pedig, akiket a jólét és a bőség már-már fásulttá, szkeptikussá, lelkileg érzéketlenné tesz, készek vagyunk-e arra, hogy megosszuk másokkal a bennünket elárasztó anyagi és szellemi javakat? Tudjuk azt, hogy Dél-Amerikában a nők, a gyermekek sokszor olyan feltételek között élnek, hogy azt még háziállataink számára sem fogadnánk el? Kivesszük majd a részünket azokból a nagy erőfeszítésekből, amelyek ennek következtében a kereszténységre várnak?

Ott vannak előttünk Krisztus szegényei: elkérgesedett lelkiismeretünk közömbösen áll velük szemben. Siessünk eléjük, dolgozzuk ki közösen az ökumenizmus szociális

tanítását, amelynek ilyen fejezetei lennének: osztozzunk, működünk együtt, csatlakozzunk, vegyünk részt az emberiség előrehaladásában.

Ma többet kívánnak tőlünk, mint nagylelkűséget és lemondást. A világ nyomorultjaival való közösségvállalás egyúttal annyit is jelent, hogy részt veszünk a világ küzdelmében a nyomor ellen.

Hogy a Harmadik Világ felemelkedhessen, technikai felkészültségre van szüksége. A jó szándék nem elég. A megindulás előtt brutális korlátok állnak. Tőlünk azt várják, hogy mindenekelőtt vegyük ki részünket az emberiség előremozdításából ott, ahol vagyunk, és tegyük lehetővé a Harmadik Világ fiataljainak – különösképpen hazájukban, hogy képzettséget szerezhessenek, s így saját maguk váljanak hazájukban a fejlődés elősegítőivé.

Ha csak maguk a keresztények képesek lennének valóra váltani Péter apostol szavait: „aranyam és ezüstöm nincs” (ApCsel 3, 6), nincsenek tartalékaim, nin-

csen fölöslegem; sok történelmi fejlődés iránya másként alakulna. Ez maga elég lenne ahhoz, hogy nagyobb igazságosság valósuljon meg a földön. A felnövő nemzedékek eltávolodnak tőlünk, keresztényektől, akik oly szívesen beszélünk az Istenbe vetett bizalomról, s közben állandóan arany és ezüst tartalékok kellenek nekünk.

Testvéri közösség csak az anyagiakban való látható közösséggel együtt van. Ezért borítja föl majd egy napon elviselhetetlen szakadás a nyugati világ egyensúlyát, ha nem törődünk azzal a kétmilliárd emberrel, akiknek szegénysége egyre nő, ha nem igyekszünk megosztani kenyerünket alázatos, de mégis hatékony tettekkel.

A kenyérosztás az evangélium valósága. Félünk attól, hogy megfosztjuk magunkat biztonságunktól. Pedig azoknak, akik ráléptek erre az útra, tapasztalniuk kell: a mindennapi kenyér mindig megadatik nekik. A szétosztás mindennap valósággá teszi a mindennapi kenyérért való imádságot: megadja, hogy belépünk az átmeneti álla-

pot lelkületébe, a nyolc boldogság gyermeki lelkületébe.

Ilyen szociális tanítás megvalósításával az ökumenizmus óriási mozgatóereje kerül hatalmunkba. Ilyen tettel Nyugat különszakadt keresztényei szoros együttműködésben egyesülnek, és kapcsolatba jutnak a déli félgömb szegényeivel.

Ha egyesülünk, hogy emberi felemelkedést vigyünk azoknak az embereknek, akik ezt nem tudják remélni, méltók leszünk a világon élő megkereszteltek közös hivatásához. Messze távolodunk a múlttól, süket hatalmi viszállyainktól, be nem vallott vágyainktól, hogy nekünk legyen igazunk másokkal szemben. Viszont azok, akikkel megosztjuk kenyerünket, százszorosan visszaadják azt, amit mi próbáltunk adni nekik: visszaadják látható egységünket, amit a szolidaritás közösen véghezvitt cselekedeteiben találtunk meg.

(Részlet Roger Schutz *Az egység sodrában* című írásából)

Wildmann János

A reformzsinat üzenete (10)

EMBER, CSALÁD, KULTÚRA

A *Lumen gentium* ismertetésénél szó volt az egyháznak mint *Isten népe* két tulajdonságáról, *történelmiségéről* és *közösségi jellegéről*. Az Isten népe teológiája a lelkipásztori konstitúcióban bontakozik ki a maga teljességében. Az egyház itt úgy jelenik meg, mint az adott történelmi korba inkarnálódott szeretetközösség, amelynek az adott korhoz van küldetése, és amely tevékenysége révén összekapcsolódik az egész emberiséggel. Az egyház ugyanis „az evilági társadalom tagjaiból áll, emberekből, akiknek az a hivatásuk, hogy már az emberiség történelme folyamán Isten gyermekeinek családját alkossák. [...] Így az egyház egyszerre »látható gyülekezet és kegyelmi közösség«; együtt menetel az egész emberiséggel, a földi sorsban osztozik a világgal és kovásza vagy éppen Lelke a társadalomnak” (GS 40). A világ pedig, amelyben az Isten népe feladatát teljesíti, azonos a történelemmel, a civilizációval, és magában foglalja az emberek valamennyi földi tevékenységét. Krisztus testének eme inkarnációja, mint láttuk, fölértékeli a világot: az egyház nem arra törekszik többé, hogy hatalma legyen a világ fölött, hanem hogy maga is cselekvő legyen ebben a világban és megmutassa a világnak végső értelmét.

A világ új teológiája azt is jelenti, hogy az egyház feladata egyrészt nemcsak Krisztus missziós parancsára vezethető vissza, hanem magára az emberre is, amire a következő bekezdésben kitérünk. Ezért elfogadhatatlan az egyház tevékenységének bizonyos ceremóniákra történő leszűkítése, mintha az nem is érintené a világot, és a vallás ilyen értelemben csupán magánügy lenne. Másrészt a katolikus egyház „arról is szilárdan meg van győződve, hogy ő maga sok és sokféle segítséget kaphat a világtól az evangélium útjának egyengetéséhez”. Kettejük *kapcsolata és párbeszéde* azonban nem nélkülözheti a közös *alapot és kiindulópontot*, mindazt, amit a konstitúció a megelőző fejezetekben „a személy méltóságáról, a közösségről, az emberi tevékenység mélyebb értelméről” mondott (SG 40). A negyedik fejezet ezen az alapon – a megelőző három fejezet tematikájának megfelelően – vázolja fel

az egyház és a világ kölcsönös érintkezésének és segítségnyújtásának főbb szempontjait.

Mit nyújthat az egyház a mai embernek? Mindenekelőtt azt, hogy feltárja előtte „*léte*nek értelmét, vagyis az emberre vonatkozó legalapvetőbb igazságot”, amelyetől épp az ateizmus fosztja meg. „Az ember mindig is tudni akarta, legalább homályosan ismerni, hogy mi az értelme életének, tevékenységének és halálának. Már az egyház jelenléte egymaga is eszébe juttatja ezeket a kérdéseket, amelyekre viszont teljesen kielégítő feleletet csak Isten ad”, mert egyedül „ő képes kielégíteni a szív legmélyebb vágyait”. A Krisztusban történt kinyilatkoztatásra támaszkodva „tudja megóvni az egyház az *emberi természet méltóságát* a végleges elméletektől, amelyek például hol nagyon kevésre, hol meg túl sokra értéklik az ember testét”. Krisztus evangéliuma alapján az egyház „minden változatban elutasítja a szolgaságot, amely vég-elemzésben a bűn következménye; szentül tiszteli a lelkiismeret méltóságát és döntési szabadságát [...], hirdeti az ember jogait”, amelyet megóv „a hamis autonómia minden változatától. Kísért ugyanis az a vélemény, hogy személyiségünk jogait csak akkor birtokolhatjuk teljes mértékben, ha függetlenítyük magunkat az isteni törvény minden előírásától. Csakhogy ez az út a személyi méltóságnak nem a megőrzéséhez: a megsemmisüléshez vezet” (GS 41).

Mit adhat az egyház a társadalomnak? Mindenekelőtt az *egység jelét*, hiszen „az egyház Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének” (LG 1). Az egyház nincs hozzákötve „semmilyen kultúrához, semmilyen politikai, gazdasági vagy társadalmi rendszerhez. Éppen emiatt az egyetemessége miatt lehet a legszorosabb összekötő kapocs a különböző csoportok és nemzetek között”.¹ Igaz, az egyház küldetése nem politikai vagy társadalmi jellegű, mert Krisztus „vallási természetű célt tűzött ki eléje. Ámde éppen ezzel a vallási küldetéssel jár együtt az a feladat, az a fény és az az erő, amely jó szolgálatot tehet, hogy az emberek közössége az isteni törvény

szert épüljön fel és legyen szilárd. Ennek értelmében létesít maga az egyház is olyan intézményeket, amelyek mindenki, de különösen a nélkülözők szolgálatára vannak. Amikor az egyház „elismeri mindazt a jót, ami korunk lendületes társadalmi mozgalmában jelentkezik, különösen az egység felé való fejlődést, az egészséges szocializálódás és a társadalmi meg a gazdasági összefogás folyamatát”, akkor rámutat arra a magasabb elvre is, amelyek végső soron át kellene hatnia a társadalmi és politikai életet, ez pedig a szeretet.

Milyen segítséget nyújthat az egyház az ember világi tevékenysége szempontjából? A zsinat buzdítja a keresztényeket, „hogy igyekezzenek hűségesen teljesíteni földi feladataikat, mert ezt kívánja tőlük az evangélium”. Helytelen, ha a hívők úgy vélik, mivel „nincs itt maradandó hazánk, hanem az eljövendőt keressük”, ezért „elhanyagolhatják az világi szolgálatát”; tévednek azonban azok is, akik „abban a tudatban merülnek földi teendőikbe, hogy azok egészen idegenek a vallási élettől... Korunk súlyos tévedései közé kell számítani ezt a sokaknál tapasztalható hasadást a vallott hitük és a mindennapi életük között”. A hívők kötelessége, hogy „igyekezzenek tökéletes jártasságra szert tenni a maguk munkakörében. Szívesen dolgozzanak együtt az azonos célokért fáradozókkal”, „ne késlekedjenek a szükséges kezdeményezésekkel és a megvalósítással” (GS 43). Ez a gondolat tér vissza a konstitúció későbbi, például a gazdasági vagy politikai élet kérdéseit tárgyaló fejezeteiben is (v.ö. GS 72 és 74). A dokumentum azonban figyelmeztet, hogy ha „a dolgok keresztény szemlélete ajánl egyeseknek valamilyen megoldást”, más hívők „egészen jogosan...nem kisebb őszinteséggel másképp vélekednek ugyanarról a dologról” (hasonlító GS 75/4). Az ilyen esetekben „senkinek sem szabad az egyház tekintélyét a maga véleményének támogatására lefoglalnia. Mindig az őszinte párbeszéd útján iparkodjanak magukat a másikkal megértetni, a kölcsönös szeretetet gyakorolva és a közjóval törődve mindenekfelett”. A cikkely utolsó bekezdése egy váratlan újdonsággal szolgál. Első ízben vallja meg ennyire hivatalosan és ünnepélyesen a világnak hibáit és gyengeségeit az egyház, az ezek ellen való küzdelem pedig valamennyi hívő kötelességének tekintik: az egyház „nagyon jól tudja”, hogy „az évszázadok során” nem állt mindig hivatása magaslatán, de korunkban is érzi, „hogy milyen nagy az ellentét az általa hirdetett üzenet és azoknak emberi gyarlósága között, akikre az evangélium van bízva. Bárhogyan ítéli is majd meg a történelem ezeket a fogyatékoságokat, nekünk kötelességünk tudni róluk és elszántan küzdeni ellenük, nehogy gátolják az evangélium terjedését” (GS 43).

Váratlan maga a következő cikkely is, mert ebben az egyház nem a világ megszokott tanítójának szerepében jelenik meg, hanem mintegy diákként, akit maga a világ tanít. Mit köszönhet ő maga az emberiségnek? Mindenekelőtt a kultúra értékeit, hiszen „az egyháznak is javára válik a múlt századok sok tapasztalata, a természettudományok haladása és a kultúra különféle formáiban rejlő gazdagság; ezek által [...] új utak nyílnak az igazság felé”. Ide tartozik a népek fogalmi és nyelvezeti gazdagsága, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyház mindenki számára megfogalmazhassa Krisztus üzenetét. Isten egész népének feladata az, főleg a pásztoroké és hittudósoké, hogy kutasák és értelmezzék „korunk sokféleféppen felhangzó szavát”. Ezen túlmenően a társadalomban is megjelennek az *egység különfajta formái*, amelyek az egyházat is gazdagítják. Akik ugyanis „előbbre viszik az emberi közösség ügyét a családi, kulturális, a közgazdasági valamint a nemzeti vagy nemzetközi politikai élet terén, azok Isten terve szerint nem csekély szolgálatot tesznek az egyházi közösségnek is”. Végezetül, anélkül, hogy a dokumentum bővebben kifejtené, „az egyház megvallja, hogy sok hasznot merített és meríthet még ellenségeinek és üldözőinek támadásaiból is” (GS 44). Itt minden bizonnyal arról van szó, hogy ezek a támadások az egyházat állásfoglalásra, mondanivalója tisztázására serkentik, „gyakran tűz, rombolás és könnyek által megszabadítják az egyházat fölületessége ballasztjától, illúziói kötelekeitől”.²

„A világ nem az egyház konkurenciája többé, hanem inkább anyaga”³, amelyben létezik és amelyet meghív a kiteljesedésre: „Urunk a célja az emberi történelemnek, az a pont, amelyben a történelem és a civilizáció vágyai találkozhatnak, ő az emberiség középpontja, minden szív öröme és sóvárgásainak beteljesedése” (GS 45).

A gyümölcsöző házasság

Talán egy kérdés sem érintette a zsinaton oly közvetlenül a világiakat, mint a *Gaudium et spes* második részének a házassággal és családdal foglalkozó első fejezete. Itt magának a zsinatnak a világiakkal kapcsolatos tanítása mé-

rettetett meg: *biztosítja-e az egyház a laikusok cselekvési szabadságát konkrét területeken is*, ott is, ahol eddig az egyházi túlszabályozás volt a jellemző, vagy csak elvileg, az általánosság szintjén ismeri el nagykorúságukat és felelősségüket. Talán mondani sem kell, hogy a zsinaton a konzervatív és haladó tábor összecsapásai a házasság és család kérdésében a legdrámaibbak közé tartoztak. Az előző kisebbségben volt és a korábbi negatív, tiltó, szigorú szemléletet akarta érvényesíteni, nem riadva vissza attól sem, hogy egyszerűen megkísérelje megakadályozni a vitát, vagy már a dokumentum egyes részeinek a plénumon történő elfogadása után is módosító javaslatokat csikarjon ki a pápa titkárságától, amelyeket a „szent engedelmség” jelszavával kívánt a többségre kényszeríteni. A haladó tábor azt vetette az előző szemére, hogy nem veszi észre az idők jeleit, fűtülly a házastársak és szülők felelősségére. Márpedig „komolyan kell venni a mai embert problémáival együtt, ha azt akarjuk, hogy ez az ember is komolyan vegye a zsinat üzenetét”.⁴ Az egyház nem vállalkozhat arra, hogy örök érvényű recepteket adjon a házastársaknak vagy általában a mai embernek a kultúra, gazdaság és politika területein, hanem csak arra, hogy Krisztus fényét vetítse rá az emberi tapasztalatokra, és azt kérje, arra buzdítson, hogy „ez a fény vezesse Krisztus híveit, ez adjon világosságot minden embernek, akik erre a sok bonyolult kérdésre választ keresnek” (GS 46).

A házasság alkotmánya

„Az egyes személy sorsa, valamint az emberi társadalom és ezen belül a keresztény társadalom jóléte is, erősen függ a házastársi és a családi közösség kedvező helyzetétől.” A házasságnak és a családnak ezt a központi jelentőségét korunk talán még inkább tudatosíthatja az emberekben, amennyiben *előtérbe kerül személyes jellegük* és háttérbe szorulnak másodlagos funkcióik (pl. a család mint gazdasági egység). A társadalmi átalakulás azonban nemcsak „e szeretetközösség megbecsülését és az élet tisztelétét” segíti elő, de *számos veszélyt* is rejt magában, amelyek ezen intézmények méltóságát csorbitják. Ilyenek „a többnejűség, a válási járvány, az úgynevezett szabadszerelem és egyéb erkölcsi eltévelyedések”. A hitvesi szerelmet pedig „gyakran megszentelteleníti az önzés, a gyönyörhajtás és a meg nem engedett fogamzástól” (GS 47). Fontos epizód, hogy az előkészítő bizottság nem fogadta el azokat a benyújtott módosító javaslatokat, amelyek a „fogamzástól magatartásformákat” is egyszerűen a fenti veszélyek közé sorolta volna. A dokumentum ezen a helyen csak azokat említi, amelyek nem megengedettek, mert „a házastársi szerelem méltóságával és sajátosságával ellentétesek”.⁵ Megemlíti ugyanakkor a szöveg a méltatlan gazdasági, társadalomlélektani (pl. médiák) és közéleti viszonyokat és a túlnépesedést, amely maga is fölveti a születésszabályozás kérdését.

A korábbi egyházi állásfoglalásokkal szemben, amelyek a házasságot a mai embertől idegen jogi kategóriákban írták le (pl. mint szerződést, vagy hangsúlyozták a házastárs testéhez való jogot) és amelyeket a zsinaton egy elszánt csoport nem egyszer kísérelt meg újra érvényre juttatni, a konstitúció szerint a *házasság „élet- és szeretetközösség”*. Ez a közösség „a Teremtő műve, a maga törvényhozásával ő szabályozza, és a házassági szövetségkötés, vagyis a személyes és visszavonhatatlan beleegyezés hozza létre. Így egy, az Isten rendelése folytán szilárd intézmény keletkezik – még a társadalom nyilvánossága előtt is – abból az emberi aktusból, amellyel a házastársak egymásnak adják önmagukat és elfogadják a másikat; ez a szent kötelék pedig – mind a házastársak és gyermekek, mind a társadalom érdekében – már nem függ az emberi döntéstől” (GS 48). Amikor a zsinat a házasság intézményét a Teremtőre vezeti vissza, akkor nem azt akarja mondani, hogy Isten ezt a típusú emberi kapcsolatot bizonyos erkölcsi törvényekkel önkényesen szabályozza, hanem arról van szó, hogy a házasságnak olyan alapvető törvényei vannak, amelyeket nem lehet tetszőlegesen változtatni. Ezek, Häring kifejezésével, mintegy *a házasság alkotmányát* jelentik, amely minden egyéb döntés és magatartás mércéje. Melyek ezen alaptörvény főbb pontjai?

A zsinat a korábbi teológiával összhangban elismeri, hogy a *házasságnak „javai és céljai vannak*, és ezek mindegyikétől igen nagy mértékben függ az emberi faj fennmaradása, az egyes családtagok személyes fejlődése és örök sorsa, továbbá magának a családnak és az egész társadalomnak méltósága, biztonsága, békéje és jóléte”. A zsinat előtti teológia azonban még különböztetett a javak és célok között. Ennek a felfogásnak a jelen dokumentumban azonban már nyomát sem találjuk. „A házasság intézménye és a házastársi szerelem természetszerűleg irányul utódok létrehozására és felnevelésére; ez mintegy betetőzése és koronája” (GS 48). A *gyermeknemzés, a férfi és nő*

egysége és egymás kölcsönös szolgálata már nem rangsorolható célok, mintha egyik fontosabb lenne a másiknál. A házaspár bensősége egysége és egymás szolgálata, akárcsak a hűség és a házasság fölbonthatatlansága, nemcsak az utódok érdekében fontos, hanem önmagukban követendő értékek.⁶

A következő bekezdés *speciálisan keresztény szempontból* közelít a házassághoz. Az egyház vallja, hogy „Krisztus Urunk bőségesen megáldotta ezt a sokoldalú szeretetet, amely az isteni szeretet forrásából eredt, s Krisztus és egyháza egyesülésének mintájára jött létre”. Szülőknek és gyermekeknek kötelességeik vannak egymás, sőt a társadalom iránt is. Ha azonban a feleket Krisztus szelleme tölti el, akkor ezek az *állapotbeli kötelességek*, mint a gyerekek méltó nevelése, a szülők jó példája, vagy a gyerekek részéről a szülők tisztelete és segítése, nem külső elvárásokat jelentenek, hanem a megélt szeretetközösség minden tagjának magától értetődő és önként vállalt sajátos feladatait.

Szerelem vagy gyermek?

Utaltunk már rá, hogy a régebbi teológiai felfogás szerint a nemzés volt a házasság elsődleges célja. Ágoston a házaspár közötti nemi aktust is csak akkor tartotta erkölcsileg helyesnek, ha azt minden esetben az utódok létrehozásának szándéka vezeti. A zsinat elutasította ezt a funkcionális felfogást és *rehabilitálta a házastársi szerelmet*. A hitvesi szerelmek ezek szerint teljesen emberi, személyes és az egész embert érinti. „Ez a szerelm ugyanis kimagaslóan emberi jelenség: szabadon akart vonzalomban irányul személytől személyre, a személyiség egészének javát keresi, ezért képes sajátos méltósággal gazdagítani a testi-lelki megnyilatkozásokat, s ezeket a hitvesi barátság kiváltságos mozzanataivá és jeleivé nemesíteni. [...] Az ilyen szerelm, amely emberi és isteni elemeket társít, a házaspárt önmaguknak szabad, kölcsönös, belső és külső gyöngédséggel bizonyított odaajándékozásra vezeti, egész életüket áthatja, sőt maga is tökéletesedik és növekszik önzetlen megnyilatkozásai által.” Ez a szemlélet *magát a házastársi aktust is rehabilitálja*, mert elismeri, hogy önmagában jó és értékes. „A szerelm a szoros értelemben vett házassági tettben fejeződik ki és válik tökéletessé. A bizalmas és tiszta házastársi egyesülés cselekményei tehát tiszteletreméltó erkölcsi értékek, és emberhez méltóan gyakorolva azt a kölcsönös önátadást jelzik és mélyítik el, amely által örvendező és hálás lélekkel mind a ketten gazdagítják egymást.” A zsinat a *nőt is rehabilitálja*. Az ágostoni felfogás, nyugodtan mondhatjuk, lealacsonyította a nőt, mert az aktív, életet adó férfival szemben csupán passzív befogadónak és az új élet szempontjából funkcionálisnak tekintette. A zsinat azonban hangsúlyozza, „hogy a nő és férfi személyi méltósága egyenlő”. Az új szemlélet egyáltalán nem jelenti azt, hogy a zsinat föllazította volna az erkölcsöket, hiszen az itt fölvázolt eszményt követni és „e krisztusi hivatás kötelességeiben kitartóan helytállni csak nagy erényekkel lehet” (GS 49).⁷ Ez a hitvesi szerelm azonban nem önző idill, két ember vagy egy család szép magánya, hanem feladatot is jelent, *hogy a házastársak tanúságot tegyenek a világnak hűségéről, harmóniáról, gyereknevelésről, sőt megtegyék a házasság és család érdekében kulturális, lélektani és társadalmi téren is mindazt, ami rajtuk áll.*

Hogy a zsinat nem a nemzési szándékot tekinti a házaspár erkölcsi alapjának, nem jelenti azt, amint ezt az „aktuselemző” teológusok hangoztatták, hogy megváltozott volna az egyház álláspontja a *gyermekvállalás jelentőségét* illetően. „A házasságnak és hitvesi szerelmnek a természet szerint az a rendeltetése, hogy utódoknak adjon életet és felnevelje őket.” *Isten munkatársának lenni* azonban nem azt jelenti, mondja Häring, hogy „az isteni gondviselésben bízva vakon és gondolkodás nélkül a véletlennek vagy a biológiai törvényszerűségek működésének szolgálatuk ki magunkat. Az Istenre hagyatkozás éppen akkor a leginkább emberhez méltó, ha megkíséreljük az adottságokból Isten akaratát kiolvasni”. Ugyanakkor „a felelős gyermekvállalásnak semmi köze az önkényes tervezéshez vagy a gyerekellenes születésszabályozáshoz. A keresztény magatartás »odafigyelő tisztelet«- mindenekelőtt Isten adományaira és egymásra, de a körülményekre is.⁸ Maga a dokumentum is kéri a házaspárt, „hogy fontolják meg, mi válik a maguk javára és gyermekeik javára [...]”, mérlegeljék továbbá a korviszonyokból és saját társadalmi helyzetükből adódó anyagi és szellemi létfeltételeket, végül pedig vegyék figyelembe, mit kíván a közjó a családjukban, hazájukban, sőt az egyházban is. Minderről végső fokon maguknak a házastársaknak kell döntenük Isten színe előtt.” Külön elismeréssel szól a zsinat azokról, „akik okosan és közös elhatározással nagylelkűen vállalják nagyobb számú gyermek lelkiismeretes felnevelését is.”

Az már az előbbiekből is kitűnt, hogy a keresztény házasságban is helye van a családtervezésnek, mert „a mai életkörülmények sokszor akadályozzák a hitveseket házaspárjuk harmonikus kialakításában.” A zsinattól azonban távol állt, hogy konkrét recepteket adjon a házaspárnak, csupán arra szorított, hogy a *születésszabályozás legfontosabb alapelveit* szögezze le. Negatív megközelítésben a dokumentum két dolgot említ. Egyrészt a terhesség elkerülése érdekében hosszabb időre vállalt önmegtartóztatást kifejezetten veszélyes módszernek tartja, ellentétben korábbi egyházi állásfoglalásokkal, mert ha „a bensőséges házaspár félbeszakad, nem ritkán veszélybe kerülhet a házasság egyik java, a hűség, és megsínyli azt a másik java: a gyermek”. Másrészt nemcsak veszélyesek, hanem abszolút értelemben elfogadhatatlanok azok a „tisztességtelen megoldások”, amelyek „az élet kioltását” jelentik. A magzatelhajtás is, a csecsemők megölése is szegyenletes bűntett. Ezért az első pozitív alapelv, hogy az „életet tehát a leggondosabban kell óvni, már a fogamzástól kezdve”. Másodszor tekintettel kell lenni az ember nemiségének sajátosságára és méltóságára. „Az emberi nemiség és az ember életadó képessége csodálatosan fölülte áll mindannak, amivel az életnek az övénel alacsonyabb szintjein találkozunk”. Az ember szexualitását nem lehet kizárólag a nemi ösztönre vagy biológiai törvényszerűségekre visszavezetni anélkül, hogy ne rövidítenénk meg magát az embert és méltóságát is. A szerelmi aktus és a nemzés személyes tett, az egész embert érinti. Ugyanakkor mégsem szubjektív abban az értelemben, és ez a harmadik alapelv, hogy a módszerek megválasztásánál az ember mentesülne bizonyos objektív szempontoktól. Az „eljárás mód erkölcsi jósága vagy rosszassága nem csupán a tiszta szándékon és az indítékok értékelésén múlik. Olyan tárgyi kritériumok alapján kell ebben döntenie, amelyek a személynek és aktusainak természetén alapulnak”. Negyedik alapelvként azt olvashatjuk, hogy az egyház tagjainak „nem szabad a születésszabályozás terén olyan utakra lépniük, amelyek a tanítóhivatalt az isteni törvény magyarázatában elítéli” (GS 51). Ha az embernek ezek után az az érzése, hogy a dokumentum kevés konkrét támogatást nyújt a családtervezéshez, úgy ez megfelel a zsinat szándékának. A püspökök ugyanis csak az alapelvek kifejtésére szorítottak, részben, mert nem akarták elejét venni későbbi tanítóhivataltal megnyilatkozásoknak, részben pedig, mert erre is érvényes a fent már idézett kijelentés, miszerint „minderől végső fokon maguknak a házastársaknak kell döntenük Isten színe előtt” (GS 50).

A fejezet utolsó cikkelye a házasság és család helyzete javításának feladataival foglalkozik. Hangsúlyozza az apa családban való tevékeny jelenlétének és az anya otthonmaradásának fontosságát anélkül, hogy le kellene mondania jogos társadalmi felemelkedéséről. A gyermeknevelés célja a felelősségtudó és szociálisan integrált személyiség kiművelése. A zsinat figyelemmel ezzel kapcsolatban a társadalom, az állam, a hívők, tudósok, különféle szervezetek és nem utolsósorban a papság családpszichológiai kötelességeire (GS 52).

Jegyzetek

¹ Bár mindez igaz, Yves Congar mégis az ökumenikus mozgalomban még csak keresett és remélt egység jelentőségére figyelmeztet. Enélkül ugyanis, tehetjük hozzá, nem vagy csak kevésbé meggyőzők az elmondottak. Congar Y., *Einleitung und Kommentar zum vierten Kapitel des ersten Teils von Gaudium et spes*, In: LThK 14, 397–422, itt 413.

² Uo., 419.

³ Uo. 402.

⁴ Uo. 425.

⁵ Uo. 427.

⁶ „Az igaz szeretetben növekvő egység, a kölcsönös tökéletesedés és egy a kölcsönös szolgálatra kész szeretet önmagukban értékek és nem azáltal, hogy a nemzés és nevelés céljának vannak alárendelve. A házasság egy lényegi vonásáról van szó, akkor is, ha a házasság az utódok tekintetében terméketlen. Häring, B., *Einleitung und Kommentar zum ersten Kapitel des Zweiten Teils von Gaudium et spes*, In: LThK 14, 423–446., itt 431–432.

⁷ „A zsinat szemlélete, amely a házasságban a szerelmi egyesülés jóságát és méltóságát oly nyomatékkal hangsúlyozza, sokkal jobb és elfogadhatóbb érveket szolgáltat az egész nemi erkölcsnek, mint az ágostoni felfogás, amely a házassági aktust lebecsülte, ha az nem kifejezetten a nemzésre irányult vagy a házastársal szembeni kötelezettség teljesítését jelentette. Ha a mai fiatal megértette, hogy a szerelmi aktus lényegileg visszavonhatatlan és kölcsönös egymásnak ajándékozást és egységet jelent, akkor azt is belátja, hogy a házasság előtti nemi kapcsolat értelmetlen és egy mélyebb értelemben »hamis« is; teljes egységet, »egy-teszté-válást« fejez ki ott, ahol a személyek ilyen egysége (még) nem létezik.” Häring, B., *Einleitung*, 435–436.

⁸ Häring, i.m. 439.

MÁSHOL MÁSHOL MÁSHOL MÁSHOL MÁSHOL MÁSHOL MÁSHOL

Kászoni Orbán Judith

STOCKHOLMI KRÓNKA. SVÉDKESERŰ

Az emberek többségének általában egy zord, hideg ország képe tűnik fel, ha Svédországra gondolnak. Ez azonban nem felel meg a valóságnak. Itt sincs zordabb és szélsőségesebb időjárás, mint Európa többi részén. Itt is van meleg nyár és szép hosszú ősz. A napsütésnek különösen örvendenek az északi emberek. Ez főleg akkor tűnik fel, amikor mindenütt: épületlépcsőkön, padokon, vízparton behunyt szemmel, átszellemülve napfürdőznek, mintha más világban élnének ott és akkor, bár ilyenkor még nincs is igazán nyár, csak kora tavasz... Ami viszont igazán egyedül, ami engem személyesen nagyon megragadott: nyáron van egy időszak, amikor szinte le sem nyugszik a nap... Gyönyörű és misztikus. Minél északabbra utazunk, annál jobban érzékelhető ez a gyönyörű természeti jelenség. Télen viszont már kora délután sötétedik. Sokkal korábban, mint Európa többi részén. Ettől sokan rettegnek már amikor közeleg az ősz, én viszont úgy érzem, szép és valahogy az otthonhoz való ragaszkodást erősíti az emberben. Ilyenkor az ablakokban meggyúlnak a kis lámpák. Ez sajátos szokás, onnan származik, hogy régebb, amikor még nem volt ennyire beépített az ország területe, ezek a kis fények az ablakokban jelezték, hogy abban a házban otthon vannak, s ez az eltévedt vándornak, a késő esti barangolónak megnyugvást, útmutatást, esetleg menedéket jelentett. Ez a szép hagyomány még mindig él.

Nagyon nagy az ország – s hogy ezt jobban érzékelhetővé tegyem, egy példával szolgálok: Szlovénia huszonkétszer férne el Svédország területén! Ha pedig kiterítenénk Svédországot, Európa fele elférne rajta az olasz földig. Mindennek ellenére az ország nem zsúfolt, rengeteg az erdő, a tó, a szabad terület. A természetvédelem fontos szerepet tölt be a mindennapi életben.

A katolicizmus Svédországban

Amíg az ország államvallása evangélikus volt, a katolicizmus tiltott vallásnak számított, és csak nagyon lassan kezdett – a tilalom feloldása után – fejlődni. A történelem folyamán sok katolikus templom került protestáns kézre.

1527-ben Gustav Vasa király uralkodása idején minden kapcsolatot megszakítottak a pápasággal. II. Gusztáv uralkodása alatt sokan mártírhalált haltak katolikus hitükért, például Zacharias Anthelius polgármester, akit 1624-ben végeztek ki. A harmincéves háború idején Svédországban lehetetlen volt a katolikus vallást gyakorolni. Ebben az időben Svédország a protestantizmus élvonalában állt európai vonatkozásban.

Jóval később, 1781-ben, III. Gusztáv gazdasági okok miatt szigorúan ellenőrzött bevándorlást engedett meg, ekkor kezdtek el katolikusokat és zsidókat befogadni az országba. 1783-ban, VI. Piusz pápa idején katolikus papokat is hozattak, akik az akkor már 3000 lelket számláló katolikusok lelkipásztorságát vállalták.

A szerző Kolozsváron született 1956-ban. 1988-ban Svédországba emigrált. Ott oknyomozói újságírást tanult s egy mentálhigiénés tanfolyam keretében tanulmányozta a drog- és alkoholfüggés valamint a szenvedélybetegség elméleti és gyakorlati kérdéseit. Három évig a svéd katolikus püspök megbízásából a svédországi magyarok pasztorációjában segített.

Ugyanebben az évben a pápa kinevezett egy ideiglenes apostoli vikáriust is, Oster páttert, az ő vezetésével létrehozva a katolikus vikariátust. 1837-ben szentelték az első katolikus templomot Svédország területén a reformáció után. Svéd állampolgárok nem lehettek tagjai e kezdeti katolikus egyháznak, hiszen továbbra is „veszélyes vallásnak” tartották.

Az első világháború idején kb. 5000-re nőtt a katolikusok száma. A második világháború befejezésekor nagyon sok politikai menekült érkezett Svédországba, köztük nagyon sok katolikus, így létszámuk jelentősen megnőtt, új templomok épültek nekik, papok, apácák érkeztek szolgálatukra. Megalakultak az első kolostori rendek is. Megkezdődött a katolicizmus virágzása Svédországban.

Magyarok Svédországban

Svédországban kivételesen sok magyar él, köztük magam is, Stockholmban élek a családommal együtt. Tehát itt élünk mi is, magyarok, sok más nemzetiséggel együtt. Régi időkre vezethető vissza a magyarok jelenléte Svédországban. A magyarság nem egyszerre és nem egy helyről érkezett, hanem több nagyobb hul-

lában történt a bevándorlás, és különböző időszakokban. Én csak a nagyobb hullámban érkezett magyarságról szólok beszámolómban.

1900 és 1945 között körülbelül 1000 magyar talált új hazára itt. A második világháború után, 1947-ben ismét sok magyar vendégmunkás érkezett. Ezt követően 1956-ban több mint tízezer magyarországi magyar lépte át a határt. 1956-ban érkezett tehát az első nagy hullám, a magyarországi magyarok, akik többnyire Stockholmban találtak új otthonra. A második nagy magyar bevándorlóhullámban főleg az erdélyi magyarok érkeztek a 80-as, 90-es években, nagyobb létszámban Svédország déli területén telepedtek le.

A katolikus magyarságnak már 1947-ben volt katolikus lelkésze, Stockholmban, Göteborgban és Malmöben alakultak vallásos csoportok. Az első római katolikus pap dr. Gáspár Pál pápai preláthus volt. 1956-ban két magyar katolikus lelképásztor működött Svédországban: Stockholmban valamint Malmöben, a már említett dr. Gáspár Pál, illetve Solt Jenő – ez utóbbi szintén újonnan érkezett. Az 1956-ban érkezett magyarság már 1957-ben – nem hivatalosan – kialakított a lelkész segítségével egy kis katolikus kört. Ez a vasárnapi szentmisék után termet bérlet, ahol a tagok összegyűltek, együtt voltak. A létszám már a korai szerveződés idején meghaladta a százat. A svéd nyelvet nem beszéltek, akkoriban nyelvkurzusok még nem voltak. Önerőből tanulták meg az ország nyelvét. Nagyon nagy szeretettel fogadták őket: lakást és munkahelyet kaptak, s ők meg is állták a helyüket, ezért tisztelték őket. Már nem is tekintik bevándorlónak a magyart, hisz olyan rég itt van...

1959-60-ra tehető az a nagy esemény, hogy hivatalosan is megalakult mint nyilvántartott egyesület a Stockholmi Magyar Katolikus Kör. Az alapító tagok arra törekedtek, hogy minél jobban és nagyobb létszámban összefogják a magyar katolikusokat, akik szülőhazájuktól távol éltek. Sikerült is! Időrendben a Stockholmi Magyar Katolikus Kör Svédország második legnagyobb magyar egyesülete, ma is működik. Megalakulásakor két elnök vezette, egy világi és egy egyházi, ez utóbbi a katolikus pap volt. Az első magyar egyesület a Szabad Magyarok Tömörülése volt, ami sajnos ma már nem létezik, feloszlott. Az adóbevállásnál már abban az időben a katolikus magyarság feltüntette a nyomtatványon, hogy nem tagja a svédországi evangélikus egyháznak. Így hivatalosan is megmaradtak katolikusnak. Ez volt az úgynevezett első generáció. 1974-ben a mindenkori lelkésszel az élen megalakult a Svédországi Magyar Katolikus Misszió, amely az egész ország magyar katolikusainak lelkigondozásával foglalkozott.

Gáspár Pál tiszteletdíj elhelyezték Göteborgba, ott is hunyt el. Fordulat állt be a magyar katolikusok életében, amikor P. Szőke János érkezett Svédországba. Hamar közkedvelt lett. A szentmiséket a stockholmi dómban tartották. A magyarság létszáma egyre nőtt, megalakult a Svédországi Magyarok Országos Szövetsége is stockholmi székhellyel, s állami kölcsönrel megvásároltak egy régi paplakot, közös munkával rendbetették, majd később gyűjtés eredményeként önerőből kifizették. A ház ma is a magyarok tulajdona. Így a katolikus kör is helyet kapott a házban. Vallási jellege ekkor megszűnt, világi egyesület lett. Meginyult a magyar cserkészek tevékenykedése is.

Magyar gondok Svédországban

Szőke János magyarországi származású aktív, fiatal lelkész volt akkoriban. Szervezőképessége, fiatalsága és lendülete a tevékenységet előrelendítette. Azonban rövidesen ő is elhagyta

Svédországot, innen Nyugat-Németországba utazott, ott folytatta hivatását. Neki és az egész közösségnek ez előnyére vált, hiszen a katolikus egyház keretén belül működő, anyagi támogatásokat nyújtó segélyszervezet munkatársa lett, a magyarságot innen szélesebb körben tudta segíteni. Ma Magyarországon él. Svédországból való távozása sokakban szomorúságot keltett. Ezek után Svédország magyar katolikusai új magyar papot üdvözölhettek körükben Gombos Mihály személyében. Ittléte nem volt hosszantartó, 2–3 év után elhelyezték Amerikába. Egy kis ideig pangás volt, aztán újra idehelyeztek egy katolikus papot, Solyomár Pétert, aki szintén rövid idő után betegségére hivatkozva távozott, Kanadába költözött.

Amit ma tudunk, részben írott anyagokon alapul, részben az idősebb, vallásukat ma is gyakorló személyektől származó közléseken. A nevek megmaradtak az emlékezetben, de az évszámok, fontosabb események már feledésbe merültek. Sajnos egyre kevesebben vannak az élők sorában, akik régen a katolikus életben aktívak voltak. Megemlíthető a svédországi magyar lelkigondozók sorában Dér János, Gyurás István, J. Rastovác Pál, Bencsik József is. Az utolsó lelkész Csúzdi Illés délvidéki származású pap volt.

1998-ban Göteborgban megalakult a Svédországi Magyar Katolikus Lelkigondozás Országos Munkatanácsa. Titkári feladatra én kaptam megbízást, a püspök hivatalosan megerősítette a ki nevezésem. Ennél nehezebb feladatot soha nem kaptam! Megtisztelőnek tartottam, szerettem, de mindig félttem, nehogy valami ne legyen megfelelő: az öltözék, a hajviselet, a beszédstílus és még sok-sok apró dolog, amire mindenki nagyon figyelt. Lelki ismeretesen dolgoztunk mindannyian a tanácsban, mégis voltak kifogások.

Idő múltával egy baleset után Csúzdi Illés lelkészt áthelyezték Stockholmba a püspökség döntése alapján. Hosszabb ideig betegállományban volt. Közben azon dolgoztunk, hogy egy katolikus tájékoztatót hozzunk létre, ami minden hónapban megjelenne. Sikerült: *Örökségünk* lett a neve, postáztuk a híveknek szerte az egész országban, néha saját költségből. Nem volt hosszú életű ez a tájékoztató.

Svédországban nem könnyű (magyar) papnak lenni, ez tény. El kell látni az egész ország magyar katolikusainak lelkigondozását, s a terület óriási. A magyarok szétszórva élnek, van úgy, hogy egy hétfélig szolgálat során 1500 km-t kell utazni szombatvasárnap. Területi felosztás szerint folynak a szentmisék. Egy hétfélig négy szentmisét jelentett a régi programterv szerint, négy különböző helyen. Nem könnyű feladat! Az idehelyezett papok végezték mindezt, amíg csak bírták és amíg hagyták őket... A püspökség aztán változtatott a munkaterven, két misét engedélyezett egy hétféligére, hogy a pap ne legyen annyira megter-

helve. Ez nagyon nagy segítséget jelentett. Csúzdi Illés felgyógyulása után folytatta az új terv szerint a lelkigondozást, majd öt év szolgálat után ő is elhagyta az országot.

Andres Arborelius ocd, a svéd katolikus kármelita rend tagja, a svéd katolikus egyház püspöke – nagyon jóságos, mély hitű igazságszerető ember. Ő az első svéd katolikus püspök a reformáció óta Svédországban. Kapcsolatom a püspök úrral ma is nagyon jó. A nemzetemért, vallásomért dolgoztam hivatalában és megbízásából.

Néhanapján felbukkannak itt-ott privát meghívásra magyar papok, de sajnos, misék a templomban nincsenek, a magyarság nem is tudja meg, ha véletlenül pap érkezik az országba. Legutóbb egy öregotthonban tartott lelkigyakorlatot egy magyarországi lelkész, de erről a 3000 magyar katolikus semmit sem tudott. Ma már nincs püspöki megbízott, a püspök nem nevezett ki senkit újra, így a kapcsolat a püspökség és a katolikus magyarság között nem állandó, csupán alkalmi.

Svédország területén csak a magyarságnak nincs lelkigondozója. Ezelőtt két évvel azt a „direktívát” kaptuk a külföldön élő magyarok püspökétől, hogy paphiány miatt ne is várjunk papra. *Beolvadni* azonban sose fogunk, mert magyarnak születünk. Nekünk is jár a magyar Miatyánk! *Nyelvében él a nemzet!* A helyettesítő papok meghívása, ellátása és az ország különböző városaiba való utazásának megszervezése nem egyszerű munka. Mindent egyeztetni kell a helybeli plébánosokkal. A vendég pap-

nak működési engedélyre van szüksége, hiszen más püspöki területen működik. Arra külön felhívta a püspök a figyelmet, hogy a szentmiséket csakis szakrális helyen tartásák a magyarok, azaz templomban. E téren a világi és egyházi nézetek és elvárások azonban ütköztek a svédországi körökben.

Magyar átok?

Tizenhárom nemzetiséget foglal magába a katolikus egyház ma Svédországban. Minden nemzetnek egy-két papja van. A legújabb statisztikai kimutatások szerint 160 000 katolikus él az egész országban és több mint 130 lelkész. Több mint 250 apáca talált itt hivatásra. Sokszor elgondolkozom azon, mi, magyarok, miért nem értjük meg egymást, miért ellenségeskedünk, miért érezzük magunkat tökéletesebbnek, mint a másik ... Miért akarunk mindent jobban tudni, miért nem ismerjük be, hogy esetleg egyáltalán nem értünk valamihez? Számomra ez a gondolat e téren szerzett tapasztalataimmal együtt nagyon szomorú. Amikor ezeket a sorokat írom, úgy érzem, nagyon nehéz a kívülállónak megérteni mindazt, amit megélek itt és ma, katolikus magyarként Svédországban... A nap ragyog odakint, felhőtlen az égbolt, vasárnap van. Két hét múlva itt a húsvét ünnepe... Milyen jó lenne belopakodni a kolozsvári Szent Mihály templomba... Talán ez az ára annak, ha az ember elhagyja szülőhazáját? Kemény büntetés, de lehet, hogy megérdemljük...

TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM

Bazsó-Dombi Enikő-Krisztina

Merre billen az a mérleg, amelyen az emberiség, s azon belül az orvostársadalom, a lélekgyógyászat, a szolidarizáló vagy elzárkózó embertárs, így a kérdéssel lelkiismeretesen foglalkozó orvos is, megítéltetik? Aki készletet érez az elhagyatott emberen segíteni, annak tudatában teszi ezt, hogy egyrészt nem a sikeresség a mérce, hanem a lehetőségek szerinti legjobb hozzáállás; másrészt, hogy egy másik „én” teljességét, szabadságát, szeretetre-teremtett-ségét célként kezelve élheti meg saját teljességét...

ÍDŐSEN – ELHAGYATOTTAN?

Hiába fűröszted önmagadban, / csak másban moshatod meg arcodat. (József Attila)

A hivatását lelkiismeretesen gyakorló orvos szüntelenül szembeülni kényszerül az emberi egésznek még mindig csupán töredékes ismeretéből és az interperszonális kommunikációs nehézségekből eredő kiszolgáltatottsággal. A képzelt és gyógyíthatatlannak mutatkozó betegségekből egyaránt gyógyulni vágyó páciensekre figyelve kiszolgáltatottságuk fájdalma áthatja az orvosra – ez hatványozottan érezhető idős betegek esetében.

Empátia az idősgondozásban

A modern orvostudomány fejlődése az ember anatómiájára való rácsodálkozás eredményeképpen a struktúra bölcsességének felismerésével indult. „A belső környezet állandósága”, a funkció bölcsessége felismerésének koncepciója Claude Bernard-nak köszönhető. Az orvostudományhoz kötött bölcsesség harmadik formájának felismerése azonban sokáig váratott magára – ezt a magatartás bölcsességének is nevezhetnénk. Buda Béla kifejezésével élve „az empátia a beleélés lélektana.”

Az empátia talán legfontosabb érvényesülési és alkalmazási területe a gyógyító tevékenység. A beteg ember gyógyulni, tisztulni, az egészség, az élet vízében megmártózni szeretne, amelyhez viszont nélkülözhetetlen a másik emberrel való intenzív

személyes kapcsolat. Bálint Mihály megfogalmazásában a minden gyógyító helyzetben jelen lévő orvos személyisége a legjobb gyógyszer. Az orvos–gyógyszer hatásmechanizmusa három fő szakaszt foglal magába.

Az első szakasz a szeretetteljes odafordulás, gondoskodás, elfogadás. Ezeknek a megnyilvánulásoknak biokémiai hatásuk is van, a pozitív szociális ingerek a szervezetben endogén opiátok, endorfinok termelését eredményezik. Ez utóbbiak viszont serkentőleg hatnak az immunrendszerre. A szeretetteljes törődés hiánya immunszuppresszióban nyilvánulhat meg. A minél nagyobb fokú önismeret segíti az orvost abban, hogy megértse és feldolgozza, egy emberi reakció miért vált ki belőle undort, viszolygást, félelmet, haragot stb.

A második szakasz az empátia – a másik helyzetébe való beleélés, az ő szemszögéből való látás. Az empátia gyógyító ereje abban rejlik, hogy az ember átélheti: megértik. A megértés két értelme: értem azt, amit a másik üzen és nem értem félre; a másik pedig, hogy elfogadom úgy, ahogy van (nem kritizálok, nem akarom megváltoztatni).

Az empátiás megértés kétpólusú folyamat, amely az orvos–beteg kapcsolatban alakul ki. Első lépés – a másik érzéseinek az átvétele, a második – az érzésből átváltani a megfigyelésbe. E két

pólus közti oszcilláció, Kovács K. megfogalmazásában: „beleérezni és megérteni, ráhangolódni, majd magamban megfigyelni és megérteni az átélteket”. Ez a két szemlélődési mód, érzés-gondolkodás egyszerre nem lehetséges, csak egymás után. Ha nincs jelen mindkettő, ha ezek nem váltogatják egymást, nem beszélhetünk empátiás megismerésről.

Az empátiás verbalizáció veti fel a *harmadik feltételt*, a *kongruencia* kérdését: azt, hogy mennyire tudok önmagam lenni a gyógyító kapcsolatban, mennyire tudok őszinte lenni, sikerül-e felvállalnom minden érzésemem és gondolatomat. Bálint Mihály szerint ha lelkileg „bemosakodva” (saját terheit, feszültségeimet, előítéleteimet levetkőzve) tudok leülni egy beteggel, akkor a beteg által bennem kiváltott érzéseket a beteg tüneteiként értelmezhetem. Ez viszont a gyógyítás szerves részévé válik, amennyiben visszajelzem a betegnek. Gyógyulása függhet ettől. Nem nekem kell mosdatnom, csak a tiszta vizet s a megfelelő körülményeket kell biztosítanom. Tiszta tükröként gyógyító lehet, ha megfogalmazom az érzéseimet és azt, ami kiváltotta azokat.

Empátiakészségünk nem egyforma, alapja a család-modell, erre rátevédik szakmai szocializációnk történéssora. Az empátia legfeljebb szintje a szimpátia, amely abban jelentkezik, hogy a másik helyzetét átgondolva, a „Mit tennék én?” kérdésre keresem a választ. Ki kell emelni az orvosgyógyászság egyik fenyegető mellékhatását, a háziorvosoknál és kezdő fiatal orvosoknál gyakori kiegészítést (burn-out szindróma). Ehhez sok stresszforrás járul: túl sok beteggel kell foglalkozni, kritikus döntéseket kell hozni, azok esetleges súlyos következményeivel együtt. Hatalmas a rájuk nehezedő külső és az őket feszítő belső nyomás, hogy hibátlan munkát végezzenek, ugyanakkor interperszonális kapcsolataikat erős emocionális töltés jellemzi.

Kiegészítés

A burn-out szindróma három fő összetevője a szakirodalom szerint az emocionális kimerültség; a betegek deperszonalizálása; a saját munka hatékonyságának egyre erőteljesebb megkérdőjelezése. Tünetei: romlik az ellátás minősége, ennek következtében kialakul a munkával való elégedetlenség. Ez maga után vonja a munkahelyről való hiányzásokat, amelyek idővel krónikussá válnak; napközben egyre nagyobb szüneteket tart a kiegészítéssel küzdő orvos, hogy távol kerüljön a betegektől. Egy idő után állásváltoztatásra kerül sor, de az érintett orvosnak rá kell jönnie, hogy akárhová megy, mindenütt önmagával találkozik. Ezután a pszichoszomatikus betegségek kialakulásának sora következik, otthon nő az irritabilitás. Úgy érzi, bezárul a kör, kialakul a reaktív depresszió, insomniával. Mindez megelőzhető a megfelelő empátiás viselkedéssel, amely oszcilláló jellege miatt (érezés és gondolkodás között), gyógyítólag hat magára az orvosra is, mivel nagyon alkalmas feszültség levezetésére, s nem engedí, hogy az orvos beleragadjon az érzéseibe, amelyek károsan megviselhetik. A feszültség-levezető hatást biztosítja, hogy újra és újra kilép érzéseiből, azokat racionálisan feldolgozza. Így az érzelmek felvállalása nem nyomasztóvá, hanem az orvos számára is pozitív érzelmi kapcsolat révén lélekben is örömforrássá, immunszinten pedig egészsége megőrzőjévé válik.

Az orvos és a beteg lelke

Az orvos–beteg kommunikáció tulajdonképpen információcsere, amivel interferálhatnak különféle „zajok”. Beszélhetünk kognitív interferenciáról (a beteg egyszerre több dologról is beszélne, vagy az orvos nem szól érthetően) és emocionális interferenciáról Molnár P., és Csabai M. *A gyógyítás pszichológiája* című munkában a jelenségekkel foglalkozva így magyarázza a jelenséget: „A betegek gyakran szoronganak, szégyellik problémájukat, idegesek az orvossal való találkozáskor, nem ritkán depressziósak.” A frissen végzett, kevés gyakorlattal rendelkező orvosok számára különösen nagy problémát okoz a saját és a betegek érzelmeinek megfelelő kezelése, mivel képzésük során kevés útmutatást kaptak ezeknek a helyzeteknek a megoldásá-

ra. A betegek pedig nem tudják, mire kíváncsi az orvos, mit közölhetnek vele. Sokan meglepődnek, ha alaposan kikérdezi őket egy lelkiismeretes orvos, esetleg fel is háborodnak azon, hogy megvizsgálta őket, holott csak receptet felírni mentek hozzá. Ennek ellentéte az az eset, amikor a beteg képzelt betegségével fordul az orvoshoz, aki nyilván nem veszi őt komolyan, elhárítja, nem próbálja az okot megkeresni – ebben az esetben a beteg azzal az érzéssel távozik: „még meg se vizsgált”.

„Sok orvosnál megfigyelhető – folytatja Molnár és Csabai –, hogy »nem az ő dolga a beteg lelkével törődni«. Ezt nem tartják az orvosi munka szerves részének [...]” Mind az orvosok, mind a betegek közt sokan vannak, akik szerint a betegség mechanikus vagy kémiai úton jön létre és kezelést is ennek megfelelően alkalmaznak. A bio-pszicho-szociális elmélet elterjedésével azonban egyre többen hivatkoznak arra, hogy sok pszichoszomatikus betegség hátterében a lelki élet zavarai húzódnak meg. Az orvos személyisége, még ha az évszázadok alatt vesztett is fontosságából, tekintélyéből, ma is rányomja bélyegét a beteg gyógyulási folyamatára.

Molnár és Csabai írja le a következő esetet: „Egy vidéki osztályos kórházban súlyos beteg feküdt gyakorlatilag a halál kapujában. Az orvosok őszintén megmondták neki, hogy nem tudják diagnosztizálni a betegségét, de ha tudnák, meggyógyítanák. Azt is elmondták, hogy nemsokára meg fogja látogatni a kórházat egy híres diagnosztika, és talán ő tud segíteni a bajon. Néhány nap múlva megérkezett a specialista, és megkezdte a vizitét az osztályon. Ahogy odaért a beteg ágyához, csak egy pillantást vetett rá és azt mormogta: »Moribundus«, majd továbbment. Néhány év múlva a beteg felhívta a specialistát: Már régóta szerettem volna köszönetet mondani a diagnózisért. Az orvosok akkor azt mondták, ha Ön meg tudja mondani, mi a bajom, jobban leszek. Abban a pillanatban, ahogy hallottam, hogy »moribundus«, tudtam, hogy felépülök.” Az eset mulatságosnak is tűnhet, ha a moribundus szót értjük, hiszen az esetbeli diagnózis szerint a beteg halálán volt – megdöbbenő, hogy ha a beteg hiszi orvosáról, hogy az őt meg tudja gyógyítani, már ez a hit fél gyógyulás!

Napjaink vallási gyakorlataiban növekvő hangsúly esik arra, hogy az ember testét és lelkét egyaránt gyógyítsák. Ez tulajdonképpen visszaterés a kereszténység eredeti gyakorlatához. A legújabb kezdeményezések az orvostudományon belülről örvenetes módon szintén a pszichikus tényezőket hangsúlyozzák a gyógyításban, elismerve a kapcsolatot a lelkiállapot és a fizikai egészség között. Mivel a vallás jelensége gondolatok, érzések, alapvető magatartások jellegzetes megnyilvánulási formája, szinte természetes, hogy a hittudomány fontos támaszt nyújthat a gyógyításnál. Más kérdés, hogy az egyes vallásokon belül a kereszténység központi üzenetét a történelmi egyházak hosszú ideig nem voltak képesek közvetíteni a klerikalizmus, koncepciók és nem utolsósorban az ezek kiváltódásáért részben felelős empátia-hiány miatt. Az ökumenizmus és a fokolár jegyében azonban mára elindult egy lényeges megújulási folyamat.

„Sok embert tudnék felsorolni – mondja N. V. Peale *A pozitív gondolkodás hatalma* című könyvében –, akiket a hit gyógyított meg. Természetesen nem csak egyedül a hitre kell támaszkodni egy fizikai betegség gyógyításánál. Abban hiszek, ha Isten és az orvosok segítségét összekapcsoljuk. Ez az elgondolás összekapcsolja mind az orvostudományt, mind a hittudományt, mert mindkettő fontos a gyógyulásnál.”

Az orvos–beteg viszony modern válságában – Losonczy Ágnes szerint – a bizalom igénye és a bizalom hiányának fájdalma tükröződik, mert annak, akinek az emberek átadják az életükbe és a fájdalmaikba való beavatkozás jogát, annak emberségében biztosnak kell lennie a szenvedőnek. „Az orvos az, aki manapság is, amikor már teljesen »földi« és tudományos a gyógyítás, ott van a nagy Átmeneteknél: az élet és a halál portáján, és segít nyitni és zárni a kaput.”

Elkísérni a másik élet küszöbéig

Elisabeth Kübler-Ross *A halál és a hozzá vezető út* című híres könyvében megnevezte a haldoklás öt szakaszát, ezek: elutasítás; düh-harag; alkudozás; depresszió; elfogadás-beleenyugvás. Ezzel kezdődött a thanatológia modern időszaka. A haldoklás fázisainak felismerése megkönnyíti mind a beteg, mind a hozzátartozók s az orvos segítő hozzáállását a haldoklás folyamatában. Minden szakaszra jellemzően a környezetnek összehangoltan kell a beteggel foglalkoznia, megértve-elfogadva viselkedését, empátiával átsegítve őt a következő fázisba. Ezt megkönnyítendő létesültek az első *hospice*-szervezetek, amelyek keretén belül a halálán levő betegek és családjuk számára orvosok irányította nővéri gondozást nyújtanak, három formában: otthon; kórházban; kórháztól független fekvőbeteg-osztályokon.

Kutatások kimutatták, hogy akik szeretet-intézményekben önként áldozták fel szabad idejüket, azokban egy bizonyos testnedv-szint gyorsan emelkedik. Derűsebbek, egészségesebbek, az immunrendszerük sokkal erősebb, mint azoké, akik narcisztikusan csak maguk körül forognak, magukról beszélnek. Laboratóriumban kimutatható módon erős védőszert termel a szervezetük, aminek neve endorphin. Ennek félelemcsökkentő hatása is van. A pszichofiziológia, biológia és kémia segítségével kimutatták, hogy a szomorúságtól emelkedik a tejsavszint, ami a fáradtságérzetet váltja ki. De ha valaki szerelmes, szeret, tud szeretve szolgálni, csökken szervezetében ez a szint.

Spiegel írta le a következő kutatást: „Jó néhány évvel ezelőtt kezdtek el egy vizsgálatot, ahol áttételes mellrákos betegeket véletlenszerűen vagy a hetenként összeülő támogató csoportba vagy a csoport nélküli helyzetbe sorolták be [...] csak azt szerették volna, hogy javuljon a rákos nők életminősége [...] A kutatók voltak a legjobban meglepve, amikor a vizsgálat kezdete után 48 hónappal mindazok az asszonyok, akik nem vettek részt a támogató csoportban, meghaltak, míg a támogató csoport tagjainak egyharmada még élt. A kutatás kezdetétől számított átlagos túlélés a támogató csoportban 40 hónap, a másik helyzetben pedig 19 hónap volt [...] De hát hogyan befolyásolták ezek a beavatkozások a rákot? A kutatók szerint a hatás annak tulajdonítható, hogy a csoport többi tagjától szociális támogatást kaptak. A támogató csoportok rendkívül érzelmelteliek voltak, és valóban támaszt nyújtottak [...] Az élet mestereinek érezték magukat, és ezt a bölcsességet a halállal való állandó szembenézésnek köszönhették.”

Szeretet – utópia?

A japánok az „amae”-t adják egymásnak a család körében, szomszédaiknak, ismerőseiknek, idegeneknek. „Szeresd felebarátodat, mint önmagad” – szól az agapé törvénye. Ha ezt alkalmazzuk, rájöhettünk, nem is olyan nehéz empátiásan és szeretettel odafordulni beteg és öreg embertársunk felé. A szeretet csak egy szó, de már tudjuk, milyen erős hatása van. A szeretetet nem annyira kapni, mint inkább adni kell! Van-e értelme; utópia lenne? Teilhard de Chardin SJ ösztönzésére évtizedekkel ezelőtt egy kutatócsoport kísérletet végzett az óceániai sziget-csoportokon élő majmok között: az egyik sziget partjára rendszeresen krumplit tettek ki, amit egy nőstény majom fedezett fel legelőbb. Több ideig lakmározhatott, később azonban más majmok is felfedezték a csemegét. Egyik nap a felfedező nőstény majom elkezdte a tenger vízében leöblíteni a krumpliról a homokot. A többiek továbbra is homokosan ették. A környező szigetekre is kezdtek krumplit tenni a kutatók, amit ugyanígy az ottani majmok is felfedeztek, és homoktól csikorgó fogakkal ettek. Egy idő után az első szigeten egyre több majom kezdte lemosni a krumplit, mígnem az egyik napon mindannyian mosva ettek már. Ekkor érdekes dolog történt: a többi szigeten is, min-

denféle átmenet nélkül, az összes majom attól a naptól kezdve mosva ette a krumplit. *Merjük ezt* a nyilvánvalóan a kollektív tudattalan által kiváltott szint-ugrást analógiával a szeretetre alkalmazni, *s felismerhetjük újból az élet célját, a lét végtelenségét és az elmúlás-halál csupán szükségszerű, s így megnyugtató szint-ugrás jellegét.*

Befejezésül álljon egy példa az agapé-amae értelmének további bizonyítására. Egyik kalkuttai utam során – írja D. Lapierre *Az öröm városa* című könyvének előszavában – egy riksházó elvitt a hatalmas város (amelyben háromszázezer hajléktalan él az utcákon) egyik legszegényebb és legzsúfoltabb negyedébe. A telepet Anand Nagarnak, az Öröm Városának hívták. „Ez volt életem legmegrendítőbb élménye! – jellemzi az író a vele történeteket. – Mindenekfelett felfedeztem, hogy ez az embertelen város mágikus erővel tud szenteket teremteni [...] Olyan szenteket, mint Teréz anya, de teljesen ismeretlen szenteket is, mint P. Lambert, a francia katolikus pap, aki azért választotta lakhelyül az Öröm Városát, hogy együtt élhessen az ott lakó szerencsétlenekkel. [...] Vagy mint a fiatal amerikai orvos, aki azért jött Floridából Kalkuttába, hogy segítséget nyújthasson azoknak az embereknek, akik mindennemű orvosi ellátás nélkül élnek. Vagy mint az egykori londoni kereskedő, aki most leprások gyerekeit igyekszik kimenteni a nyomorból. Vagy mint Bandona, az asszami fiatalasszony, aki az Öröm Városának számkivetettjei számára az irgalmasság angyala lett. Vagy mint az a sokmillió ember, férfiak, nők és gyerekek, akik arra vannak ítélve, hogy napi 50 centimes-nál kevesebből éljenek tovább, és mégis megszállnak a könyörtelen sors csapásaival. És győznek. A mosolyukkal győznek [...] Részt vettem a születéseken, a házasságkötéseken, a halottégetéseken, a hinduk, mozlímok, szikhek, keresztények ünnepein. Beálltam rikszak elé, és én is sodortam bidit a műhelyekben, ahol 6 és 7 éves gyerekek 1200 cigarettát is el tudnak készíteni egy nap alatt. Éjfél és hajnali 3 óra között sorban álltam a latrinák előtt (kb. 2500 lakosra jut egy latrina), és megtanultam, hogyan lehet tetőtől talpig megmosdani nem egészen fél liter vízzel [...] És mégis [...] mégis mindenütt mosolyt láttam, megköszönték Istennek a legkisebb adományt is, odafigyelték a másik emberre, a haláltól nem félték és sohasem veszítették el reménységüket!”

Irodalom

- Gaizler Gyula, *Mint orvos és mint teológus*. Budapest 1989.
 Gyököcssy Endre, *Életápolás*. Budapest 1991.
 Gyököcssy Endre, *Öregedés-öregség*. In: Jelenits I. – Tomcsányi T. (szerk.), *Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről*. Pécs, 1988.
 Hézszer Gábor, *A pásztori pszichológia*. Budapest 1991.
 Kovács K., *Empátia*. In: *Orvosi Pszichológiai előadások az ÁOK IV. évf. számára* 1993–94.
 Lapierre, D., *Az Öröm Városa*. Budapest 1988.
 Linn, M. és mtsai, *Életünk nyolc szakaszának gyógyítása*. Budapest 1995.
 Losonczy, Ágnes, *A kiszolgáltatottság anatómiája az egészségügyben*. Budapest 1986.
 Molnár P., Csabai M., *A gyógyítás pszichológiája*. Budapest 1994.
 Peale, N.V., *A pozitív gondolkodás hatalma*. Pressure Vessel Handbook Publ. Inc., 1994.
 Riemann F., *Az öregedés művészete*. Budapest 1987.
 Schneider L.E., *Aging*. In: *World Book*. Vol. 1., W.B. Inc., 1992.
 Spiegel D., *Mind matters: Effects of group support on cancer patients*. Journal of Nih Research, 3, 61–63.
 Woods T.R., Britton G.P., *Clinical psychology with the elderly*. An Aspen Publ., Rockville, Maryland, 1985.

Következő számainkban

Kedves Olvasó!

Az egyház kétezer éves történetében nem volt még olyan pontifex (hídépítő), aki annyi emberhez eljuttathatta Isten mindig időszzerű üzenetét és útmutató tanítását, mint a nemrég megboldogult II. János Pál pápa. Földrészekre kiterjedő, milliókat megszólító személyes igehirdetéséből és sajátos hangulatú munkamódszeréből a környezetében élő legközelebbi és legmagasabb rangú munkatársak, a bíborosok is okul(hat)tak, mert egy idő óta – népek és nemzetek, különféle nyelvű és kultúrájú közösségek meglátogatásának és hiteles tájékoztatásának szándékával – egyre feltűnőbbben és egyre többen úton vannak. Egy év leforgása alatt hárman is megfordultak például csak országunkban: Erdő Péter, Walter Kasper és legutóbb Paul Poupard.

Utóbbi a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást május 20-án *A népek és kultúrák Európája: keresztény gyökerek* címmel. Többek között kijelentette: „Európa inkább kulturális kontinens, mint földrajzi, hiszen évszázadok folyamán evangéliumi forrásokból táplálkozott.”

A kultúra fogalmának általa eddig olvasott, másfél-száznál is több definíciója közül csak egyet, és pedig ezt emelte ki: „a kultúra egy nép lelke”. Másképpen kifejezve ugyanezt: gondolkodás- és cselekvésmód, „tudatalatti viselkedés”, emberi magatartás, életvitel.

Sajnos egyebek mellett azt is leszögezte: a keresztény világ ma „memóriavesztésben szenved”. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy megfélemedezett az alapokról, a „gyökerekről”, a Krisztus hirdette evangéliumból eredő gyökerekről. Eluralkodott az Isten-nélküliség érzése az emberekben, nyomában pedig a fullasztó hitközöny. Nem igazán sajátja már a mai világnak a hűség és az állhatatosság, az öszövétségi zsolttároséhoz hasonló értékekhez való töretlen ragaszkodás, amit egy teljesen reménytelennek látkozó helyzetben száműzöttként fogalmazott meg: „Jeruzsálem, ha elfeledkezem rólad, száradjon el a jobbam! Nyelvem tapadjon ínyemhez, ha nem emlékezem meg rólad: ha Jeruzsálemet nem helyezem minden örömem fölé.” (Zsolt 136,5–6)

Eszmeiségében nagyon jól kapcsolódik Poupard bíboros előadásához és Bodó Mártának adott alkalmi interjújához (is) Wildmann Jánosnak *A reformzsinat üzenete. Ember, család, kultúra* című írása, amelyben mindenféle kivagyiságot mellőzve alázattal megállapítja: „az egyház nem arra törekszik többé, hogy hatalmas legyen a világ fölött, hanem hogy maga is cselekvő legyen ebben a világban és megmutassa a világnak – végső értelmét”. Ezen belül pedig megmutassa az egyes embernek azt, hogy a *ki vagyok, honnan jövök és hová tartok* kérdésekre hol keresse a válaszokat.

Farsalits

- Fénnyel írt evangéliumok
Benyik György
- Az államok és egyházak viszonya
a történelemben (*Szabó László*)
- A barokk Erdélyben (*Balla Lóránt*)
- Beszélgetés Koch Sándor virológus-
professzorral

Tartalom

XVI. évfolyam. 7. szám. 2005 július

Korom Imre: A templom	1
Gellérd Judit: Az áldás. II. János Pál pápa emlékére . . .	3
Sas Péter: Akadémikus, szerzetes, galambetető. 120 éve született Bíró Vencel piarista rendfőnök és történetíró	5
Paul Poupard bíboros: A népek és kultúrák Európája: keresztény gyökerek (részletek)	7
Gyógyírt memóriazavar ellen. Paul Poupard bíboros, a Kultúra Pápai Tanácsának elnöke válaszol Bodó Márta kérdéseire	10

KÖNYV

Schéda Mária: Boldog vagy, Sára? (Bodó Márta)	12
Laptestvérek	13
Rüsz-Fogarasi Enikő: Szociális gondoskodás Kolozsváron a reformációig	15
Tánczos Vilmos: Akit a csodák elkísértek. A gyémántmisés P. Daczó Árpád-Lukács köszöntése	17
Ozsváth Judit: Elkötelezetten a kiengesztelődésre. 90 éves a taizéi Roger testvér (2)	18
Roger Schutz: Csatlakozzunk a szegények világához. Szegénység szeretet nélkül: áryék fény nélkül	23
Wildmann János: A reformzsinat üzenete (10). Ember, család, kultúra	25

MÁSHOL

Kászoni Orbán Judith: Stockholmi krónika. Svédkeserű	28
---	----

TEST LÉLEK SZELLEM

Bazsó-Dombi Enikő-Krisztina: Idősen – elhagyatottan? . .	30
--	----